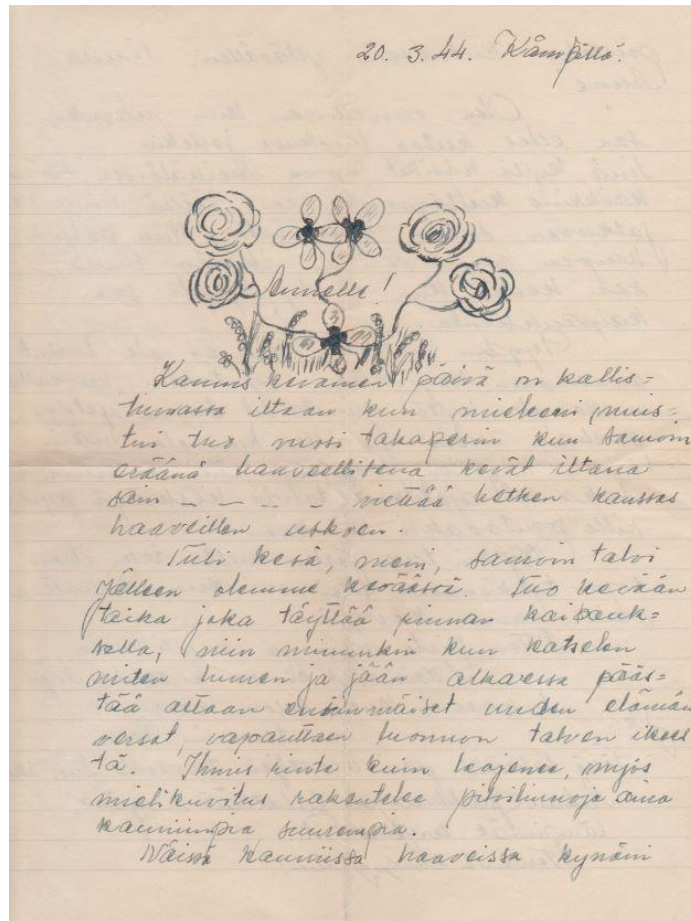

”TERVEHDYKSENI SINULLE TÄÄLTÄ RINTAMALTA JA KAUNIS KIITOS
KIRJEESTÄSI ”

Nuoren karjalaisnaisen seurustelukirjeet sotavuosina 1942–1945

Elina Tuominen

Pro gradu -tutkielma

Kulttuurihistoria

Historian, kulttuurin ja

taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Huhtikuu 2021

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos / Humanistinen tiedekunta

TUOMINEN, ELINA: ”Tervehdykseni Sinulle täältä rintamalta ja kaunis kiitos kirjeestäsi” Nuoren karjalaisnaisen seurustelukirjeet sotavuosina 1942–1945

Pro gradu -tutkielma, 91 s.

Kulttuurihistoria

Huhtikuu 2021

Pro gradu -tutkielmani käsittelee sota-ajan seurustelukirjeitä ja niiden sisältämiä suhteita. Tutkin niitä nuoren karjalaisnaisen sotavuosina 1942–1945 saamien seurustelukirjeiden kautta. Aineistonani toimii edesmenneen isotätini Aune Puusan henkilökohtainen yksityisarkisto. Se sisältää muun muassa Aunen sotavuosina saamia sotakirjeitä ja -postikortteja sukulaisilta ja ystäviltä, sekä seurustelukirjeitä ja -kortteja seitsemältä eri sotilaalta. Seurustelukirjeiden kirjoittajista osan hän oli tavannut kirjeiden kautta, osan kasvatusten kotona Karjalassa, sekä ensimmäisellä evakkomatallaan Varsinais-Suomessa. Tutkimukseni on vahvasti osa kulttuurihistoriaa, sotahistoriaa sekä arjen historiaa. Metodina käytän lähilukua, mikä tarkoittaa aineiston tarkkaa ja toistuvaa luentaa mahdollisimman paikkaansapitävien päätelmien saavuttamiseksi.

Jatkosodan aikana lähetettiin rintaman ja kotirintaman välillä kenttäpostin välityksellä yli 1,3 miljardia sotakirjettä, joista arviolta kaksi kolmasosaa kulki rintamalta kotirintamalle. Sotakirjeet mahdollistivat ihmisten välisen vuorovaikutuksen, kuten seurustelusuhteiden syntymisen ja ylläpitämisen. Aiempi historian tutkimus on painottunut tutkimaan pariskuntien ja perheenjäsenten välisiä sota-ajan suhteita ja kirjeenvaihtoa. Näin ollen sen ulkopuolelle ovat jääneet naimattomien ihmisten väliset seurustelusuhteet ja -kirjeet.

Ensimmäisessä käsittelyluvussa pohdin aineistoni avulla yleisesti sota-ajan kirjeenvaihtoa ja sen käytäntöjä. Tutkin mistä ja miten ihmiset löysivät kirjeystäviä, sekä minkälaisia haasteita ja etuja kirjeet toivat sota-ajan seurusteluun. Toisessa käsittelyluvussa tutkin tarkemmin Aunelle kirjoitettujen kirjeiden avulla sota-ajan seurustelua, sekä minkälaisia seurustelusuhteita hänelle itselleen muodostui seurustelukirjeitä kirjoittaneiden miesten kanssa. Tutkin mistä ja miten miehet kirjoittivat hänelle. Pohdin myös mihin sota-ajan seurustelukirjeiden kautta käydyt suhteet saattoivat päättyä.

Tutkielmassani olen tullut päätelmiin, että seurustelukirjeet olivat vahva osa suomalaista sota-ajan seurustelukulttuuria. Sota sai kaikki kansanosat ja kaiken tasoiset kirjoittajat kirjoittamaan kirjeitä. Sodan takia naiset ja miehet olivat erossa toisistaan, jolloin kirjeet olivat lähes ainoa kommunikoinnin väline heidän välillään. Seurustelukirjeiden avulla tavattiin muita naimattomia ihmisiä, sekä pidettiin yhteyttä ennen sota-aikaa ja sen aikana tavattuihin tuttuihin ja ystäviin. Heistä saatettiin toivoa tulevan jotain rakkaampaa kuin vain kirjeystävä - nimittäin tosiystävä. Seurustelukirjeet olivat myös ajanvietettä ja pako- paikkoja sota-arjesta. Sota-aika sekä kirjeet yhteydenpitovälineenä toivat molemmat omat haasteensa ja hyötynsä seurustelukirjeitse käydyin seurustelun kaikkiin vaiheisiin.

Asiasanat: arjen historia, evakot, ihmissuhteet, karjalaisuus, kulttuurihistoria, kirjeet, seurustelu, seurustelukirjeet, sota-aika, sotahistoria, sotakirjeet

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1 Tutkimusaihe ja -kysymykset.....	1
1.2 Tutkimusaineisto ja metodit	4
1.3 Tutkimusetiikka ja keskeiset käsitteet	10
1.4 Tutkimuskenttä ja tutkimuskirjallisuus	13
2. Sota-ajan kirjeenvaihto	15
2.1 ”Hei Aune” kirjeiden kirjoittamisen ja kenttäpostin käytänteet ja merkitykset sodan keskellä.	15
2.2 ”[J]os ehkä löytää itselleen vaikka tosiystävän näitten kirjeiden avulla.”.....	23
2.3 ”[E]n latella voi tähän paperille piirtää kaikkea mitä mielelläni tahtoisin” – Sota-ajan ja kirjeiden tuomat hyödyt ja haasteet	31
3. Sota-ajan seurustelukirjeet: seuranpitämistä vai heilastelua?	44
3.1 ”Oi jos pääsisin joskus vielä sinun kanssasi tanssiin taikka muuten näkisin sinut,” – seurustelukulttuurin murros.....	44
3.2 ”Niin pojat vaietkaa sotilas asioista – flikalle vain lemmestä.” – mistä ja miten miehet kirjoittivat naiselle	57
3.3 ”Toivon että hävität kaikki miun kirjoittamat kirjeeni” – Kaikki päättyy aikanaan, niin sota kuin seurustelukirjeetkin.....	67
4. Lopuksi	79
Lähdeluettelo	83

Kansi:

Kannen kuva – Reinon kirjeen nro. 7 ensimmäinen sivu, 20.3.1944, APhy.

Otsikko – Yrjön kirje nro.23, 3.9.1943, APhy.

1. Johdanto

1.1 Tutkimusaihe ja -kysymykset

Heinittyneen pihan keskellä seisoo vanha rintamamiestalo. Se on täynnä vastikään kuolleen Karjalasta lähtöisin olevan isoäitini isosiskon ja tämän miesvainajan tavaroita, joita käymme läpi sukulaisten kanssa. Parilla ei ollut rintaperillisiä, joten jokainen sai ottaa talosta mukaansa mitä haluaa. Kiertelen taloa ja tutkin sen kaappeja ja pahlilaatikoita, joissa on muun muassa astioita, pinoittain pestyjä jugurttipurkkeja, lukuisia lankakeriä, kangaspakkoja, sanomalehtiä. Sukulaiset laputtavat kilvan vanhoja esineitä ja huonekaluja, joten siirryn pois hälinästä vintille, josta löytyy lisää tavaraa ja pahlilaatikoita. Ulakolta löytyy myös vanhoja kenkälaatikoita. Rakastan vintage-kenkiä, joten avaan yhden niistä. Yllätyksekseni laatikko onkin täynnä kirjeitä ja postikortteja. Lähes kaikkiin kirjekuoriin on leimattu teksti - kenttäpostia. Avaan yhden ja luen ”*Aune hyvä! Lämmin tervehdys...*” Kirje on kuin pieni aikamatka Suomen sotavuosiin 1939–1945, joista olen ollut kiinnostunut lapsuudestani asti, kun isoäitini kertoi minulle lapsuutensa evakkomatkoihin ympäri eteläistä Suomea, joten kenkälaatikko sisältöineen lähtee minun mukaani. Kotona lueskeltuani kirjeitä pakkaan ne talteen omien tavaroideni joukkoon omien vanhempieni vintille, jonne ne ajansaatossa unohtuvat.

Pro gradu -tutkielmani aihetta pohtiessa muistin sotakirjeeni¹. Etsin ne käsiini luettavaksi ja mietin, voisinko mahdollisesti hyödyntää niitä tulevassa tutkielmassani. Olen aina ollut kiinnostunut naisten historiasta, ja harmitellut sitä, miten naiset aivan liian usein jäävät vähäiselle huomiolle historian tutkimuksessa. Olen yliopisto-opintojeni aikana pyrkinyt omissa kirjallisissa töissäni tuomaan naisia esille historian kätköistä.² Osasyynä erilaisten naisäänien hiljaisuuteen historiassa, etenkin sotahistoriassa, ovat olleet erilaiset historian painotukset, sekä naisten tekemien ja naisia käsittelevien tutkimusaineistojen vähyys. Aikoinaan tutkimusaineistoksi lähinnä kelpuutettiin esimerkiksi niin sanottuja virallisia aineistoja.³ Myös tavallisten miesten ääni oli ennen historian tutkimuksen kentän muutoksia

---

¹ Hagelstam ja muut sotakirjetutkijat kutsuvat tavallisten ihmisten sota-ajan kirjeitä sotakirjeiksi.

² Esimerkiksi kandidatiutkielmani käsitteli sukupuolen merkitystä Tyyni Tuulion matkakirjassa *Me lähdimme Ranskaan ja Espanjaan (1927)*.

³ Tikka, Taskinen & Nevala-Nurmi, 2015, 7. Ollila 2010, 89–90. Ks. myös Haapala 1989, 9, 70–71.

jäänyt kuulematta, sillä historiankirjoitus ei nähnyt sukupuolta.⁴ Mutta esimerkiksi sota aina koskee myös tavallisia ihmisiä ja heidän arkeaan, eikä pelkästään sodanjohtoa sotimassa.⁵ 1960-luvulta alkaen, etenkin 1990-luvulla, monet historiantutkimuksen kentät uudistuivat.⁶ Tällöin alkoi laajalti historiantutkimuksessa tulla esille naisten, ja muiden, esimerkiksi uljaalle sotakerronnalle kelpaamattomien äänet, kun tutkimuskysymykset aseteltiin uudelleen ja tutkimusaineistoksi alkoivat paremmin kelvata esimerkiksi tavallisten ihmisten arkiset kirjeet.⁷ Hallussani olevien kirjeiden avulla halusin selvittää ja tutkia kirjeitä naisten välineenä osallistua sotaan. Sekä sitä, miten oli mahdollista ja hyväksyttyäkin, että nainen saattoi olla kirjeenvaihdossa monien miesten kanssa yhtä aikaa. Oliko kyse seurustelusta vai velvollisuudentuntoisesta seuranpidosta? Samalla tarkoitukseni oli tuoda ihmisten tietoisuuteen miten tärkeä osa kotirintaman naisten kirjeillä oli sotapönnisteluissa.

Valitettavasti hallussani olevat perintökirjeet, jotka sisälsivät valtaosaksi sotilaiden seurustelukirjeitä Aunelle, eivät soveltuneet mieltäni askarruttavien naiskysymyksien aineistoksi. Lähdin etsimään naisten kirjoittamia seurustelukirjeitä arkistoista⁸. Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkistosta⁹ en onnistunut löytämään muuta kuin muutamia naisten kirjoittamia kirjeitä seurustelukumppaneilleen.¹⁰ Ja joitain nuorten miesten kirjeitä tuntemattomille naisille tai mahdollisille tyttöystävälle.¹¹ Suurin osa vähäisistä löytämistäni nuorten naisten ja miesten välisistä kirjeistä olivat kuitenkin sisarusten kirjeitä

---

⁴ Haapala 1989, 71. Ks. myös Bourke 2006 35–37.

⁵ Bourke 2006, 21, 35–37. Huuhtanen 1984, 311. Ks. myös Haapala 1989, 71.

⁶ Uusi sotahistoria ks. Bourke 2006. Uusi kulttuurihistoria ks. Ollila 2010, 66–85; Immonen 2002, 11–25. Sosiaalhistoria ks. Haapala 1989, 17, 70. Ks. myös Peltonen 1999, 53.

⁷ Bourke 2006, 23, 25, 32, 35; Tikka, Taskinen & Nevala Nurmi 2015, 7; Ollila 2010, 27, 66, 89–90; Haapala 1989, 19,70–71.

⁸ Helmikuussa 2018 etsin aineistoa Turun kansallisarkistossa. Sieltä en löytynyt yhtään kirjettä, sillä uudistuksen myötä kaikki kirjeet oli siirretty Helsinkiin. Helmi-maaliskuussa 2018 menin etsimään sopivaa aineistoa Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkistoon, jossa on Suomen suurin käsikirjoituskokoelma sisältäen yli 40 000 kirjettä ja postikorttia. Niistä tarkkaan määrittelemätön osa on talvi- ja jatkosodan aikaista kotirintaman ja rintaman välistä kirjeaineistoa. Tuolloin keväällä 2018 Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkiston (Kper) tietokannassa sota-ajan kirjeaineisto oli merkitty vain kokoelman numerolla, joten kävin satunnaisotannolla läpi yli 120 sota-ajan kirjekokoelmaa.

⁹ *Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkisto* (Kper), Tampere.

¹⁰ Ks. esim. SAK 141, 142 & 466, Kper.

¹¹ Ks. esim. SAK 58, Kper. Kiitoskirje; sotilas oli saanut paketin tuntemattomalta lotalta ja toivoi kirjeitävyyttä. SAK 60, Kper. Naisen sukulaismies oli antanut naisen tiedot sotakaverilleen. Tämän seurauksena he aloittivat kirjeenvaihdon.

toisilleen.¹² Valtaosa selaamistani arkiston kirjeistä oli ystävien¹³, perheiden¹⁴ ja aviopari-
rien¹⁵ keskinäistä kirjeenvaihtoa, koska kyseistä aineistoa on säilynyt eniten. Tämän takia
useat arkiston aineistoista tehdyistä harvoista tutkimuksista ovat keskittyneet ystävien,
perheiden ja aviopari- ja sotilaiden keskinäiseen kirjeenvaihtoon.¹⁶ Erilaisista kirjeitä
käsittelevistä tutkimuksista löytyi seurustelun tasolla olevien pariskuntien kirjeenvaihtoa.
Oletukseni kuitenkin on, että näissä kirjeissä pari oli jo sitoutunut vain tähän yhteen seu-
rustelusuhteeseen. Näin ollen kirjeenvaihtoa käytiin vain tämän yhden ihmisen kanssa.
Usein nämä suhteet myös päättyivät avioliittoon.¹⁷ Itseäni kuitenkin kiinnosti tutkia mo-
nen kanssa samaan aikaan käytyä seurustelukirjeiden kirjeenvaihtoa. Naisten kirjeaineis-
ton vähyyteen kaatui alkuperäinen tutkimussuunnitelmani ja graduinnostukseni.¹⁸ Palasin
tutkielmani pariin syksyllä 2020. Covid-19 tartuntojen estämistoimenpiteiden vuoksi
matkustaminen ja liikkuminen oli epävarmaa ja arkistoihin pääseminen oli lähes mahdo-
tonta.¹⁹ Sen takia päätin sittenkin käyttää tutkielmassani hallussani olevan isotätini Aune
Puusan kirjekokoelman kirjeitä, jotka olin aiemmin hylännyt tutkimusaineistona. Kaipaa-
mani naisten äänet ja naisnäkökulman sain mukaan, kun ymmärsin ottaa myös Aunen
siskojen ja ystävättärien kirjeet osaksi tutkimusaineistoa. Näin pystyin osittain pohtimaan
myös alkuperäisiä kysymyksiäni.

Kulttuurihistoriallisen pro gradu -tutkielmani päämääränä on selvittää mitä isotätini Au-
nen henkilökohtaisen kirjekokoelman kirjeet kertovat sota-ajan ihmisten välisestä kir-
jeenvaihdosta ja seurustelusta. Kertoa näiden aikalaisdokumenttien avulla millaista oli
sodanaikainen kirje- ja seurustelukulttuuri. Tiedostan ihmissuhteiden

---

¹² Ks. esim. SAK 56 & 140, Kper.

¹³ Ks. esim. SAK 61 & 64, Kper.

¹⁴ Ks. esim. SAK 53, 143 & 144 Kper.

¹⁵ Ks. esim. SAK 233, Kper. Ks. myös Taskinen 2015, 13.

¹⁶ Ks. esim. Lamminpää Hannele: *Kirjeet täällä korvessa ovat ainoat, jotka tuovat jonkinlaista merkitystä. Jatkosodan kirjeet sotilaan ja kotiväen selviytymisen välineenä*. Tampereen yliopisto, pro gradu -tutkielma. Kper:n kirjeitä on käytetty myös esimerkiksi tutkimuskirjoissa *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina*, sekä *Arjen sirpaleita ja suuria tunteita Kirjeet sodan sanoittajina ja ihmissuhteiden ylläpitäjinä 1939–1944*.

¹⁷ Ks. esim. Silén 2017. Mikään ei poista mahdollisuutta, että esimerkiksi Silénin tutkiman nuoren seurustele-
van parin mies ja nainen, tai vain toinen, olivat kirjoittaneet seurustelukirjeitä muidenkin kanssa. Mutta
myöhemmin nämä seurustelukirjeet oli tuhottu, kun arkistoista löytyvän parin suhde oli mennyt vakavaksi
tai kun sota oli loppunut. Minkä takia arkistosta löytyy vain puolison kanssa käyty kirjeenvaihto.

¹⁸ Omat voimavarani eivät riittäneet kasvattaa olematonta aineistoa esimerkiksi sosiaalisenmedian avulla.
Puhuessani tutkielmastani ystäville ja tutuille moni ystävällisesti tarjosivat sukujensa sotakirjeitä aineistok-
seni, mutta valitettavasti lähes kaikki olivat pariskuntien välisiä kirjeitä. Kiitos kaikille kirjetarjoajista.

¹⁹ Vuosien 2020–2021 vallitsevien covid-19 rajoitusten vaikutus näkyy myös käyttämäni tutkimuskirjalli-
suuden rajallisuudessa. Esimerkiksi en saanut käsiini Arja-Liisa Räisänen tutkimusta *Onnellisen avioliiton
ehdot: sukupuoli- ja sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa
1865–1920*.

monimuotoisuuden, mutta lähdeaineistoni seurustelukirjeet ovat lähetetty vain naisen ja miesten välillä, eikä viitteitä muunlaisiin suhteisiin noussut niissä esille. Tästä syystä keskityn vain heteroseksuaalien seurustelusuhteisiin. Suuren osan sotavuosista valtaosa naimattomista naimaikäisistä miehistä ja naisista elivät erillään toisistaan: miehet rintamalla ja naiset kotirintamalla. Sotavuosina 1939–1945 kirjeet olivat erittäin tärkeitä viestinnänvälineitä. Niiden avulla sodan takia kauas toisistaan joutuneet ihmiset pitivät yllä sosiaalisia suhteita ja loivat uusia, kun usein ei ollut muutakaan mahdollisuutta olla kontaktissa.²⁰ Joten seurustelu tapahtui pitkälti seurustelukirjeiden avulla. Kirjeiden kirjoittaminen seurustelumielessä kiinnosti sekä naisia että miehiä. Tutkimus keskittyy jatkosotaan, sillä aineistoni rajoittuu pitkälti sotavuosiin 1942–1945.

Tutkimuskysymykseni on, millaisia olivat sota-ajan seurustelukirjeet? Mitä ne kertovat sota-ajan seurustelusta? Minkä laatuista Aunen kirjesuhteet miehiin olivat; oliko kyse seurustelusta vai ajanvietteestä? Kuljetan läpi tutkielman Aunen saamia sotakirjeitä, mutta etenkin seurustelukirjeitä. Näiden avulla pohdin yleisesti sota-ajan kirjeenvaihtoa ja seurustelua. Ensimmäisessä käsittelyluvussa keskityn käsittelemään sota-ajan kirjeenvaihtoa, johon kuului niin sensuuri kuin erilaiset yhteiskunnan ohjeistukset ja säännöt. Pohdin, miten ja mistä nuoret löysivät kirjeystäviä. Lisäksi selvitän, millaisia haasteita ja hyötyjä oli siitä, että ihmiset seurustelivat kirjeiden välityksellä. Toisessa käsittelyluvussa pohdin sota-ajan seurustelua. Nostan esille sotaa ennen olleen seurustelukulttuurin, joka paikoin oli erilainen kuin sota-aikana, mutta kuitenkin läsnä myös sodanaikaisessa seurustelussa. Tutkin myös, miten miehet kirjoittavat naisille, ja mitä se kertoi heidän välisistä suhteistaan. Tähän vaikutti muun muassa, millaisia sanoja miehet käyttivät, ja kysyivätkö he Aunen kuulumisia. Esitän kirjeille tarkennettuja kysymyksiä kuten esimerkiksi, mistä johtui, että miesten romanttinen sävy saattoi vaihtua kylmempään? Tutkin myös mihin sota-ajan seurustelukirjeet ja -suhteet mahdollisesti loppuivat.

1.2 Tutkimusaineisto ja metodit

Suurin osa 2000-luvun alussa haltuuni saaman yksityisarkiston²¹ kirjekokoelman postikorteista ja kirjeistä kirjekuorineen toimivat pro gradu -tutkielmani tutkimusaineistona.

---

²⁰ Taskinen, 2015, 13; HUUHTANEN 1984, 7. HAGELSTAM 2011, 300.

²¹ Aune puusan henkilökohtainen yksityisarkiston lyhenne on APhy. Se sisältää kirjekokoelman lisäksi myös muun muassa tyhjiä kirjekuoria, filmirullanpätkän, mottitalkookortin sekä sota-ajan kulkuluvan.

99 kappaletta hallussani olevan kirjekokoelman kirjeistä ovat miesten kirjoittamia seurustelukirjeitä Aunelle. Kokoelmaan kuuluu myös naapurin, ystävien sekä sukulaisten kirjoittamia kirjeitä ja postikortteja Aunelle, sekä muutamia asiakirjoja ja muita kirjeitä kuten, esimerkiksi Ylä-Virisen Maamieskoulun hyväksymiskirje. Kokoelmasta löytyy yksi Aunen itsensä kirjoittama keskeneräinen kirje: ”Koskijärvellä 17.2.43 Morjesta taas Parhaat terveiseni taas täältä Karjalasta, sinne jonnekin rajamaille. Niin ajattelin tässä kirjoittaa, sinnekin” Tässä on kaikki mitä siihen on kirjoitettu. Kirje löytyi erään seurustelukirjeen kanssa samasta kirjekuoresta. Neutraalin aloituksen puolesta Aune olisi voinut jatkaa kirjettä niin ystäville kuin miehille, joiden kanssa hän kirjoitti kirjeeseen merkittynä ajankohtana. Tutkin miesten kirjoittamia seurustelukirjeitä ja -kortteja, mutta keskityn kirjeisiin, sillä postikortteja on huomattavasti vähemmän. Käytän tutkimuksessa myös Aunen perheeltä, siskoiltaan ja muilta saamia kirjeitä, sillä ne tuovat esille ajankuvaa. Mutta ennen kaikkea ne kertovat tietoja Aunesta sekä hänelle kirjoittaneiden miesten seurustelusuhteista. Ne kertovat myös mitä naiset olivat kirjoittaneet toisilleen ihmissuhteista, sekä millaisia suhteita naisille syntyi miesten kanssa, ja sitä millaista oli seurustelu sota-aikana.

Alkuperäislähteinäni toimivien kirjeiden kirjoittajat ja heidän kirjeidensä määrä: Ilmari (I) 2 kirjettä ja joulukortti, Martti (M) 3 kirjettä, Erkki (E) 8 kirjettä ja 2 postikorttia, Reino (R) 13 kirjettä ja 5 postikorttia, Jaakko (J) 19 kirjettä ja 2 postikorttia, Viljo (V) 24 kirjettä sekä Yrjö (Y) 30 kirjettä ja 5 postikorttia, Martta (sM) 5 kirjettä, Alma (sA) 5 kirjettä ja 2 postikorttia, Eine (sE) 3 kirjettä ja pääsiäiskortti, Hilja (yH) 9 kirjettä ja 6 postikorttia, M. L. (nM) 1 kirje ja Kotiväki (K) 4 kirjettä ja 2 postikorttia.²² Olen koodannut kirjeet kirjoittajan etunimen etukirjaimen ja sen mukaan missä järjestyksessä heidän yksittäiset kirjeensä ovat saapuneet. Esimerkiksi Yrjön ensimmäinen kirje on merkitty Y1. Muiden kuin miesten, ja Kotiväen K:n, etunimien etukirjaimen eteen on lisätty pieni kirjain s, y tai n.²³ Postikortin koodi on pk. Kirjoitan alaviitteisiin kirjeen koodien lisäksi kirjeiden päivämäärät²⁴, jotta lukija voi seurata muun muassa minkä ikäinen Aune on ja missä vaiheessa sota etenee kirjoitushetkellä. Näillä tiedoilla on merkitystä, sillä on eri

---

²² Postikorttien määrä kutakin kirjoittajaa kohtaan on noin arvio, sillä osassa postikorteissa ei ole nimeä, tai vain nimimerkkejä kuten ystävä tai tonttu. Lisäksi osa näistä korteista ovat usein pienellä tekstillä tiukkaan kirjoitettuja, jolloin vertailu kirjeiden käsialaan on haastavampaa ja lähes mahdotonta. En myöskään ole lähiluvun avulla kyennyt tunnistamaan sisällöstä mitään mikä viittaisi johonkuhun tiettyyn kirjoittajaan.

²³ Pienten kirjainten merkitykset: s = sisko, y = ystävä, n = naapuri. Esimerkiksi Martta sisko on sM.

²⁴ Kirjeiden päivämäärät ovat merkitty kirjepaperissa olleen päivän mukaan eivätkä kuoressa olleen postileiman.

asia, onko Aune täysi-ikäinen²⁵ ja onko kirje kirjoitettu asemasodan (1942–1944) alkuvaiheessa.²⁶ Nämä asiat ovat saattaneet vaikuttaa esimerkiksi ihmisten mielialoihin ja ajatuksiin ja sitä kautta kirjeiden sisältöön. Tässä tutkielmassa lainaukset on kirjoitettu sellaisenaan, eli en ole korjannut murre sanoja, kirjoitus- tai pilkkuvirheitä. Epäselvien sanojen kohdalla olen kirjoittanut hakasulkeiden sisälle kysymysmerkin kanssa arvioni oikeasta sanasta. Miesten kirjeissä on paljon erilaisia pisteitä ja viivoja, joten kolme viivaa hakasulkeiden sisällä [---] tarkoittaa että teksti jatkuu tai loppuu kesken lauseen. Tutkimuksen rajattujen sivumäärien vuoksi en kuitenkaan huomio rivejä.

Tutkimusaineistoni on ainutlaatuinen. Evakkojen saamia tai kirjoittamia kirjeitä ei ole säilynyt paljoakaan.²⁷ Eikä myöskään miesten seurustelukirjeitä naisille. Tai niitä ei ainakaan ole taltioitu arkistoihin. Tämä voi jossain määrin johtua 1900-luvun alun perhekeskeisen parisuhdekulttuurin tiukasta moraalista naisia kohtaan.²⁸ Tuolloin monen kanssa seurustelua oli katsottu pahalla, minkä takia monet naiset eivät todennäköisesti ole säilyttäneet saamiaan seurustelukirjeitä, vaikka olisivat halunneet, ettei asia olisi paljastunut. Miehiä puolestaan käskettiin sodanjohdon taholta rintamalla tuhoamaan saamiaan kirjeitä.²⁹ Minkä takia todennäköisesti naisten seurustelukirjeitä ei ole säilynyt, vaikka miehet kenties olisivat halunneet pitää kirjeet muistona valloituksistaan. Sotavuosina 1942–1945 Aune oli kirjeenvaihdossa ainakin seitsemän³⁰ eri suomalaissotilaan kanssa. Miehiä on saattanut olla useampiakin. Voi olla, että Aune on itse kadottanut tai tuhonnut osan saamistaan kirjeistä. Kenties joku kirjeystävä oli ollut epämiellyttävä, eivätkä tämän kirjeet olleet ansainneet tulla säilytetyksi ja kannetuksi halki Suomen kulkeneen evakkomatkan ja monien muuttojen, jotka osaltaan olivat riskialtista aikaa kirjeiden säilymiselle, kuten sota-aika itsessäänkin.³¹ Kun ihmisillä on tunneside toiseen ihmiseen kirjeet ovat tärkeämpiä kuin heille, seurustelukirjeiden kirjoittajille, joille ne ovat saattaneet olla vain ajanvietettä.³² Ikäväkseni minun on tunnustettava, että osa Aunen kirjeistä tuhoutui

---

²⁵ Täysi-ikäisyys saavutettiin sota-aikana 21-vuotiaana.

²⁶ Ks. esim. Lumme 1975, 6–7.

²⁷ Huuhtanen 1986, 388.

²⁸ Kinnunen 2018, 26–27; Jatkosodan pikkujättiläinen 2005, 454,469–470.

²⁹ Näre 2016, 101–102.

³⁰ Alun perin luulin miehiä olleen kahdeksan tai enemmän, mutta tarkalla lähiluvulla selvisi, että Viljo ja Vilho ovatkin yksi ja sama henkilö. Lisäksi siskot käyttävä, tietämättömästi syystä Viljosta nimeä Ville. Käytän hänestä nimeä Viljo, sillä hän käyttää itse itsestään tätä nimeä eniten.

³¹ Näre 2016, 101–102; Lumme 1975, 5.

³² Ks. esim. Näre 2016, 101–102; Huuhtanen 388–389. Ks. myös Lumme 1975, 5.

samana vuonna, jolloin minä sain ne omistukseeni.³³ Minkä takia jouduin heittämään pois pahiten vaurioituneet kirjeet. Valitettavasti en muista paljonko aineistoa tuhoutui. Nämä asiat osittain hankaloittivat tulkintojen tekoa, sillä kokoelmasta poistetut kirjeet ovat saataneet sisältää tärkeää tietoa. Mikä puolestaan olisi voinut vaihtaa tulkintoja ja päätelmiä, esimerkiksi miesten ja Aunen välisistä suhteista.³⁴ Tästä huolimatta teen tulkinnat ja päätelmät hallussani olevien kirjeiden pohjalta.

Sota-ajasta löytyy paljon tallennettua muisteluaineistoa.³⁵ ”Muisti on luova, epäluotettava ja ennen kaikkea valikoiva.”, kirjoittaa eräs sota-ajan lapsi aikuisena elämäkerrallisessa tekstissään.³⁶ Muisteluaineistoista löytyy usein monella tavalla valikoitua tietoa. Esimerkiksi muistelijat eivät muistelun aikana ole nostaneet joitain asioita esille, koska ne eivät ole muisteluhetkellä olleet heille tärkeitä tai hyväksytyjä. Kirjeet paljastavat arjen yksityiskohtia, joita esimerkiksi ei ole nostettu esille muisteluaineistoista.³⁷ Kirjeiden arvostus lähteinä nousi, kun historiantutkimuksessa alettiin arvostaa arkea ja tavallisia ihmisiä. Kirjeet tutkimusaineistona asettavat omat haasteensa tutkijalle. Historioitsijan on kirje-tutkimusta tehdessään huomioitava monia asioita. Esimerkiksi kirjoittamiseen liittyvät opittuja muotoja ja tapoja, tyylejä, jotka ovat olleet erilaisia eri aikoina historiassa.³⁸ Esimerkiksi lähes kaikki Aunen saamat kirjeet alkavat ajalle tyypillisellä tavalla: terveisillä ja kiitoksella. Tästä esimerkkinä toimii tutkielmani pääotsikon suoralaus. Opit ovat tärkeitä, kun kirjeen kirjoittaja pyrkii tuomaan esille kirjeestä esimerkiksi tunteita. Ajalliset, kulttuuriset ja sosiaaliset konventiot vaikuttavat kirjeen kirjoittamiseen. Kirjoittajan taustalla on merkitystä, sekä kirjeiden materiaalilla ja kynän jäljellä. On tarkasteltava kuka kirjeen kirjoittaa ja kenelle. Tärkeintä kirjetutkimuksessa on tunnustaa kirjeiden

---

³³ Kirjeiden haltuun saamisajankohtana asuin vielä vanhempieni luona ja meillä oli kissoja. Eräänä päivänä, kun olin lukemassa kirjeitä, jätin ne hetkeksi vartioimatta. Valitettavasti ullakolta löytyneen vanhojen kenkälaatikon ja kirjeiden tuoksut houkuttelivat kissamme tukimaan niitä ja eräs niistä päätti merkata ne omilla ulosteillaan, minkä seurauksena jouduin hävittämään pahiten likaantuneet kirjeet. Onnettomuuden jälkeen vaihdoin kirjeiden säilytysrasiaa, minkä jälkeen ne ovat säilyneet vahingoittumattomina. Nytemmin kirjeet ovat myös kopioitu ja taltioitu moniin eri paikkoihin. Minulla on muistikuva, että hallussani olisi ollut myös Aunen valokuva sekä sotilaiden valokuvia. Mutta kaivettuani kirjekokoelman esille, en niitä löytänyt. Todennäköisesti nekin olivat likaantuneet ja jouduin heittämään ne pois.

³⁴ Esimerkiksi E9. kirjeen puuttuminen olisi muuttanut tulkintoja todella paljon. Katso tämä tutkielman alaluku 3.2.

³⁵ Käytän tutkielmassani myös omia muistoja ja sukulaisten muistitietoja. Olen pyrkinyt huomioimaan niitä käyttäessäni esimerkiksi muistojen ja muistitiedon käytön haasteita. Ks. esim. Ollila 2010, 159–173.

³⁶ Vehkalahti 2014, 58.

³⁷ Hagelstam 2011, 320; Näre 2016, 12–13, 220. Ks. myös Frigren 2017, 59–63; Huuhtanen 1984, 315.

³⁸ Leskelä-Kärki 2011, 12–16. Ks. myös Hagelstam 2011, 302, 304; Koivisto 2011, 360, 362; Tikka, Tasinen & Nevala Nurmi 2015, 6–8.

dialogisuus kirjoittajan ja kirjeen vastaanottajan välillä.³⁹ Tiedon lisäksi kirjeiden kautta näiden ihmisten välillä on kulkenut myös tunteita. Huomioidessaan nämä tekijät tutkijalla on kirjeiden kautta tiedon lisäksi mahdollisuus tuoda esille ihmisten kokemuksia, ajatuksia ja tunteita.⁴⁰ Lisäksi jatkosodan sotakirjeitä tutkiessa on huomioitava myös sota-aika ja sen vaikutukset kirjeisiin, kuten esimerkiksi sotasensuuri, mahdollinen kirjoitustaidon vähyys, yhteiskunnan normit ja se mahdollisuus, että seurustelukirjeet toisinaan olivat viihdettä sotilaiden kesken.⁴¹ Näitä kaikkia aineistoani koskevia asioita olen pyrkinyt huomioimaan tehdessäni tutkielmaani.

Käytän tutkimusmetodinani lähilukua. Se mahdollistaa aineiston ja tutkijan välisen dialogin. Lukemalla aineistoani tarkkaan ja toistuvasti, pyrin ymmärtämään kirjeistä nousevia yksittäistapauksia intensiivisesti. Lähiluvussa tärkeää on aktiivinen tutkimustyö, jotta historian tutkija pystyy mahdollisimman hyvin lukemaan rivien välistä ja tekemään oikeanlaisia analysointeja ja tulkintoja. Tutkijan on hyvä huomioida yksityiskohtia, samalla kun tavoitteena on luoda ja ymmärtää kokonaiskuvia kirjeiden luomista todellisuuksista. Siksi tutkijan on tärkeä perehtyä kirjeiden ympärillä olevaan historialliseen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen kontekstiin.⁴² Kirjeet eivät kerro kaikkea varsinkin, kun minulta puuttuvat kirjeenvaihdon toisen osapuolen kirjeet. Siksi tuon esille monenlaisia mahdollisuuksia, mitä Aunen sota-ajan seurustelukirjeiden kirjeenvaihdossa ja mahdollisessa seurustelussa oli tapahtunut ja miksi. Tässä apuna käytän Hannu Salmen pohdintoja mahdollisuuksien menneisyydestä: mikä on ollut mahdollista, se todennäköisesti on tapahtunut. Historiantutkijan on usein vaikea selvittää täydellisesti sitä mitä menneisyydessä todella tapahtui, koska tarkkaa tietoa ei ole. Tämän takia historioitsijan kannattaa totuutta etsiessään tutkia ja tuoda esille myös se mitä historiassa on mahdollisesti tapahtunut. Tällöin historioitsijan tulee käyttää laajaa aineistoa, vertailla tietoja ja tehdä kokonaisvaltaisia tulkintoja ja lopulta päätelmiä.⁴³ Kuten minä teen läpi tutkielmani selvittäessäni Aunen kirjeiden avulla sota-ajan ihmisten seurustelukirjeitse käytyjä suhteita.

---

³⁹ Leskelä-Kärki 2011, 12–16. Ks. myös Hagelstam 2011, 302, 304; Koivisto 2011, 360, 362; Tikka, Taskinen & Nevala Nurmi 2015, 6–8.

⁴⁰ Tikka, Taskinen & Nevala Nurmi 2015, 6; Hagelstam 2011, 318, 321. Ks. myös Koivisto, 2011, 364.

⁴¹ Ks. esim. Hagelstam 2011, 309–314; Hagelstam & Taskinen 2015, 44–45.

⁴² Hagelstam 2011, 302, 304. Ks. myös Immonen 2002, 23–25; Elomaa 2002, 61.

⁴³ Salmi 2010, 338, 342–343, 347.

Aune, kuten hänen siskonsa ja seurustelukirjeitä kirjoittaneet miehet, olivat tavallisia ihmisiä, joilla oli tunteet ja ajatukset. Sama pätee myös tämän tutkielman tekijään. Tästä syystä olen perehtynyt myös hermeneuttiseen ja empaattiseen lukemisen tapaan, jossa tutkijan omat tunteet muun muassa kirjeitä lukiessa ohjaavat ja vaikuttavat hänen tekemiinsä päätelmiin ja lukutapaan. Hermeneuttinen tekstintulkinta vie tutkijan ymmärryksen prosessiin, jossa on tietyn kehyksen sisällä mahdollisuuksia moniin erilaisiin tulkituksiin.⁴⁴ Tahtomattainkin tutkielmaani ovat varmasti vaikuttaneet tunteeni. Ja että olen itsekin naimaton nainen, joka yrittää etsiä kumppania ja seurustella poikkeusaikana. Tiedän paljon faktatietoa Aunesta, mutta miehistä tiedän lähinnä sen verran, mitä he ovat kirjeissään kertoneet. Kirjeet paljastavat joidenkin näiden vieraiden miesten syvimpiä ajatuksia. Tämä saa tuntemaan, että tunnen osan heistä syvemmin kuin tulen ikinä Aunen tuntemaan.⁴⁵ Kirjeiden kirjoittajia ja kirjeitä kohtaan myös syntyi erilaisia tunteita kirjeitä lukiessa. Esimerkiksi, tiettyjen kirjoittajien kirjeet saivat minut iloiseksi ja luin heidän kirjeitään mielelläni monta kertaa. Kun taas toisten kirjeet tylsistyttivät, enkä olisi halunnut lukea niitä. Olikohan Aune kokenut samojen kirjoittajien kohdalla samoin kuin minä? Tiedon lisääntyessä myös ymmärrys, esimerkiksi omasta mielestäni tylsiin kirjoittajiin ja heidän kirjeisiinsä, kasvoi. Tiedon ja ymmärryksen lisääntyminen muokkasivat tutkielmaani ja sinne tekemiäni tulkintoja tutkimusajan alusta loppuun asti.

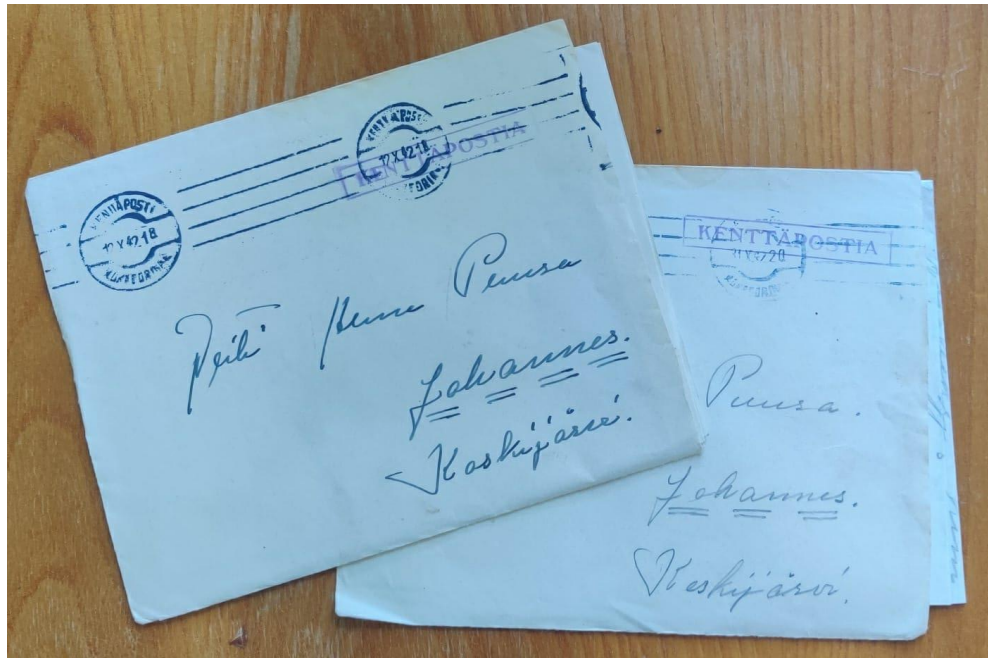
Tutkielmani on saanut vaikutteita myös mikrohistoriasta. Siitä sanotaan, että se on suurenuslasilla tutkimista, jotta tietyn pienen aiheen tarkan tarkastelun avulla löydetään tietoa, joka auttaa avaamaan suurempiakin kokonaisuuksia.⁴⁶ Kuten minä omassa tutkielmassani pyrin tekemään lähdeaineistoani tarkkaan lukemalla, ja kirjaimellisesti suurenuslasia käyttämällä. Sen avulla sain selvää himmeimmistäkin viivoista ja pisteistä. Mikä oli tärkeää, sillä pienikin viiva saattaa muuttaa sanan merkityksen. Ja tämä yksi sana saattaa muuttaa koko lauseen, ja sitä myöten koko kirjeen ja seurustelusuhteen merkityksen.

---

⁴⁴ Leskelä-Kärki 2006, 78–85. Ks. myös Immonen 2002, 14–15, 19.

⁴⁵ Aune oli itselleni äidinsuvun isotädeistäni yksi kaikkein vierain ja etäisin.

⁴⁶ Peltonen 1999, 41, 52, 55.

47

Kuvassa on kaksi Yrjön seurustelukirjekuorta päällekkäin. Onko alimmaisen kirjekuoren Koskijärvi-sanana K-kirjaimen muodostama sydän vahinko, vai onko K tarkoituksella tehty näin? Yrjön kirjeet paljastavat, ettei sydän ole vahingossa piirretty.

1.3 Tutkimusetiikka ja keskeiset käsitteet

Uudet tarinat, kuten esimerkiksi kulttuurihistoria, sotahistoria ja arjen historia, joihin oma tutkimukseni on luokiteltavissa, ovat nostaneet uusien aineistojen kautta esiin myös uusia eettisiä kysymyksiä.⁴⁸ Usein historiassa on tutkittu sivistyneistöä, julkisuuden henkilöitä ja valtaapitäviä, jotka ovat usein tiedostaneet oman asemansa historiassa ja jopa kirjoittaneet esimerkiksi kirjeitään ja päiväkirjojaan tätä silmällä pitäen.⁴⁹ Näitä ihmisiä on historiantutkimuksessa käsitelty julkisen statuksensa takia hyvinkin paljastavasti, mutta kuitenkin tutkimuksellisen kunnioittavalla sävyllä, koska heidän yksityisyydensuojansa on ollut muita heikompi. Uusien historioiden myötä tutkittaviksi on noussut tavallisia ihmisiä, jotka eivät ole ehkä osanneet kuvitellakaan, että heitä saatetaan tutkia tulevaisuudessa.⁵⁰ Ihmisiä, jotka eivät kirjeitä kirjoittaessaan ajatelleet, että heidän mahdolliset sota-ajan rakkaudentunnustuksensa puolittomalle paljastuisivat myöhempien sukupolvien myötä.

⁴⁷ Valokuva Yrjön kirjeiden nro. 1 (9.10.1942) ja nro. 2 (29.10.1942) kirjekuorista.

⁴⁸ Koskivirta & Lidman 2017, 11–12.

⁴⁹ Vainio-Korhonen, 2017, 32–35. Ks. esim. Leskelä-Kärki 2006.

⁵⁰ Koskivirta & Lidman 2017, 2017, 22.

Eettiset kysymykset ja haasteet kulkevat läpi tämänkin tutkimustyön. Ne koskevat muun muassa aineiston valintaa ja esillepanoa, tutkittavien nimeämistä ja kirjoitustapaa, sekä kielenkäyttöä ja sanavalintoja.⁵¹ Kaikkia näitä ja muitakin eettisiä asioita historioitsijan tulee miettiä kirjoittaessaan tavallisista ihmisistä ja pyrkiessään eettisesti kestävään tutkimukseen. Tutkimuskirjeideni intiimin⁵² olemuksen takia, niin aineistona kuin sisällöllisesti, minun on ollut hyvin tärkeä miettiä tutkimuseettisiä kysymyksiä.⁵³ Pohdin kauan muun muassa, että voinko käyttää tutkimieni ihmisten oikeita nimiä, koska aiheeni on paikoin yksityinen ja arkaluontoinen.⁵⁴ Vai tulisiko minun käyttää varsinkin miehistä muunneltuja nimiä tai koodeja, esimerkiksi A, B, C. Koodit kuitenkin tuntuivat omasta mielestäni kylmiltä tutkimusaiheeni käsitellessä ihmissuhteita. Pitkän harkinnan jälkeen päätin käyttää kaikkien Aunen kanssa kirjoittaneiden oikeita nimiä. Sillä ne ovat hyvin yleisiä suomalaisia nimiä, eivätkä paljasta kirjoittajistaan mitään olennaista. Poikkeuksena on yksi mies, joka seurusteli Aunen siskon kanssa. Hänen nimensä olen muuttanut Alvariksi.⁵⁵

Vähentääkseni ihmisten tunnistettavuutta en tuo esille kirjeiden kirjoittajien tai muiden ihmisten spesifejä tietoja, kuten esimerkiksi sukunimiä, tarkkoja kotipaikkoja tai kirjekuorista löytyviä miesten sotilasnumeroita.⁵⁶ Tuomalla julki miesten oikeat nimet, haluan myös luoda mahdollisuuden, että miesten kirjeet löytäisivät miesten sukulaisten luo. Vaikka sen seurauksena tämä ainutlaatuinen kirjekokoelma hajoaisikin. Lisäksi haluan saada tavallisten ihmisten äänen kuuluviin. Tästä syystä käytän pitkiä suoria lainauksia aineiston kirjeistä. Sekä lainauksia, jotka kertovat tapahtumia ja ajankuvia. Mutta tällöinkin minun on huomioitava tutkimusetiikka. Tutkijan vastuullinen tehtävä on nostaa tutkimusaiheensa esille laajemmassa historiallisessa tai yhteiskunnallisessa kontekstissa. Tekemällä kontekstoituja, asiayhteyteen sidottuja tulkintoja, tutkija tekee oikeutta

---

⁵¹ Koskivirta & Lidman 2017, 19,22; Frigren 2017, 52. Ks. myös Kalela 2020, 54–55.

⁵² Kahden ihmisen väliset yksityiset kirjeet, joiden sisältö löytyy intiimejä asioita, joita ei varmastikaan ole tarkoitettu muiden luettavaksi. Intiimejä asioita sota-aikana olivat seksi ja rakkaus. Aunen kirjeissä ei puhuta seksistä, ei ainakaan suoraan. Mutta esimerkiksi sotilaille seksiä intiimimpää ja hävettävämpää oli rakkaudesta puhuminen. ks. esim. Hietala 2018, 187–188.

⁵³ Leskelä-Kärki 2011, 12. Sotakirjetutkimuksen etiikasta enemmän Pehkonen 2015.

⁵⁴ Saarimäki 2017, 80. Erkki Pehkonen ei käyttänyt omassa sotakirjetutkimuksessaan kirjeiden kirjoittajien oikeita nimiä. Pehkonen 2015, 70–73.

⁵⁵ Muutin nimen, koska mies on löydettävissä helpommin kuin muut tutkielman miehet. Nostan hänet esille arkaluontoisen aiheen yhteydessä. Kirjelainausten sisällä nimi on merkitty hakasulkeiden sisälle [Alvar].

⁵⁶ Poikkeuksena Aune ja sitä kautta myös hänen siskonsa. Heidän kohdallaan tuon esille heidän sota-ajan kotikylänsä ja heidän sukunimensä eli tyttönimensä Puusa.

tutkimuskohteelleen. Tutkijan on myös huomioitava, että asioiden arkaluontoiseksikoekeminen on aikasidonnaista ja ajassa muuttuvaa.⁵⁷ Menneisyyden ilmiöiden asettaminen ajalliseen ja kulttuuriseen asiayhteyteen estää kirjoittajan oman ajan moraalikäsitteiden ja kulttuurin sijoittamisen menneisyyteen.⁵⁸ Mutta auttaa vastavuoroisesti ymmärtämään sota-ajan ihmisten ristiriitaista käyttäytymistä tiukan moraalin ja hetkessä elämisen välissä.

Päätös viedä kirjeet julkiseen arkistoon on tietoinen valinta.⁵⁹ Minun hallussani olevat sotakirjeet eivät kuulu mihinkään julkiseen arkistoon. Aineistoni on yksityinen, eli en voi tietää halusivatko nämä ihmiset tulla tutkituiksi. Minulla ei ole mahdollisuutta kysyä asiaa, sillä siskot, eivätkä todennäköisesti muutkaan kirjeiden kirjoittajat, ole enää elossa. Tämänkin takia on ollut tärkeää huomioida tutkimusetiikka. Siskojen kirjeiden kohdalla keskustelin kirjeiden käyttötavoista heidän lähiomaistensa kanssa. Heidän luvallaan pystyin käyttämään siskojen oikeita etunimiä sekä ottamaan suoria lainauksia kirjeistä. Tämä mahdollisti myös käyttää kirjoja, joista löytyy tietoa Aunesta ja suvustamme.

En kutsu miesten Aunelle lähettämiä sotakirjeitä rakkauskirjeiksi, sillä vain muutamasta niistä löytyy suoria romanttisen rakkauden vakuutteluja ja rakkauskirjeiden elementtejä. Kutsun aineistoni miesten lähettämiä kirjeitä seurustelukirjeiksi, sillä seurustelu⁶⁰ tarkoittaa sekä seuranpitoa että heilastelua. Näitä molempia löytyy Aunen seurustelukirjeistä, sekä yleisestikin sota-ajan seurustelukirjeistä. Sota-aikana seurustelun ajankaava oli: lyhyt ihastus, pikakiilat ja nopeasti naimisiin.⁶¹ Aineistoni kirjeissä ei kuitenkaan päädytä suin päin naimisiin. Niistä nousee esille toisenlainen sota-ajan seurustelun ajankaava: pitkä seurustelukirjeitse käyty kirjeenvaihto, ilman kihloja ja häitä.⁶² Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteivätkö seurustelukirjeiden kirjoittajat olisi olleet tosissaan Aunen kanssa ja toisinpäin, mutta kirjeet ja sota-aika toivat omat käytännöt ja haasteensa

---

⁵⁷ Saarimäki 2017, 80; Kalela 2020 62–64.

⁵⁸ Historiantutkimuksen etiikka 2017, 23; Kalela 2020, 88, 98.

⁵⁹ Toisaalta arkistoon päätyy aineistoa, jota lahjoittaja ei ole kirjoittanut tai saanut. Esimerkiksi minä voisin luovuttaa Aunen kirjekokoelman arkistoon ilman käyttöehtoja. Näin ollen toinen tutkija saattaisi päätyä käyttämään aineistoani eri tavalla kuin minä. Hän voisi halutessaan julkituoda kaikki miesten tiedot.

⁶⁰ <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/Seurustella?searchMode=all> [Haettu 28.4.2021]

⁶¹ Männistö & Kivimäki 2016, s.152.

⁶² Vrt. ”Sirojen säärinen juureen...” Sota-ajan kirjeet tihkuivat pidätelyä kiihkeyttä – näin Tapio kirjoitti Oililleen rintamalta, *Kotiliesi* 28.06.2019.

seurustelusuhteisiin. Tosiystäviksi kutsuttiin seurustelukumppania, jonka kanssa oltiin vakavassa (kirje)suhteessa.⁶³ Kutsun miehiä kirjeystäviksi.

1.4 Tutkimuskenttä ja tutkimuskirjallisuus

Tähänastinen historian tutkimuskenttä on lähes kokonaan jättänyt ulkopuolelle sotavuosien 1939–1945 suomalaisten miesten ja naisten väliset seurustelukirjeet, vaikka ne varmasti ovat olleet iso osa sota-ajan kirjeenvaihtoa.⁶⁴ Yksi tuoreimmista sota-ajan kirjetutkimuksista on Iida Hallikaisen poliittisen historian tutkielma: ”*Kohta taitaa muuttua säännöstelyn alaiseksi sekin, että kenelle kirjoittaa*” *Kotirintaman naisten suhtautuminen valtion säädöksiin, tiedotukseen ja sodankäynnin motiiveihin jatkosodan aikaisissa kirjeissä*, jonka sotakirjeaineistossa on mukana myös joitain seurustelukirjeitä. Tutkielmani ainutkertaisine aiheineen ja aineistoineen vie askeleen lähemmäs tuntemattomien ja ennestään tuttujen ihmisten seurustelumielessä käytyä sodanaikaista kirjeenvaihtoa. Näin ollen pro-gradututkielmani on tärkeä uusi lisä historiantutkimuksen kentällä.

Kulttuurihistoriassa suosittuja ja arvostettuja ovat henkilökohtaiset ja omaelämäkerralliset lähteet ja aineistot, joita kirjeetkin edustavat.⁶⁵ Kulttuurihistorioitsija Maarit Leskelä-Kärki sekä historioitsijat Anu Lahtinen ja Kirsi Vainio-Korhonen ovat yhdessä toimittaneet laajan kirjetutkimusta käsittelevän kirjan *Kirjeet ja historiantutkimus*. Tämä teos kokonaisuudessaan, ja etenkin siitä löytyvä Sonja Hagelstamin artikkeli *Rakas sotilaani! Kirjeiden kirjoittaminen jatkosodan aikana*, auttoivat minua hahmottamaan kirjeitä tutkimuskohteena sekä sota-ajan kirjekulttuuria.

Suomen johtavia sotakirjetutkijoita ovat ehdottomasti olleet etnologit, joista mainittakoon Sonja Hagelstam ja Erkki Pehkonen. Hagelstam on tutkimuksissaan keskittynyt tutkimaan avioparien välistä kirjeenvaihtoa. Samoin tekee Pehkonen väitöskirjassaan *Poikasi täältä jostakin: narratiiviset resurssit, diskurssit ja luovuus kirjoittaen kerrotuissa identiteeteissä jatkosodan aikaisissa kirjeissä*. Sen aineistona on toisilleen omistautuneiden

---

⁶³ Ks. esim. Näre 2016, 94, 115.

⁶⁴ Hallikainen 2020, 117–118; Lamminpää 2014, 7. Ks. myös Näre 2016, 94. Kuten johdannon alussa toin esille, tutkimuskentän painotus ollut avioparien ja perheenjäsenten välisissä kirjesuhteissa. Tähän on varmasti vaikuttanut tämänkaltaisten aineistojen saatavuus verrattuna seurustelukirjeisiin, mikä nousi konkreettisesti esille etsiessäni ensimmäisen tutkimusaiheeseeni aineistoa, naisten seurustelukirjeitä sotilaille.

⁶⁵ Immonen 2002, 20–25; Leskelä-Kärki 2008, 12; Tikka, Taskinen & Nevala Nurmi 2015, 7–8.

avioparin ja kihlaparin kirjeet. Vaikka Pehkosen tutkimus keskittyy lähinnä sodan koke-neisiin miehiin, on tutkimus keskeinen osa tutkimuskirjallisuuttani. Koska siinä hän tutkii monipuolisesti sota-ajan rakkautta, ja sitä miten se ilmenee sotakirjeissä. Tärkeitä tutki-joita sotakirjeiden tutkimuskentällä ovat myös historioitsijat ja kielitieteilijät. Historioit-sijoista mainittakoon Ilari Taskinen, jonka tuottama kirjallinen aineisto, kuten kirja *Kir-jeitä sodasta - kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina*, on tärkeä osa tutkiel-maani.⁶⁶

Tutkimukseni on myös osa arjen historiaa ja uutta sotahistoriaa, minkä nimekkäimpiä tutkijoita on historioitsija Ville Kivimäki. Hänen väitöskirjaansa perustuva tietokirja *Murtuneet mielet* ja tietokirja *Sodan särkemä arki* ovat isossa osassa tutkielmaani poh-tiessani sota-aikaa ja sen vaikutusta ihmisiin ja seurusteluun. Tässä auttaa myös sosiologi Sari Näreen teos *Sota ja seksi*, joka pohjautuu pitkälti Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkiston korsuperinneaineistoon. Kirjan rintamakirjeenvaihtoa koskevan luvun pohjatyössä on auttanut historioitsija Jenni Kirves.⁶⁷ Tutkielmassa tukeudun myös Kirveen omiin kirjoituksiin sekä radiohaastatteluun kotirintaman arjesta.

Kirjastoista löytyy monta hyllymetriä erilaisia sotavuosien kirjeistä koottuja muistelmia, sekä kirjoiksi koottuja sotakirjekokoelmia. Näistäkin teoksista valtaosa keskittyy naimi-sissa olevien pariskuntien tai sukulaisten väliseen kirjeenvaihtoon. Nostan niistä esille esimerkiksi tutkimuksessani käyttämäni teokset Laila Kanonin *Stadin friidu ja metsien mies -Jatkosodan rakkaustarina* sekä Taina Huuhtasen *Jatkosodan kirjeet*.

---

⁶⁶ Tutkielmani alkuaihana Taskinen oli kirjoittamassa historian väitöskirjaansa suomalaisten sotilaiden kir-jeenvaihdosta ja ihmissuhteista toisessa maailmansodassa, keskittyen ihmisten tunteisiin. <https://aikalai-nen.uta.fi/2017/11/02/kirjeet-kertovat-tunteista-ja-tarpeista-sodan-keskella/> [Haettu 23.2.2019] Valitetta-vasti Taskisen väitöskirja ei ehtinyt valmistua kirjoitustyöni aikana. Siitä olisi varmasti ollut hyötyä tutkiel-massani.

⁶⁷ Näre 2016, 7.

2. Sota-ajan kirjeenvaihto

2.1 ”Hei Aune!”⁶⁸ kirjeiden kirjoittamisen ja kenttäpostin käytänteet ja merkitykset sodan keskellä

Aune Puusa syntyi maanviljelijäperheeseen kevättalvella 1923 Karjalan Johanneksessa, Koskijärven kylässä, noin 30 kilometrin päässä Viipurista. Puusan perheeseen kuului vanhempien lisäksi kaiken kaikkiaan kahdeksan lasta, jotka olivat syntyneet vuosina 1918–1933. Lapsista seitsemän oli tyttöjä ja heistä vain vanhin, esikoinen, oli naimisissa sota-aikana. Puusan perhe eli Koskijärvellä viljaa, metsää ja karjaa kasvattaen. Perheessä vapaa-aikaa ei ollut paljon kenelläkään, sillä vaikka tilalla oli traktori ja palkollisia, tekivät lapsetkin talon töitä voimiensa ja taitojensa mukaan kansakoulun ohessa. Kasvatus oli ymmärtäväistä, eikä jälkikasvua kuritettu, sillä pelkkä isän katse riitti kertomaan asioiden laidan, ja sitä toteltiin. Vuonna 1939 Aune perheineen joutui ensimmäisen kerran jättämään kotinsa ja lähtemään pakoon talvisodan jaloista. Evakkomatka kesti kuukausia pitkien eteläistä Suomea paikkakunnalta toiselle, matkan päättyessä lopulta Varsinais-Suomeen, jonne Puusat jäivät odottamaan talvisodan päättymistä ja kotiin pääsyä. Valitettavasti kevään 1940 välirauhan kovat ehdot jättivät perheen rakkaan kodin uuden rajan myötä Neuvostoliiton puolelle, jolloin Aunen ja hänen perheensä elämä jatkui evakko-tiellä.⁶⁹ Jatkosodan syttyminen kesäkuussa 1941 ja vanhojen alueiden takaisin valtaus vielä samana vuonna mahdollisti sen, että Aunen perhe pystyi vihdoinkin palaamaan kotiinsa Karjalaan. ”Se oli hyvä asija että säilyi teillä koti ehjänä vaikka kyllä siinä silti on kovasti töitä ennenkun sen saa taas entiseen kuntoon. Vaan toivotaan että ei tarvi enää kotia jättää toista kertaa”⁷⁰ Koskijärven talo oli säilynyt, mutta se oli huonossa kunnossa neuvostojoukkojen jäljiltä.

Seurustelukirjeiden lähettämisen Aunelle aloitti Martti. Hänen kirjeistään saamien tietojen sekä kirjekuorissa olevien leimojen ja osoitteiden avulla on pääteltävissä, että Aune asui ja opiskeli Paimiossa keväällä 1942.⁷¹ Kirjeenvaihto Martin kanssa kesti vain kuukauden päättyen lopullisesti huhtikuussa, minkä jälkeen seurustelukirjeissä oli noin

---

⁶⁸ Y14. 2.4.1943, APhy.

⁶⁹ Koskijärvi 1999, 85–86.

⁷⁰ J5. 19.10.1943, APhy.

⁷¹ M1-3. 16.3.1942 - 18.4.1942, APhy.

puolenvuoden tauko. Tauon syynä todennäköisesti olivat Aunen muutto takaisin Koskijärven kotiin ja siellä kiireiset kunnostus- ja maataloustyöt ennen talventuloa. Tämän takia Aunella ei ollut missään muodossa aikaa seurustelulle. Uudet seurustelukirjeet saapuivatkin siis seuraavaksi Koskijärvelle lokakuussa 1942, jolloin Yrjö lähetti Aunelle ensimmäisen kirjeensä. Seuraavan vuoden keväällä Aune alkoi saada seurustelukirjeitä Erkiltä, Reinolta ja Viljolta. Syksyllä 1943 seurustelukirjeitään Aunelle alkoivat lähettää Jaakko ja Ilmari. Suurin osa näiden miesten kirjoittamista seurustelukirjeistä oli postitettu Koskijärvelle. Seurustelukirjeiden perusteella Aunen elämä jatkosodan aikana oli kiireistä: ”Olen odottanut kirjettäsi Jo pitkän aikaa, mutta ehkä sinulle ei ole ollut aikaa kirjoittaa minulle kun on ollut joulukiirit ym.”⁷² Aune ei ollut poikkeus, sillä sota-arki oli kiireinen lähes kaikilla naisilla.⁷³ Kirjeet kertovat, että Aune ehti viettää myös nuoren naisen elämää muun muassa käymällä Viipurissa, elokuvissa, nurkkatansseissa⁷⁴ ja kirjoittamalla seurustelukirjeitä. Aune vastaanotti kirjeitä Koskijärvellä aina jatkosodan loppupuolelle asti, kunnes kesäkuussa 1944 alkoi Neuvostoliiton suurhyökkäys.

Vuosia kestäneeseen jatkosotaan kuulunut rauhallinen asemasodan vaihe päättyi, ja rintamalla alkoi kiireinen ja kaoottinen perääntymisvaihe. Silloin suomalaisten omaisistaan huolestuneet kirjeet, eivätkä seurustelukirjeetkään, aina pysyneet Karjalasta vetäytyvien tai siellä haavoittuneiden sotamiesten perässä.⁷⁵ ”Niinkuin näet päiväyksestä en ole enää sairaalassa enkä ole ollut kahteen kuukauteen. Olen kotonani [---]”⁷⁶ Aune itsekin eli sotamiesten kokemassa kaaoksessa, vaikkei hänen tarvinnut aseisiin tarttuakaan. Kaikesta menetyksestä huolimatta Aune yritti kirjoittaa muutamalle jäljellä olevalle kirjeystävälleen kesän 1944 sekasorron keskeltä. Samoin Aunelle hänen kirjeystävänsä, kuten esimerkiksi Jaakko: ”en ole tiennyt mikä on osote mutta nyt kävin taas siellä sairaalassa niin antoivat [---] Teillä se on vielä kaikesta kurjin osa kun pitää aina jättää koti ja kaikki ja siirtyä vieraitten ihmisten armoille”⁷⁷ Aune perheineen joutui jälleen pakenemaan kotoaan Karjalasta evakkotielle ilman varmuutta pysyvistä kodista tai osoitteesta. Puusat

---

⁷²Y6. 29.12.1943, APhy.

⁷³ Ks. esim. Hintikka & Häppölä 2006, 5; Kankaanpää 2001, 71–73. Ks. myös Näin taisteli kotirintama 1991, 93.

⁷⁴ Sota-aikana tanssiminen oli lailla kielletty. Sota-ajan salaisia tansseja kutsuttiin nurkkatansseiksi.

⁷⁵ Hagelstam 2011, 306.

⁷⁶ R13. 23.8.1944, APhy. Kirjeiden R12. 4.6.1944, APhy. ja R13. välistä selvästi puuttuu kirje, sillä edellinen R12. kirjeen Reino oli sisällön perusteella kirjoittanut rintamalla eikä sairaalassa. Lisäksi Reino oli kirjoittanut paikaksi ”Kannaksella”. Aineistosta löytyy myös tyhjä kirjekuori, johon on kirjoitettu ”Palaut: Lähettäjälle” ja joka on osoitettu Reinolle. Postileima on epäselvä, mutta päivä on 14.7 tai 14.8.1944. Sisällön eli kirjeen Aune oli todennäköisesti lähettänyt uudestaan Reinolle toisessa kirjekuoressa.

⁷⁷ J19. 27.7.1944, APhy.

päätyivät jälleen Varsinais-Suomeen, jossa suuren perheen oli vaikea löytää kunnollisia asuin- ja elinoloja.⁷⁸

Syksyllä 1944 välirauhan myötä, kun Karjalan menetys ja kotiin paluun mahdottomuus varmistui Puusan perheelle, alkoi Aunen isä etsiä isolle perheelleen parempaa ja pysyvää kotia pitkin Suomea. Näin asiasta kirjoitti Martta: ”Kävihän isäkin täällä mummolalla noin kuukausi takaperin kun täällä oli Luumäellä yksi maatila myytävänä niin kävi sitä katso-massa mutta ei se häntä kiinnostanut se oli sellainen huono paikka”⁷⁹ Loppuvuodesta 1944 uusi koti löytyi ja Otto Puusa osti niin sanottuna vapaakauppana yhdessä Johannes Hörkön kanssa tilan Paimiosta, jonne osa perheestä alkoi pikkuhiljaa muuttaa huhti-tou-okuussa 1945.⁸⁰ Aune oli päässyt syyskuussa 1944 Ylä-Virisen Maamieskouluun⁸¹, jonne alkoi saapua muutamien sodasta selvinneiden tuttujen miesten seurustelukirjeiden ja korttien lisäksi kirjeitä ja kortteja kotiväeltä, Hilja-ystävältä, sekä kolmelta siskolta, joita olivat 1920 syntynyt Alma, 1925 syntynyt Eine ja vuonna 1927 syntynyt Martta. Syksyllä 1944 Aune ja nämä kolme muuta sisarta elivät erillään toisistaan ja muusta perheestä opiskeluiden ja töiden takia, joten yhteyttä oli pidettävä kirjeitse.⁸² Näin olivat teh-neet Hilja kirjeineen ja miehet seurustelukirjeineen läpi jatkosodan. Ja niin kuin miljoonat muutkin suomalaiset olivat tehneet pitäessään kirjeitse yhteyttä sukulaisiin ja ystäviinsä.

Kirjeiden kirjoittaminen saavutti suuren suosion Suomen sotavuosina 1939–1945, ja eten-kin jatkosodan aikana 1941–1944.⁸³ Uusimpien tietojen mukaan Suomessa kirjoitettiin jatkosodan aikana jopa 1,3 miljardia sotakirjettä, jotka kulkivat kenttäpostin välityksellä kodin ja rintaman välillä.⁸⁴ Täysin varmoja lukuja ei kuitenkaan ole saatavilla, sillä näitä tietoja ei sotavuosina kirjattu. Ei ole myöskään täyttä varmuutta siitä kumpi rintama kir-joitti enemmän kirjeitä, sillä rintamalle lähetettyjä kirjeitä ei ymmärrettävistä syistä ole säilynyt yhtä paljon kuin rauhallisemmalle ja mahdollisesti useita säilytyspaikkoja täynnä olevalle kotirintamalle lähetettyjä kirjeitä.⁸⁵ 1,3 miljardiin jatkosodankirjeeseen ei ole

---

⁷⁸ Koskijärvi 1999, 86.

⁷⁹ sM3. 4.12.1944, APhy.

⁸⁰ Koskijärvi 1999, 86. Ks. myös sM3. 4.12.1944, APhy; K1-4. 4.2.1945 – 7.5.1945, APhy.

⁸¹ Ylä-Virisen Maamieskoulun hyväksymiskirje 8.9.1944, APhy.

⁸² Martta ja Alma asuivat mummolassa yhdessä alkusyksyn 1944, mutta myöhemmin samana syksynä Alma muutti pois töiden takia ja Martta perheen luo keväällä 1945. Ks. esim. sM3. 4.12.1944, APhy.

⁸³ Taskinen 2015, 13.

⁸⁴ Hagelstam 2011, 304. *Aristoteleen kantapää: Sota-aikana kaikki kirjoittivat kirjeitä* 4.12.2019. YLE.

⁸⁵ *Aristoteleen kantapää: Sota-aikana kaikki kirjoittivat kirjeitä* 4.12.2019. YLE.; Kopsa 1991, 2; Mustanoja 2017, 11.

laskettu muita jatkosodan aikaisia kirjeitä, kuten siviilikirjeitä, joita kirjoitettiin kotirintaman sisällä. Näitä kirjeitä kirjoittivat useimmiten syystä tai toisesta erilleen joutuneet siviilit. Heitä olivat esimerkiksi äideilleen kirjeitä kirjoittaneet sukulaisten luo maalle turvaan paenneet lapset, sekä kotoaan kauas töihin lähteneet työtöt. Kaiken kaikkiaan sota-aikana kirjoitettujen kirjeiden lukumäärä on valtava.⁸⁶ Yhdistämällä 1938–1944 välisen ajan siviili- ja kenttäpostilähetykset on laskettu, että postilähetykset viisinkertaistuivat edellä mainitulla ajanjaksolla.⁸⁷

Sota muutti ja hajotti ihmisten ja yhteiskunnan arkea, rakenteita ja käytäntöjä; esimerkiksi naiset tekivät miesten töitä.⁸⁸ Pahimmillaan jopa 75 % maatalouden miestyövoimasta oli rintamalla.⁸⁹ Olosuhteiden pakosta muuttui myös seurustelu- ja kirjekulttuuri.⁹⁰ Sotakirjeitä tutkinut historioitsija Ilari Taskinen kirjoittaa, että sota-aikana kirjekulttuuri muuttui läheisemmäksi, kun koko kansa kirjoitti kirjeitä.⁹¹ Ennen 1939–1945 käytyjä sotia Suomessa kirjeitä toisilleen olivat kirjoittaneet lähinnä kaupunkien sivistyneistöt, etenkin naiset, joiden tehtävänä oli ollut olla laajassa kirjeenvaihdossa sukulaisten ja ystävien kanssa.⁹² Kun taas tavalliset suomalaiset olivat satunnaisesti silloin tällöin lähettäneet kirjeitä lähinnä kauas muuttaneille sukulaisille ja ystäville.⁹³ Sotavuodet eivät säästäneet ketään, vaan ne erottivat ihmisiä toisistaan kaikissa yhteiskuntaluokissa, kun etenkin isät, miehet, sulhaset, pojat, ystävät ja naapurit lähtivät puolustamaan isänmaata, jättäen kotiin maalle, metsiin ja kaupunkeihin äidit, vaimot, heilat ja muut vanhat ja uudet ystävät ja tutut. Fyysisen yhdessäolo vähentyi miesten muutamiin mahdollisiin lomiin vuodessa.⁹⁴ Tällöin ainoan säännöllisen yhteydenpitovälineen tarjosi sotakirjeet.⁹⁵ Esimerkiksi sotilailta oli kielletty puhelimen käyttö rintamalla.⁹⁶ Rintamalla yhteydenpitoa sotakirjeiden avulla läheisiinsä pitivät myös siellä työskennelleet naiset. Sota ei erottanut vain armeijan palveluksessa olleita ja heidän läheisiään. Se erotti myös lapsia äideistään aina ulkomaille

---

⁸⁶ Taskinen 2015, 13. Mustanoja 2017, 10–11.

⁸⁷ Taskinen 2015, 13.

⁸⁸ HUUHTANEN 1986, 12–13.

⁸⁹ Hintikka & Häppölä 2006, 19.

⁹⁰ Ks. esim. Taskinen 2015, 13–14,16; Hintikka & Häppölä 2006, 181–182; Vainio-Korhonen & Lahtinen 2015, 213–214; Hagelstam 2011, 300, 309, 311.

⁹¹ Taskinen 2015, 13,16.

⁹² Lahtinen, Leskelä-Kärki, Vainio-Korhonen & Vehkalahti 2011, 18. Ks. myös Näre 2018, 20.

⁹³ *Aristoteleen kantapää: Sota-aikana kaikki kirjoittivat kirjeitä* 4.12.2019. YLE.; Taskinen 2015, 16.

⁹⁴ *Aristoteleen kantapää: Sota-aikana kaikki kirjoittivat kirjeitä* 4.12.2019. YLE.; Hintikka & Häppölä 2006, 9–10.

⁹⁵ Taskinen 2015, 13,16; Hagelstam 2011, 300, 304; Näre 2018, 20.

⁹⁶ Hagelstam 2011, 304. Ks. myös Pilke 2015, 33.

asti: ” [---] Ruotsistakin paketin [---]”⁹⁷ Esimerkiksi Aunen isosiskon tyttäret olivat sotalapsina Ruotsissa. Eikä pidä unohtaa tuhansia naisia, jotka lähtivät maaseudulle, tehtaisiin ja muualle tekemään töitä, jopa miesten töitä. Unohtamatta aikuisia ja nuoria, jotka osallistuivat talkoisiin ja vapaaehtoistöihin.⁹⁸ Työvelvollisuus koski kaikkia, jotka vain jonkinlaiseen työhön pystyivät. Ja työmääräyksien takia ihmiset saattoivat joutua kauaskin kodistaan.⁹⁹ Kaikilla suomalaisilla oli tarve ja halu tehdä kaikkensa isänmaan hyväksi, ja pitää yhteyttä läheisiin ja tuttaviiin. Lisäksi ihmisillä oli halu seurustella, jolloin seurustelu siirtyi tapahtuvaksi pitkälti kirjeiden välityksellä.

Sota-aikana kirjeitä kirjoitettiin kaikissa kansanryhmissä: niin köyhissä kouluttautumattomissa kodeissa, joissa kirjoitustaito ja itseilmaisus kirjeitse oli heikompaa, kuin hyvin toimeentulevissa pitkälle koulutetuissa perheissä. Varakkaissa perheissä oli kirjoitettu kirjeitä jo ennen sotia, jolloin he hallitsivat paremmin kirjoitustaidon ja kirjallisen itseilmaisun. Kaikki kuitenkin kirjoittivat taidoistaan riippumatta. Heikommat kirjoittivat murtaen. Yleensä heitä olivat vähemmän koulutusta saanut vanhempi sukupolvi. He eivät hallinneet kirjakieltä kuten nuoret, jotka pystyivät muun muassa monipuolisemmin ilmaistamaan itseään kirjeissä.¹⁰⁰ Lasten ja nuorten joukosta ei sota-aikana löytynyt lähestulkoon ketään, joka ei olisi osannut lukea ja kirjoittaa edes auttavasti. 1920-luvulla oli tullut voimaan kaikkia kansalaisia koskeva oppivelvollisuuslaki, mikä velvoitti kaikkia suomalaislapsia käymään koulua tietyllä luokka-asteella asti.¹⁰¹ Kirjeitä kirjoittivat kaikki sukupuoleen katsomatta lapsesta vanhukseen, kaikki, joilla kynä vain kädessä pysyi. Ja jollei pysynyt, niin terveiset ja kuulumiset saivat kirjoittaa esimerkiksi kirjoitustaitoinen sukulainen, naapuri tai kenttä- ja sotasairaaloitten lotat.¹⁰² Aunen vanhemmat olivat syntyneet 1886 ja 1891, joten he eivät olleet yhtä taidokkaita kirjoittajia kuin heidän lapsensa. Tässä todennäköisesti ainakin yksi syy miksi oletetusti Martta kirjoitti kaikki kotiväen kirjeet Aunelle. Vanhemmilla kuitenkin oli halu kuulla tyttärensä elämästä. Tämä sama halu oli lähes jokaisella suomalaisella, siksi kaikki kirjoittivat kirjeitä.

---

⁹⁷ K3. 28.4.1945, APhy.

⁹⁸ Sodassa koettu arki 2008, 9–11, 151–161; Naiset sodassa 1995, 197; Näin taisteli kotirintama 1991, 129–133, 189–191. Alander 2020, 33–44, 235, 454 ja passim; Kallioniemi 2006, 20–35.

⁹⁹ Alander 2020, 545–550. Ks. myös Nainen sodassa 1995, 57. Huuhtanen 1986, 12–13.

¹⁰⁰ Hagelstam 2011, 300; Leino-Kaukiainen 2011, 192–193; Taskinen 2015, 13, 15.

¹⁰¹ Leino-Kaukiainen 2011, 192–193.

¹⁰² Taskinen 2015, 13, 15; Pilke 2015, 38.

Kirjeet ylläpitivät sekä sodan- kuin rauhanaikanakin solmittuja ihmissuhteita ja verkostoja. Ihmisillä oli halu kuulla miten läheiset voivat, ja kun sitä ei voinut tehdä kasvotusten, mihin oli totuttu päivittäisessä arjessa, niin se tapahtui kirjeiden avulla.¹⁰³ Kuten Aune siskoineen tekivät vuosina 1944–1945. Sota-aikana kirjeitä saivat myös muutkin kuin läheiset. Sukulaisille kuten tädeille ja sedille, sekä naapureille ja kavereille kirjoitettiin myös, mutta harvemmin.¹⁰⁴ Sota-ajan kirjeet olivat myös täynnä erilaisia arkisia tietoja, niin perheen kuin yhteisöjen ja kylän tapahtumista, joita ei sen ajan sota-ajan medioissa, kuten radiossa ja sanomalehdissä tiedotettu.¹⁰⁵ Kirjeiden avulla jatkettiin arkea niillä keinoin kuin se vain oli mahdollista.

Yleisimmät aiheet, joista sotakirjeissä kirjoitettiin olivat sää ja itse kirjoitusprosessi.¹⁰⁶ Sotakirjeiden tutkija Ilari Taskinen huomauttaa, että kirjeiden symbolinen merkitys oli tärkein.¹⁰⁷ Taskinen kirjoittaa: ”Kun kirjeen arvo oli korostuneesti yhteydenpidossa, johti se samalla siihen, että aina ei ollut merkittävää mitä kirjeisiin kirjoitettiin.”¹⁰⁸ Motiivit sotakirjeiden kirjoittamiselle olivat monet, mutta tärkeimpänä oli ihmissuhteiden ylläpito. Sotakirjeet olivat ennen kaikkea paperisia elonmerkkejä kummallekin rintamalle – niin kotirintamalle kuin rintamalle. Tällöin eivät kirjoitusvirheet läheisten kesken haitanneet, eikä sisältö ollut kaikki kaikessa. Seurustelurintamalla tällä kuitenkin saattoi olla merkitystä, kun koitettiin hurmata vastakkaista sukupuolta sanoin.¹⁰⁹

Kirjeet olivat muistelunpaikkoja. Niissä muisteltiin elämää ennen sotaa, sekä sitä, ettei elämä ollut vain pelkkää sotaa.¹¹⁰ Kirjeet tarjosivat pakopaikan nykyhetkestä: ”Minun mieli palaa jonnekin kuumaan etelän auringon alle.”¹¹¹ Kirjeet tarjosivat paikan, joka sulki sodan ja kaikki muut ihmiset pois. Kirjeissä kirjoittaja sai olla ”kahden” kirjeen vastaanottajan kanssa.¹¹² Kirjeet helpottivat ihmisten ikävää toistensa luo ja ne autoivat koti-ikävään.¹¹³ Toisille ne varmasti myös toivat nämä ikävät, jolloin nämä ihmiset eivät kirjoittaneet. Monelle miehelle ja naiselle kirjeen saapuminen oli kuitenkin päivän

---

¹⁰³ Hagelstam 2011, 300, 309; Taskinen 2015, 13,15, 18.

¹⁰⁴ Taskinen, 2015, 17. Ks. esim. nM1. 23.10.1944, APhy.

¹⁰⁵ Taskinen, 2015, 17–18; Hagelstam & Taskinen 2015, 44, 48; Pilke 2015, 34–37.

¹⁰⁶ Hagelstam 2011, 309; Hagelstam & Taskinen 2015,44–45.

¹⁰⁷ Taskinen 2015, 18.

¹⁰⁸ Taskinen 2015, 18.

¹⁰⁹ Ks. esim. Silén 2017, 110.

¹¹⁰ Hagelstam 2011, 311; Näre 2016, 104–107; Kirves 2010c, 106–107.

¹¹¹ R11. 9.5.1944, APhy.

¹¹² Hagelstam 2011, 311; Näre 2016, 104–107; Kirves 2010c, 107. Pehkonen 2013, 65.

¹¹³ Näre 2016, 95.

parashetki.¹¹⁴ Puolin ja toisin lähetettyihin kirjeisiin on aina liitetty tunteita¹¹⁵ Eivätkä sota-ajan kirjeet ole tästä poikkeus. Niihin oli paikoin kirjoitettu paljonkin tunteita. Kirjeet olivat odotettuja aarteita, varsinkin läheisten kesken, kuten aviopuolisoiden.¹¹⁶ Tunneyhteyden säilyttäminen oli tärkeää, ettei pari etäännytynyt toisistaan. Tunteet tuli myös julki kirjoittaa, jos meinasi pitää tai saada mielitetyn.

Sotakirjeet eivät olisi kulkeneet ilman kenttäpostia, eli puolustusvoimissa toimivaa postinkuljetusjärjestelmää. Se kokosi ja luovutti puolustusvoimien palveluksessa sekä tehtävissä olevien miesten ja naisten lähettämän postin yleiselle postilaitokselle. Tämä puolestaan toimitti postin kotiseudulle, ja josta kotiseudun posti rintamalle kulki yleisen postilaitoksen kautta kenttäpostille, joka toimitti kirjeet puolustusvoimien joukoille ja työntekijöille.¹¹⁷ Kenttäposti joukkoihin ja joukoilta kotiin alkoi kulkea 27.6.1941, vain pari päivää jatkosodan syttymisen jälkeen. Tavalliset postikortit ja kirjelähetykset sekä paketit toimitettiin maksutta joukoille kenttäpostiosoitteisiin¹¹⁸, kunhan niihin oli kirjoitettu, painettu tai merkitty leimalla ”kenttäpostia”.¹¹⁹ Kotirintaman siviilien ja puolustusvoimien palveluksessa sekä tehtävissä olevien henkilöiden välinen kirjeidenvaihto kenttäpostin kautta oli maksutonta, joitakin eri aikoina olevia erilaisia rajoituksia lukuun ottamatta.¹²⁰ Ilmainen posti vaikutti varmasti myös seurustelu- ja sotakirjeiden suureen suosioon ja määrään.

Kenttäpostilähetyksien lähettäjiksi ja saajiksi olivat oikeutettuja kaikki puolustusvoimiin kuuluvat ja heille kirjoittavat henkilöt. Näin ollen se ei käsittänyt vain itärintamaa, vaan kenttäposti kulki muun muassa haavoittuneiden luo sotilassairaaloihin sisämaassa.¹²¹ Näistä yhdestä pahoin haavoittunut Jaakko kirjoitti Aunelle 19.lokakuuta 1943:

---

¹¹⁴ Hagelstam 2011, 321; Näre 2016, 95; Kirves 2010c, 106.

¹¹⁵ Koivisto, 2011, 362–364.

¹¹⁶ Tikka, Taskinen & Nevala Nurmi 2015, 6–7; Taskinen 2015, 13–4, 18. Vrt. Männistö & Kivimäki 2016, 44.

¹¹⁷ Kopsa 1991, 8–12; Kopsa 1996, 5–6, 12–16; Jatkosodan pikkujättiläinen, 473, 634–635.

¹¹⁸ Oikeat osoitteet olivat salaisia. Puolustusvoimien mm. joukkojen osoitteina toimi peiteluku. Kopsa 1991, 8, 10, 16.

¹¹⁹ Jatkosodan pikkujättiläinen 2005, 634–635.

¹²⁰ Kopsa 1996 19–20; Kopsa 1996, 15. Lisäksi muita rajoitteita olivat muun muassa postilähetyksen maksimipainot: kirjeet enintään 40 g ja paketit 5 kg. Ylimenevästä osasta meni lisämaksu. Lisätiedot kenttäpostin erinäisistä säädöksistä Kopsa 1996, 16–23.

¹²¹ Kopsa 1991, 8.

Nyt ei sieltä sivististä saa enää tulemaan kirjeitä kenttäpostina jos ei ole niitä merkkiä Mutta kyllä minä lähetän postirahan jos vaan kirjoitatte vielä tänne minulle¹²²

Jaakko lähettää Aunelle merkkejä, koska siviilien oikeus lähettää maksutonta postia joukkoihin päättyi 15.10.1943. Tämän jälkeen kirjeisiin oli ostettava tietynlainen kenttäpostimerkki.¹²³ Tällä pyrittiin rajoittamaan kirjeiden suuren suosion myötä valtavaksi paisunut postimäärää, sekä samalla tuottaa varoja hyväntekeväisyyteen.¹²⁴ Yrjö kirjoitti: ”J:k. [jälkikirjoitus] Lähetän postimerkin jonka voit laittaa kuoreen sillä se, on nykyään tarpeellinen”¹²⁵ Kirjeet olivat niin haluttuja, että miehet, kuten Jaakko ja Yrjö, olivat valmiita antamaan rahaa merkkeihin tai merkkejä. Reino kirjoitti Aunelle merkkien säästämisen vinkin:

Ja Erkki kirjoitti Martalle breviä. [---] Eiks se ookkin taloudellista edengin tälläisenä aikana se helpottaa Kpk:kin toimintaa 50%.la_ Sopiihan se tännekin päin samaan kuoreen vain. Mehän oomme kun veljeksiä ja te ootte siskoksia niin hällä välii. Ja kun ei pitetä vällii.¹²⁶

Reino oli laittanut oman kirjeensä samaan kuoreen Aunen siskolle kirjoittaneen miehen kanssa. Hän ehdotti, että Aune voisi tehdä samoin hänen kirjeidensä kanssa. Reinolle ei omalla säästövinkillä ollut rahallista merkitystä, sillä joukot saivat lähettää koko jatkosodan ajan maksutonta postia aina joulukuuhun 1944, jolloin pohjoisia alueita lukuun ottamatta kenttäposti lakkautettiin.¹²⁷

Sotiin kuuluva sensuuri¹²⁸ toimi myös Suomessa toisen maailmansodan aikana. Sensuurin toimintaan kuului valvoa sekä sotakirjeitä että muita kenttäpostin kautta kulkevia postilähetyksiä muun muassa pistotarkastuksin. Niitä tehtiin ennen kuin kenttäposti luovutti kirjeet ja muut sen kautta kulkevat postilähetykset sotilaille tai postilaitokselle kotiin kuljettaviksi. Kirjeissä tarkistettiin lähinnä niiden sisältö, ettei niissä ollut sotasalaisuuksia, kuten esimerkiksi tietoja joukkojen toiminnasta eikä sijainteja. Pääsääntöisesti rintamamiehet tottelivat sensuurin ohjeistuksia. Siitä esimerkkinä on, että yleiseksi tuli, että sotilaat kirjoittivat kirjeisiin paikaksi: ”Täällä jossakin”, ”korsu” tai ”rintama”. Nämä tällaiset

---

¹²² J5. 19.10.1943, APhy.

¹²³ Kopsa 1996, 15.; Jatkosodan pikkujättiläinen 2005, 473, 634–635.; Suomalainen Korpisoturi 1994, 458.

¹²⁴ Suomalainen Korpisoturi 1994, 458.

¹²⁵ Y24. 19.10.1943, APhy.

¹²⁶ R 5. 15.10.1943, APhy.

¹²⁷ Kopsa 1991, 10.

¹²⁸ Sotasensuuri on poikkeustilanteessa yhteiskunnassa tapahtuvaa tiedonvälitystä ohjaava ja valvova tarkistusorganisaatio.

kirjoituspaikat löytyvät omasta aineistostanikin. Sensuuri pyrki selvittämään myös erilaisia salakirjoituksia.¹²⁹ Siinä saattoi salaiset lemmenviestit selvitä.

Valtion alaisuudessa toimiva kenttäposti oli tärkeä osa sota-ajan tiedonvälitystä ja osa puolustusvoimien huoltolajia.¹³⁰ Molemmat rintamat pysyivät rauhallisina, kun ne kumpikin nopeasti tiesivät, miten toisaalla voitiin. Uutiset eivät aina olleet hyviä, joten nopeasti kulkivat myös tiedot kodin huolista. Tämä saattoi laskea taistelumoraalia, kun koettiin, ettei valtio huolehtinut läheisistä miesten taistellessa.¹³¹ Valtiollisella tasolla tiedettiin, ettei tämä ollut hyvä asia. Molempien rintamien mielialojen oli tärkeää pysyä ylhäällä erilaisista murheista huolimatta. Kun toisinaan hidas kenttäposti aiheutti paha mieltä, ei kirjeiden sisältö saanut aiheuttaa lisämurhetta. Tämän takia kaikkia ohjeistettiin kirjeiden kirjoittamisessa. Kotirintamaa ohjeistettiin muun muassa sanomalehdissä ja sotilaita kenttäpostioppaan avulla. Molempia rintamia kiellettiin valittamasta omista huolista ja murheista, sillä toisaalla kirjeen vastaanottajalla oli omat raskaat vaikeudet ja ongelmat, joten ihmisten mielialat tuli pitää hyvänä puolin ja toisin.¹³² Sodan murheet, eivät sensuuri kuitenkaan estäneet sota- ja seurustelukirjeiden kirjoittamista. Kuten eivät estäneet etäisyyttä, saati kirjoitustaidon tai postimerkkien puute. Tästä kertoo suuri sota-ajan postilähetysten määrä. Sota-aikana yhteydenpito kirjeitse läheisiin ja tuttuihin oli kaikki kaikessa. Ja kaikenlaisia, niin vanhoja kuin uusiakin, ihmissuhteita pidettiin yllä kirjeiden avulla. Näin teki myös nuori karjalaisnainen Aune Puusa käydessään kirjeenvaihtoa sotilaiden ja läheisempiensä kanssa.

2.2 ”[J]os ehkä löytää itselleen vaikka tosiystävän näitten kirjeiden avulla.”¹³³

Massiiviseen määrään sotakirjeitä kuuluivat myös seurustelukirjeet. Niitä kirjoitettiin sekä tutuille että tuntemattomille. Niitä kirjoitettiin omasta halusta ja omin tarkoitusperin kuin valtion kannustamanakin. Tämä oli ristiriidassa yhteiskunnan yleisen ilmapiirin kanssa. Nimittäin sota-ajan Suomessa huipussaan olivat konservatiivinen ajattelu ja

---

¹²⁹ Metsberg 2015, 30–43; Kopsa 1996, 12.

¹³⁰ Kopsa 1991, 8.

¹³¹ Hagelstam 2011, 300, 305–306; Jatkosodan pikkujättiläinen 2005, 473.

¹³² Hagelstam 2011, 305, 307–308. Ks. myös *Mail Call: World War II communication as told by a soldier's diary*.

¹³³ M1. 16.3.1942, APhy.

uskonnollinen päätös.¹³⁴ Vaikka 1900-luvun alun seurustelun murroksen myötä sota-aikana, sekä kaupungissa että maalla, parinvalinta oli nuorilla ja yleensäkin ihmisillä itsellään, niin silti nuorten ja muiden ihmisten oma yhteisö, sekä yhteiskunta valvoivat heidän käytöstään ja seurusteluaan.¹³⁵ Miesten ja naisten välisiä parisuhteita tarkasteltiin julkisessa keskustelussa perhekeskeisyyden, uskonnollisuuden ja siveellisyyden kautta. Seurustelukumppaneita tuli olla vain yksi ja seurustelusuhteen tuli aina väistämättä päättyä avioliittoon.¹³⁶

Ronkainen nostaa pro gradu- tutkielmassaan esille Arja-Liisa Räisäsen tutkimuksen 1900-luvun alun avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaista. Suomessa 1900-luvun alussa suosituksi nousi opaskirjallisuus. Erilaiset opaskirjat kertoivat oman aikansa tavoista ja normeista, joita oppaiden kirjoittajat kritisoivat tai halusivat vakiinnuttaa.¹³⁷ Näin teki myös K.N. Lehtonen vuoden 1942 kirje- ja seurusteluoppaassaan:

Viime aikoina yhä laajemmat mittasuhteet saavuttanut kirjeenvaihto henkilöiden välillä, jotka henkilökohtaisesti ovat toisilleen vieraat, eli n.s. kirjeellinen tutustumistapa joko sitten avioliitto tähtäimessä tai aatteelliset, taloudelliset t.m.s. asiat kannustimena, ei oikeastaan ole mikään uusi tutustumismuoto, jonka keksimisestä voisi syyttää nykyistä nuorisoamme. Jo pari vuotta sitten oli saksalaisissa ja englantilaisissa lehdissä usein palstantäytteenä naimailmoituksia ja sisällöltään nämä muistuttivat suuresti nyky-polven nuorison kirjeenvaihtoilmoituksia. [--] Mitä taas tulee sovinnaisuuteen, eli että ”vanha hyvä tapa ei hyväksy tällaista muotoa”, niin voimme aivan reippaasti antaa palttua sellaisille homehtuneille käsitteille. Yleinen kirjoitustaitohan on Suomessa vielä niin uusi asia, ettei tällaisella tutustumismuodolla vielä voi olla mitään perinteitä. Varmuudella jokainen osaa kyllä ennustaa, että esim. sadan vuoden kuluttua asia on vallan toisin ja tämä on silloin ”vanha hyvä tapa”. Antakaamme siis näiden ”oppositiossa” olevien jäädä rauhaansa ja matkata hyvine tapoinensa ”Kyöpelinvuorelle”.¹³⁸

Lehtosen tekstistä käy ilmi, että sota-aikana oli käyty yhteiskunnallista keskustelua seurustelukirjeistä. Konservatiivisessa yhteiskunnassa löytyi ääniä, jotka paheksuivat Suomessa suhteellisen uutta tapaa etsiä seuraa lehti-ilmoituksissa ja seurustella kirjeitse. Lehtonen kuitenkin ymmärsi, että kirjeet olivat sota-aikana tärkeä paikka nuorille ja muille ihmisille tutustua toisiinsa. Yleensäkin erilaisten oppaiden tavoitteena oli auttaa erityisesti nuoria elämän eri osa-alueilla, varsinkin vastakkaisen sukupuolen hurmaamisessa.

---

¹³⁴ Tikka & Nevala 2020, 235; Kinnunen 2018, 26–27.

¹³⁵ Raitasalo 2004, 113–114, 121; Ronkainen 2019, 23,26, 55; Kinnunen 2018, 26–27.

¹³⁶ Pehkonen 2013, 138; Kinnunen 2018, 26–27. Ks. myös Aunila 2020, 27–28, 52, 66, 130; Ronkainen 2019, 22.

¹³⁷ Ks. Räisäsestä Ronkainen 2019, 12–13.

¹³⁸ Lehtonen 1942, 5–6.

Tästä syystä oppaat usein suunnattiinkin naimattomalle väestölle, kuten Lehtosen opas. Tästä huolimatta ei ole kuitenkaan varmaa tietoa ketkä oppaita lukivat.¹³⁹ Kuten ei voinut olla varma sota-aikana siitä kenen kanssa seurustelukirjeitä vaihtoi.

Sota-aikaa tutkiessa on huomioitava, että vaikka kaikki eivät ehkä lukeneet kirje- ja seurustelu opaskirjallisuutta, niin kansaa neuvottiin kaikkialla; radiossa sekä sanoma- ja aikakauslehdissä.¹⁴⁰ Esimerkiksi *Kotiliesi*-lehdessä kirjoitettiin, millainen oli esimerkiksi suomalainen nainen: uhrautuvainen ja ymmärtäväinen, mutta ennen kaikkea äiti.¹⁴¹ Jokaiselle sotilaille ja puolustusvoimien välle jaettiin kenttäpostioapas. Siinä ohjeistettiin muun muassa, etteivät miehet saaneet kirjoittaa mitään sopimatonta. Miehiä tiedotettiin myös käskylehdillä, joissa ohjeistettiin kirjeiden sisällön kanssa. Sisällön piti olla asiallista ja positiivista.¹⁴² Kirjeiden kirjoittamisesta tuli kansallinen velvollisuus ja kirjoittamista ohjeistettiin. Näin ollen kirjeiden kirjoittaminen oli normitettua toimintaa.¹⁴³ Historioitsija Räisänen olettaa, että yleensä oppaissa esiintyvät ihanteet ja normit vastasivat aikaisten käsityksiä vaikuttaen näin myös ihmisten käyttäytymiseen. Tämän myötä voidaan olettaa, että ihmiset ovat ainakin pyrkineet ohjaamaan omaa toimintaansa oppaissa annettujen ohjeiden ja niistä välittyvien ihanteiden mukaisesti.¹⁴⁴ Todennäköisesti sanoma- ja aikakauslehdillä oli samanlainen vaikutus.

Toisaalta uuden ajan alun Suomen rakkautta tutkinut Hanna Kietäväinen-Sirén kirjoittaa, että on myös hyvä tiedostaa, miten monimutkainen prosessi ohjeiden ja sääntöjen toimiminen on käytännössä. Hän huomioi, että ihanteiden ja normien omaksuminen oli hidasta, eivätkä ihmiset useinkaan, edes ne omaksuttuaankaan, toimineet niiden mukaisesti. Hänen omassa tutkimuksessaan paljastui esimerkiksi, että rakkaudessa rahvas muodosti oman tunneyhteisön, joka valtakunnan virallisia arvoja toteuttamisen lisäksi salli omien perinteisten vapaampien tapojen käytön.¹⁴⁵ Näin oli myös sota-ajan seurustelussa. Yhteiskunnassa vallitsi korkea moraalit, esimerkiksi tanssiminen ja avioliiton ulkopuolinen seksi olivat kiellettyjä. Silti ihmiset tanssivat ja harrastivat paljon esiaviollista seksiä.¹⁴⁶

---

¹³⁹ Ronkainen 2019, 12.

¹⁴⁰ Hagelstam 2011, 304–305; *Sodan satuttamat: Osa 2. Naiset kantoivat raskaita taakkoja*. 23.10.2019. YLE.

¹⁴¹ Aunila 2020, 153, 175–176, 188, 249

¹⁴² Hagelstam 2011, 307–308.

¹⁴³ Hagelstam 2011, 305.

¹⁴⁴ Ks. Räisänen Ronkainen 2019, 12–13.

¹⁴⁵ Kietäväinen-Sirén 2015, 70–71.

¹⁴⁶ Meinander 2012, 357. Näre 2016, 13–15.

Sodan epävarmuus sai ihmiset elämään hetkessä, mikä sai ihmiset usein katsomaan moraalissäännöksiä ja ohjeita läpi sormien.

Talvi- ja jatkosodan aikana suosittuja paikkoja löytää kirjeystäviä olivat lehti-ilmoitukset, joissa etsittiin kirjeystävää nimimerkillä tai omalla nimellä.¹⁴⁷ Aikalaistensa tavoin myös Aune vastasi tuntemattoman sotilaan lehti-ilmoitukseen, jossa etsittiin kirjeystävää. Martti kirjoitti Aunelle:

Oli vällan hauskaa, kun otitte huomioon meidän ilmoituksen sillä on hauskaa saada edes kirjeitä tänne Suomen neitosilta vaikka ei mekään aijo tänne jäädä kyllä joskus ehkä päästään teitä katsomaan. Ja kun vielä on yksinäinen mies niin on toivo että jos ehkä löytää itselleen vaikka tosiystävän näitten kirjeiden avulla.¹⁴⁸

Eräänkin sotilaan tiedetään jättäneen lehti-ilmoituksen, johon vastasi yli 80 naista. Kun ilmoituksen laatija oli ensin valinnut itselleen parhaat ja kauneimmat naiset, saivat korusukaverit jakaa keskenään ylijääneet naiset omiksi kirjeystävikseen. Kirjeissä oli ollut myös valokuvia. Eräs nainen oli kirjoittanut, että jos kuva ei miellytä sai kirjeen ja kuvan antaa kaverille.¹⁴⁹ Sekä miehet että naiset saattoivat lehdissä ilmoittaa etsivänsä jopa suoraa kumppania: ”VAIMOKKEEKSI en suostu, vaan jos tositarkoituksella kirjeen kirjoitatte, vastauksen multa saatte.”¹⁵⁰ Kirjeenvaihto usein aloitettiin nimimerkin turvin. Jatkosodan puolivälissä kenttäposti ei ottanut enää vastaan nimimerkillä merkittyjä kirjeitä. Nimimerkit kiellettiin posti-innostuksen laannuttamiseksi. Lopulta kiellettiin kokonaan myös lehti-ilmoitukset. Syinä pidettiin muun muassa sitä, että ilmoitukset menivät liian moraalittomiksi.¹⁵¹ Lisäksi viranomaiset olivat saaneet selville, että vakoilijat saattoivat vastata kirjeilmoituksiin urkkiakseen sotilailta salaisia tietoja muun muassa rintaman toiminnasta.¹⁵² Tämän jälkeen oli kirjeystäviä löydettävä muuta kautta, kuin sanoma- ja aikakauslehtien kirjeilmoituksista.

Kirjeystävä löytyi ilman näkemistä myös, kun valtion kannustamina lähetettiin postia tuntemattomille sotilaille. Nimittäin sotavuosina oli suosittua myös lähettää tervehdyksiä,

---

¹⁴⁷ Peltokorpi 2011, 228, 274; Näre 2016, 96.

¹⁴⁸ M1. 16.3.1942, APhy.

¹⁴⁹ Näre 2016, 97.

¹⁵⁰ Jatkosodan pikkujättiläinen 2005, 638.

¹⁵¹ Näre 2016, 96; ”Sirojen säärienne juureen...” Sota-ajan kirjeet tihkuivat pidäteltyä kiihkeyttä – näin Tapio kirjoitti Oililleen rintamalta, *Kotiliesi* 28.06.2019.

¹⁵² Näre 2016, 96.

kortteja ja kirjeitä tuntemattomille sotilaille ”sinne jonnekin”.¹⁵³ Varsinkin nuoria naisia kannustettiin aina valtiotasolta asti kirjoittamaan näitä kirjeitä vieraille miehille. Ohjeiden mukaan tuntemattomille sotilaille kirjoitettujen kirjeiden tuli olla kannustavia ja isänmaallisia.¹⁵⁴ Tällaiset ”tuntemattomalle sotilaille - sinne jonnekin” -kirjeet jätettiin postiin, jolloin lähettäjä ei tiennyt minne ja kenelle kirje lähtisi. Kirje jäi sattuman ja kenttäpostissa työskennelleiden ihmisten varaan siitä minne päin Suomea se päätyisi, sillä näitä postilähetyksiä pyrittiin jakamaan tasapuolisesti pitkin puolustuslinjaa eri puolustushaaroille ja joukko-osastoille. Lähettäjä saattoi myös sattumanvaraisesti tai tietoisesti kirjoittaa kirjeeseen jonkun tietyn joukko-osaston osoitteen tai rintamaosoitteen.¹⁵⁵ Molemmissa tapauksissa perillä vastaanottoyksikön vääpeli päätti lähetyksen vastaanottajan.¹⁵⁶

Sattuman kauppaa kirjeystävien saamisessa eivät toimittaneet vain kenttäpostin työntekijät lähettäessään tuntemattomien naisten kirjeitä tuntemattomille sotilaille eri rintamille, vaan myös ihmisten inhimilliset virheet ja väärinkäsitykset:

Arvoisa tuntematon Parhaat terveeset täältä sairaalasta ja kaunis kiitos kortistanne jonka sain vastaan ottaan suureksi ilokseni Ihmettelin kovasti mistä olette saaneet minun osoitteeni sillä en minä ole teille enemmi kirjoittanut Enkä tiedä missä päin sellainen paikka kunta on olemassa Vaan jos olette niin hyvä ja vastaatte tämän minun kirjeen niin olisin kovin kii-tollinen siitä Teille¹⁵⁷

Kirje jatkuu lyhyellä vastauksella kuulumisiin. Seuraavassa kirjeessä selviää, että Aune oli tarkoittanut korttinsa toiselle miehelle.¹⁵⁸ Naisia ohjeistettiin kirjoittamaan kirjeitä ja postikortteja kaikille tuntemattomille sotilaille, joten tällaiset kirjeet kulkeutuivat myös sotilassairaaloihin. Joten kortti olisi voinut olla myös tarkoituksellisesti Jaakolle, vaikkei hän sitä ollut pyytänyt.

Yhteistä hyvää ja kansalaisvelvollisuutta tuntemattomia sotilaita kohtaan toteutettiin myös paketeilla, varsinkin joulun aikaan, etenkin lottien ja muitten naisjärjestöjen toimesta. Pakettien mukaan usein laitettiin kirje, kortti tai tervehdys, ja siihen osoite mahdollista kiitosta varten. Näitä postilähetyksiä lähetettiin pelkäksi ajankuluksi,

---

¹⁵³ Näre 2018, 20; Suomalainen Korpisoturi 1994, 412–413.

¹⁵⁴ Hagelstam 2011, 304–305. Kirves 2010c, 106.

¹⁵⁵ Suomalainen korpisoturi 1994, 412–413.

¹⁵⁶ Suomalainen korpisoturi 1994, 405–406.

¹⁵⁷ J1. 15.9.1943, APhy.

¹⁵⁸ J2. 23.9.1943, APhy. Kysymykseksi jää kuka oli Aunen etsimä mies. Häntä ei ainakaan löydy säilyneiden kirjeiden joukosta; ei kirjeitä eikä edes mainintana siskosten tai muiden välisissä kirjeissä.

isänmaallisuuden tähden, mutta myös tositaroituksella puolison löytymisen toivossa.¹⁵⁹ Nainen saattoi kirjoittaa tuntemattomalle sotilaille omistettuun kirjeeseen kuin pakettiinkin ”poikamiehelle”.¹⁶⁰ Tällainen toiminta oli selkeä toive, sekä varmempi keino, seurusteluhteeseen haluavan kirjeystävän löytymiseen. Tietävästi Aune ei koskaan, valtion painostuksesta huolimatta, kuitenkaan tämänkaltaisia kannustuskirjeitä kirjoittanut. Tai ehkä hän kirjoittikin, mutta sodan arvaamattomuuden takia kannustuskirjeen saaja ei koskaan ehtinyt vastata hänelle takaisin.

Seurustelukirjeitä kaipaavat ihmiset löysivät kirjeystäviä muun muassa läheisistä ihmisistä, työkavereista ja naapureista, joita he olivat tavanneet ennen sotaa.¹⁶¹ Kirjeenvaihto saatettiin aloittaa myös korsukaverin siskon tai muun sukulaisen tai tuttavän kanssa, luvalla tai ilman. Omilta kirjeystäviltä tiedusteltiin myös mahdollisia kirjeystäviä sotatoverille ja korsukavereille.¹⁶² Kirjeenvaihtoystäviä löytyi myös ennestään tuntemattomista ihmisistä, joita seurusteluikäiset kohtasivat sota-aikana, niin lomilla kaupunkien puistoissa, kuin talkoissa maaseudun heinäpelloilla.¹⁶³ Talkoiden kautta, tai kylätiellä, olisivat saattaneet tavata myös Aune ja Reino: ”Onko koko Johannes evakuoitu sinne? Terveiset muuten kaikille Koskijärveläisille! Niistä pojista jotka oli silloin siellä on moni jo vainaja.”¹⁶⁴ Keväällä 1943 Reino oli ollut sotatovereidensa kanssa Aunen kotikylässä Koskijärvellä metsäkomennuksella.¹⁶⁵ Aune ja Reino eivät kuitenkaan tavanneet metsätalukoissa, vaan kirjeitä tarkkaan lukemalla voi päätellä heidän tavanneen nurkkatansseissa. Kirjekumppanin saattoi tavata ja saada kaikista sellaisista paikoista, joissa ihmiset olivat kohdanneet myös ennen sotia. Nyt sota-aikana tutustuminen oli tehtävä rohkeasti ja nopeasti, sillä esimerkiksi lomilta-paluujuuna saapuisi pian asemalle ja junassa tavatun uuden ystävänsä yhteystietoja oli kysyttävä nopeasti, jotta tutustumista olisi mahdollista jatkaa myöhemmin kirjeitse.¹⁶⁶ Tai oli vain annettava rohkeasti omat yhteystiedot tuntemattomille.¹⁶⁷

---

¹⁵⁹ Peltokorpi 2011, 274; Näre 2016, 99; Kallioniemi 2006, 182; Kirves 2010c, 106.

¹⁶⁰ Suomalainen Korpisoturi 1994, 412–413.

¹⁶¹ Taskinen 2015, 15, 17; Näre 2016, 94–95;

¹⁶² Näre 2016, 94–95, 99, 116

¹⁶³ Näre 94–95; Suomalainen korpisoturi 1994, 332–334, 336.

¹⁶⁴ R13 23.8.1944, APhy.

¹⁶⁵ Asemasodan aikana kaikki miehet eivät olleet vain puolustustehtävissä etulinjassa, vaan heitä oli myös avustamassa kansalaisia maatalous- ja metsätöissä. Ks. esim. Suomalainen korpisoturi 1994, 332–334, 336.

¹⁶⁶ Huuhtanen 1986, 387–388; Näre 2016, 119, 125–127.

¹⁶⁷ Haavila-Mannila & Roos 1998, 258–259.

Aunen kirjeet ovat hyvä esimerkki siitä, miten monella eri tavalla nuoret ja muut ihmiset löysivät itselleen kirjeystävän, jolle kirjoittaa seurustelukirjeitä. Hyvä esimerkki siitä miten heitä löytyi sekä laajemmalta alueelta että laajempi valikoima kuin aikaisemmin, kun erinäisistä syistä sodan takia miehet ja naiset liikkuvat enemmän ympäri Suomea kuin ennen. Yrjö kirjoitti: ”Oi jos pääsisin joskus vielä sinun kanssasi tanssiin taikka muuten näkisin sinut, [---]”¹⁶⁸ Yrjön Aune oli tavannut nurkkatansseissa, jossain päin Suomea, mutta kirjeiden perusteella todennäköisimmin kuitenkin Koskijärvellä. Nurkkatansseissa hän oli tavannut Reinon sekä Viljonkin. Ollessaan ensimmäisellä evakkomatkallaan manner-Suomessa, kaukana omasta kodistaan, Aune tapasi Erkin: ”Muuten siellä [paikka Varsinais-Suomessa] on kaikki niin kuin silloinkin kun sinä olit siellä, [sukunimi] Kerttu siitä meni lopulta naimisiin, eräs savolais-ukko hänet otti ja vei sinne Savon muaha.”¹⁶⁹ Lainaus kertoo, että ihmiset liikkuvat paljon. Seurustelukumppaneita ja sitä kautta puolisoita löytyi ympäri Suomea. Kirjeistä löytyvien tietojen pohjalta käsitykseni on, että monet miespuolisista kirjeystävistään Aune oli kuitenkin kohdannut ennen seurustelukirjeiden kirjoittamisen aloittamista kotona Karjalassa.

Yksi näistä Karjalassa tapaamista kirjeystävistä oli Ilmari:

Niin se niin kun sieloin teillä käydessäni jo puhuin kerroin, että jouduimme muuttamaan tänne [paikka Karjalassa] ja niin ei sitä ole tulut enää sinnekään lähdettyä kun on niin pitkä matka [---] sellaisia sunnuntai lomina ei oikein tahdo saada. terveisiä kotiväki käski sanoa teille.¹⁷⁰

Kahdesta Ilmarin kirjeestä, jotka Aune oli säilyttänyt itsellään, voi päätellä, että Ilmari oli ollut Puusan perheen perhetuttu. Ensimmäinen kirje oli selkeästi osoitettu koko Puusan perheelle: Ilmarin vanhemmat lähettivät terveisiä ja Ilmari oli aikaisimminkin käynyt lomillaan Aunen kotona. Hän on saattanut olla entisiä koskijärveläisiä, jolla talvisodan jälkeen ei ollut enää kotia minne palata. Ilmari oli ollut merkityksellinen Aunelle, sillä tämä oli ottanut Ilmarin ensimmäisen kirjeen haltuunsa ja kirjoittanut itsenäisesti Ilmarille.

Aune hyvä! Oli hauska, että muistit minuakin, sillä kirjeitä täällä kyllä vartoilee vaikkei aina tule itsekään kirjoitettua [---] eipä tule kirjoitettua kuin kotiväelle. [---], vaikka eipä minusta tyttöjen seuraan olisikaan sillä kohta niitä alkaa pelätä kun niitä harvoin näkee.¹⁷¹

---

¹⁶⁸ Y6. 29.12.1943, APhy.

¹⁶⁹ E1 29.1.1943, APhy.

¹⁷⁰ I1. 24.10.1943, APhy.

¹⁷¹ I2. 8.12.1943, APhy.

Valitettavasti Ilmarin kirjeitä ei ole enempää kuin kaksi.¹⁷² Tämän takia ei ole tietoa mitä seurustelukirjeistä olisi kehkeytnyt: seurustelua vai seuranpitämistä. Mahdollisuudet jatkokertomukselle ovat monet. Kenties hän olikin uskaltanut lähestyä vastakkaista sukupuolta ja löytänyt tosiystävän, vaikka siinä olikin sitten toiset ystävät unohtuneet.

Seurustelukumppania etsiessä kaikki miehet eivät olleet yhtä haluttuja kumppaneita.¹⁷³ Tämä todennäköisesti koski myös kirjeystäviä, joita naiset etsivät seurustelukirjeiden kirjeenvaihtoon. On todennäköistä myös, että haavoittuneet miehet olivat arvostetumpia seurustelukumppaneita ja kirjeystäviä, kuin kotirintaman palveluksen välttäneet miehet. Kivimäen kirjassa *Murtuneet mielet* nousee esille, että nuoriin miehiin puri paremmin sotaetos ja naisiin kohdistettu propaganda, kuin heitä vanhempiin perheellisiin miehiin.¹⁷⁴ Tämä todennäköisesti päti myös nuoriin naisiin. Heille sotasankarin kanssa kirjoittaminen oli mielenkiintoisempaa ja haluttavampaa, kuin kotiin jääneen miehen. Vaikka tämä kotirintamamies olisi ollut läsnä ja saatavissa paremmin, kuin kaukana sotatantereella oleva nuori rintamamies. Vaimot, jotka usein olivat varttuneimpia, puolestaan olisivat arvostaneet kotona olevaa miestä.¹⁷⁵ Ehkä tässä yksi syy, miksi Aune väärinkäsityksestä huolimatta jatkoi seurustelukirjeiden vaihtoa Jaakon kanssa aina kesään 1944 asti. Aineistostani ei löydy minkäänlaista kirjettä tai tietoa, joka todistaisi, että Aune olisi kirjoittanut kirjeitä miespuolisille siviileille ennen kuin hänen kirjeystävänsä olivat kotiutettu. Aunen ikäpolveen kuuluvista nuorista miehistä jopa kaksi kolmasosaa oli jatkosodan aikana rintamalla. Tuolloin ei ollut montakaan avioitumisikäistä miestä siviilissä, joita tapailla tai joille kirjoittaa.¹⁷⁶ Sodassa olivat kaikki 19–40-vuotiaat miehet.¹⁷⁷ On myös epätodennäköistä, että kirjeystävää etsittiin siviilistä. Siviilit todennäköisesti kohdattiin kodin lähellä, jolloin ei ollut tarvetta seurustella kirjeiden välityksellä, kun toisen kanssa pystyi tutustumaan ja ajatuksiaan vaihtamaan kasvotusten.

---

¹⁷² Molemmat kirjeet ovat ilman kirjekuoria. Kirjeet ovat sen verran tahraisia, että kuoret ovat todennäköisesti heitetty pois kissojen takia.

¹⁷³ Kivimäki 2013, 193; Näre 2016, 187

¹⁷⁴ Kivimäki 2013, 229–231.

¹⁷⁵ Kivimäki 2013, 193; Näre 2016, 187.

¹⁷⁶ Toisaalta naisilla oli suhteita teini-ikäisiin. Ks. Meinander 2009, 136. Kaupunkiin jääneet naimisissa olevat reservimiehet aloittivat suhteita kaupunkiin jääneiden naimattomien naisten kanssa, kun miesten perheet olivat paenneet maalle. Kuuntele *Sodan satuttamat: Osa 2. Naiset kantoivat raskaita taakkoja*. 23.10.2019. YLE.

¹⁷⁷ Kivimäki 2013, 194. ks. myös. 49–50.

Niin naiset kuin miehetkin hankkivat kirjeystäviä pelkän hyödyn takia. Kirjeystäviltä toivottiin paketteja, hyödykkeitä ja jopa rahaa ja seksiä. Näitä saatettiin kysyä jopa suoraan.¹⁷⁸ Aunen miehet eivät kinua Aunelta mitään näistä asioista. Aunekaan todennäköisesti ei tee niin. Aiemmin esille nousseet Jaakon ja Yrjön lähettämät rahat ja postimerkit he lähettivät Aunelle heidän omasta tahdostaan ja halustaan saada kirjeitä. Aune lähetti omasta tahdostaan miehille paketteja. Miehet kiittävät kirjeissään yllättyneinä Aunea saamistaan paketeista kirjeissään.¹⁷⁹ Useat ihmiset kuitenkin etsivät kirjeystäviä ja kirjoittivat seurustelukirjeitä tositarkoituksella.¹⁸⁰ Sota-ajan naiset ymmärsivät, että kun miehiä kaatui, siinä kuoli tulevaisuuden aviomiehiä. Tiedostettiin, että sodan jälkeen jotkut naiset varmasti jäisivät ilman puolisoa. Ymmärrettiin myös, että sodan jälkeen tulisi olemaan pulaa henkisesti ja fyysisesti terveistä miehistä. Näin ollen jokainen nainen pyrki saamaan parhaimman miehen mitä vain saatavilla oli. Vaikka ymmärrettiin myös se tosiasia, ettei kannattanut olla liian vaativa ja valikoiva, jos mieli saada miehen sota-aikana tai sen jälkeen. Jonkinlainen puolisonsaantipaniikki koski myös miehiä, jotka pelkäsivät, ettei siviiliin päästessä olisi enää kunnollisia naimakelpoisia naisia jäljellä.¹⁸¹ Tämän takia ihmiset eivät välittäneet yhteiskunnan moraalisoinnista ja ohjeistuksista, vaan he jättivät lehti-ilmoituksia, joissa etsivät kirjeystäviä, sekä kirjoittivat seurustelukirjeitä. Kirjeystäviä seurustelukirjeidenvaihtoon etsittiin ja saatiin kaikkialta. Ihmiset kirjoittivat seurustelukirjeitä hyödykkeiden, seuran ja rakkauden toivossa.

2.3 ”[E]n latella voi tähän paperille piirtää kaikkea mitä mielelläni tahtoisin”¹⁸² – Sota-ajan ja kirjeiden tuomat hyödyt ja haasteet

Sota-ajan kirjekulttuuria ja pariskuntien kirjeenvaihtoa paljon tutkinut Sonja Hagelstam kirjoittaa, että kirjeenkirjoittaminen on kulttuurinen käytäntö, joka sisältää tarkoin määrittäjä sääntöjä. Sota-aikana niihin vaikuttivat muun muassa kenttäposti ja sensuuri, sekä muut ohjeistukset ja säännöt. Esimerkiksi ihmisiä ohjeistettiin pitämään kirjeet lyhyinä. Mutta myös kenttäpostin painorajoitukset vaikuttivat kirjeiden pituuteen.¹⁸³ Yleensä

---

¹⁷⁸ Näre 2016, 96, 104–107, 111.

¹⁷⁹ Ks. esim. Y5. 17.11.1943, APhy.

¹⁸⁰ Kirves 2010c, 103,107,115; Näre 2016, 115–119.

¹⁸¹ Kirves 2010c, 103.

¹⁸² J7. 3.11.1943, APhy.

¹⁸³ Hagelstam 2011, 309–314. Ks. myös *Mail Call: World War II communication as told by a soldier's diary*

sotakirjeet olivatkin lyhyitä, kuten Aunen saamat seurustelukirjeetkin. Ne olivat noin yhden arkin, eli kaksi sivua, ja ne olivat kirjoitettu lyijykynällä, varsinkin rintamalta saapuneet kirjeet.

Kirjeenvaihtajien keskenkin syntyy sanattomia, jopa tiedostamattomia, sopimuksia erilaisista käytännöistä, tavoista ja normeista, kuten esimerkiksi kirjoitustiheydestä ja kirjeiden pituudesta sekä sisällöstä. Näistä he voivat toki myös kirjoittaa ja neuvotella. Merkittävin on varmasti kirjoittajien lupaus kirjoittaa kirjeitä toisilleen, jolloin esimerkiksi sotaaikana jokainen kirje oli merkki toisen muistamisesta ja vaalimisesta.¹⁸⁴ Sodan kontekstissa eri käytännöillä oli merkitystä. Etenkin kirjeiden saapumisen rytmillä, sillä tietty säännöllisyys toi turvaa ja varmuutta. Tauot toivat huolta, kun toisen pelättiin kuolleen, mutta myös suuttumusta, koska pelättiin, että toinen oli unohtanut.¹⁸⁵ Sisällön säännöistä mainittakoon, että kirjeissä esitettyihin kysymyksiin odotettiin vastausta ja totuutta.¹⁸⁶ Jos kysymys tai kirjeen muu sisältö ei miellyttänyt, saattoi vastaaja jättää niihin vastaamatta, tai lopettaa kokonaan kirjoittamisen.¹⁸⁷

Asemasodan aikana miehet kirjoittivat paljon seurustelukirjeitä, koska heillä oli paljon aikaa.¹⁸⁸ Jouten oleminen tylsistytti miehiä ja johti sotaväsymykseen, masennukseen ja apatiaan. Näin ollen nämä asiat muodostuivat yhdeksi haasteeksi kirjeiden kautta tapahtuvassa seurustelussa.¹⁸⁹ Sotilaiden psyykkisiä vaivoja tutkinut Ville Kivimäki nostaa esille, että apatiaa oli jo jatkosodan alkuvaiheessa keväällä 1942. Tällöin lyhyeksi ajateltu kesäsota¹⁹⁰ ei ollutkaan päättynyt, vaan oli jatkunut vaihtuen asemasodaksi. Kivimäki huomioi myös, että nykyään on yleisessä tiedossa, että naimattomat ihmiset kärsivät eniten psyykkisistä häiriöistä. Näin oli todennäköisesti myös sota-aikana. Sota-aikana parisuhde usein suojeli vakiintuneita. Heillä oli jokin suunta tulevaisuudessa, mitä nuorilla ei aina ollut.¹⁹¹ Seurustelukirjeet toivat miehille iloa, kuten Erkki kirjoittaa Aunelle: ”Olen tullut niin laiskaksi kirjoittamaa, ettei tule heti vastattua, kun saa kirjeen, vaikka täällä nii hartaasti vartoo kirjettä nii ei tule ajatelleeksi, ettei kukaan kirjoita jollei täältä myös

---

¹⁸⁴ Hagelstam 2011, 309–314. Ks. myös Halldórsdóttir 2014.

¹⁸⁵ Hagelstam 2011, 313–314. Ks. esim. Kankaanpää 2001, 71–73; Y19. 12.7.1943, APhy.

¹⁸⁶ Hagelstam 2011, 313–314.

¹⁸⁷ Näre 2016, 94; Taskinen 2015, 32.

¹⁸⁸ Näre 2016, 93; Ks. myös Männistö & Kivimäki 2016, 63, 65. Ks. myös Kivimäki 2013, 134.

¹⁸⁹ Kivimäki 2013, 81,85; Näre 2016, 95.

¹⁹⁰ Vuonna 1941 ihmiset kutsuivat jatkosotaa kesäsodaksi, sillä sen uskottiin jäävän lyhyeksi kuten talvisota ja loppuvan ennen talvea.

¹⁹¹ Kivimäki 2013, 87. Vrt. Kivimäki 2013, 229.

kirjoiteta.”¹⁹² Pitkät samaa kaavaa toistavat päivät tekivät miehet alakuloisiksi, jolloin miehiä ei huvittanut enää mikään, ei edes kirjeiden kirjoittaminen. Hagelstam muistuttaa, että kirjeenvaihto on vastavuoroista toimintaa, jolloin molempien on vuorotellen toimitettava kirjeenkirjoittajana ja -vastaanottajana.¹⁹³ Vaikka miehet eivät olisikaan jaksaneet kirjoittaa kirjeitä, niin halu saada kirjeitä oli kirjoittamisväsymystä kovempi, mistä todisteena ovat miljoonat sotakirjeet. Uupumuksesta huolimatta miehet jatkoivat kirjeiden kirjoittamista. Varmasti joidenkin kohdalla apatia vei voiton, kenties sellaisten ihmisten kohdalla, joille kirjoittaminen muutenkin oli haastavaa, jolloin nämä ihmiset saattoivat jättää kirjoittamisen kokonaan.

Jokainen Aunen kanssa kirjoittanut mies kertoi jossain kohtaa kirjeenvaihtoa olevansa uupunut sotaan, ja tuntevansa epätoivoa siitä, ettei sota koskaan loppuisi. Jopa usein iloinen ja kujeileva Reino kirjoitti: ” Miksi juuri meidän kohtalo? [---] Paras ois kun vetäis ajattelelemattomuuden verhon kaiken ylle.”¹⁹⁴ Pahimmillaan miehet viettivät rintamalla koko nuoruutensa, koska Suomi soti yhtäjaksoisesti lähes kuusi vuotta, lukuun ottamatta 1940–1941 välirauhaa. Sekä rintamalla että kotirintamalla naiset kärsivät masennuksesta ja apatiasta.¹⁹⁵ Mutta miehiin verrattuna naisilla puolestaan ei useinkaan ollut aikaa, vaan päinvastoin puutetta siitä, mikä aiheutti väsymystä. Naisia uuvuttivat pitkät työpäivät, joiden lisäksi piti hoitaa kotiaskareetkin.¹⁹⁶ Sotauupumuksesta huolimatta Erkki ja muutkin Aunen kirjeystävät sekä Aune itse jatkoivat kirjoittamista, koska hyödyt olivat suuremmat kuin kirjoittamisen vaivannäkö. Seurustelukirjeitä kirjoitettiin kiireestä ja apatiasta huolimatta molemmilla rintamilla läpi sotavuosien.

Sota-ajan arvaamattomuus ja kiire hajottivat kirjoitusrytmiä. Naisten kirjeiden saapumista viivyttivät naisten kiireet.¹⁹⁷ Naiset puolestaan saattoivat joutua odottamaan kirjeitä, kun miehet olivat sairaalassa ja lomilla.¹⁹⁸ Todellisena haasteena kirjeitse tapahtuvassa seurustelussa oli se, pysyikö posti perässä. Useissa kirjeissä kyselläänkin, oliko kirjeystävä saanut edellisen kirjeen. Tämä oli yleistä myös Aunen kirjeissä. Kysyjinä olivat

---

¹⁹² E4. 26.3.1943, APhy.

¹⁹³ Hagelstam 2011, 302.

¹⁹⁴ R.22.7.1943, APhy.

¹⁹⁵ Silén 2017, 87. Peltokorpi 2011, 154, 263, 295.

¹⁹⁶ Hytönen, 2019, 349; Hintikka & Häppölä 2006. 6.

¹⁹⁷ Kankaanpää 2001, 71–73.

¹⁹⁸ E6. 25.5.1943, APhy.

Aune sekä miehet.¹⁹⁹ Oli tilanteita, etteivät Aunen kirjeet olleet kulkeneet. Reino kirjoitti: ”Mutta teillähän on kumma posteljooni on kun kulkee milloin sattuu. Hyvä että tiedän senkin, että jos sattuu laiskottamaan kirjoitus niin ajan sen kaikki tuon posteljooninne syyksi.”²⁰⁰ Reino epäili, että Aune keksi tekosyitä kirjeenvaihdon hitaudelle, tai sille, ettei tämä ollut kirjoittanut. Häiriöt postinkulussa saattoivat heikentää luottamusta kirjeystävien välillä.

Yleisesti kirjeet kuitenkin kulkivat kenttäpostissa nopeasti, mutta toisinaan kenttäposti ei toiminut. Tämä käy ilmi Erkin kirjeestä. ” [---] kirjettäsi en kylläkään ole saanut kun tämän pitkästä aikaa, luulin jo että et enää viitsikään kirjoittaa, mutta se kirje on kait jonnekin sitten ekynyt [? eksynyt].”²⁰¹ Samalle ajanjaksolle osuu myös Yrjön kadonnut kirje:

Sinä olet siis kirjoittanut minulle toisenkin kirjeen, mutta ikävä kyllä en ole sitä saanut, vartoin kirjettäsi jo pitkään aikaa, ajattelin jo että ett halua enää minulle kirjoittaakaan. Kyllä toi kenttäposti on sitten huonossa kunnossa [---] täytyi kyllä kirjoittaa sinulle mutta ajattelin että jos se on turhaa niin en sitten kirjoittanut.²⁰²

Yrjön vastaus osoittaa, että kirjeiden kirjoittajat saattoivat vain lopettaa kirjeiden kirjoittamisen, jos toisesta ei enää kuulunut. Tällaisissa tilanteissa nainen saattoi luulla miehen kuolleen. Toimivan kenttäpostin avulla posti ja seurustelukirjeet kulkivat kaukaisemmas-takin torpasta rämeisempäänkin korpikorsuun olosuhteisiin nähden hyvin. Toisinaan posti ei kuitenkaan kulkenut mikä aiheutti mielipahaa kirjeitä odottavissa ihmisissä, ja pahemmissa tapauksessa saattoi tuhota seurustelusuhhteita.

Vaikka kirjeet olivatkin hyvä apu seurustelussa, parhaiten suhde rakentui ja pysyi yllä kasvotusten.²⁰³ Seurustelukirjeitten kirjoittajat pyrkivät myös näkemään toisiaan. Osa Aunenkin kirjeystävistä halusivat tavata hänet. Eräässä Yrjön kirjeessä oli ollut puhetta, että Yrjö oli lähdössä lomille. Hän oli kovasti toivonut näkevänsä Aunen lomallaan. Seuraavassa kirjeessä Yrjö kirjoitti: ”en saanut vastaustasi ennen kuin lähdin lomille”²⁰⁴ Kirjeitse tapaamisten sopiminen oli hankalaa, ainakin jos ei ollut ajoissa liikkeellä sopimisen kanssa. Varsinkin kun kirjeiden eksymisiä ja katoamisiakin tapahtui. Seurustelukirjeiden

---

¹⁹⁹ Ks. esim. Y19. 12.7.1943, APhy.

²⁰⁰ R11. 9.5.1944, APhy.

²⁰¹ E8. 24.7.1943, APhy.

²⁰² Y19. 12.7.1943, APhy.

²⁰³ Hagelstam 2011, 321.

²⁰⁴ Y18. Kirjeessä ei päivämäärää kirjeessä, joten kirje ajoittuu kirjeiden Y17. 7.6.1943, APhy. & Y19. 12.7.1943, APhy. väliin.

lähettäminen ei kuitenkaan Yrjön ja Aunen välillä loppunut vielä näihin haasteisiin, vaikka sen vaara oli ollut. Monet kirjeseurusteluun kuuluvat erilaiset haasteet ja vastoinkäymiset, kuten häiriöt kirjeiden kulkemisissa, ja niiden eksymiset ja katoamiset, kuitenkin rasittivat heidän kirjesuhdettaan.

Sota-aikana seurustelu oli paikoin vapaata naisten ja miesten välillä. Etenkin nuoret tanssivat ja tekivät hiihto- ja soutuaretkiä keskenään.²⁰⁵ Yhteisöissä ja yhteiskunnassa kuitenkin edelleen katsottiin pahalla, jos nainen liikkui yksin miesseurassa.²⁰⁶ Nainen ja hänen paikkansa oli tarkkaan vartioitu.²⁰⁷ Lisäksi naisilla oli sodassa moraalinen vastuu niin itsestään kuin miehistä.²⁰⁸ Lukemastani tutkimuskirjallisuudesta nousee usein esille, että naisten pääasiallinen tehtävä sodan aikana oli miesten tukeminen ja miellyttäminen.²⁰⁹ Hyötynä kirjeissä on se, että ne luovat salaisen tilan, jonne eivät pääse muut kuin kirjeen lukija ja kirjoittaja.²¹⁰ Kirjeissä siis ollaan suljetussa tilassa. Jos unohtamme sensuurin ja muut sota-ajan häiriötekijät, oliko silloin ihmisillä kirjeissä vapaampaa olla oma itsensä, kuin esimerkiksi sodan ilmapiirissä ja ympäristössä, jossa kirjoittaja eli? Vai oliko kirjeikin muun muassa miellyttämisen paikka? Aune kirjoitti seurustelukirjeissään tansseista ja nuorten iloisista tapahtumista. Viljolle hän oli kirjoittanut uuden vuoden juhlasta, jossa oli jopa nautittu alkoholia: ”On hauska kuulla että olet ottanut uuden vuoden hauskaasti vastaan.”²¹¹ Aune ei siis kirjeissään rakentanut ajan mukaista ”hyvää naiskuvaa”, johon kuului siveys, Jumalanpelko, perheen ja äitiyden tavoittelemine.

Hallikainen toteaa pro gradu -tutkielmansa seurustelukirjeitä käsittelevässä osassa, että ohjeistuksista huolimatta sota-aikana naiset kirjoittivat miehille mistä halusivat.²¹² Miesten kirjeiden kautta on pääteltävissä, että Aune oli pitkälti pystynyt olemaan oma itsensä, kuten hänelle kirjoittaneet miehetkin. Miesten kirjeissä on samanlaista aitouden tuntua kuin Aunen ja hänelle läheisten siskojensa kirjeissä. Jokainen tuntuu kirjoittavan ilman rooleja. Aune ja miehet olivat luoneet omat yhteiset tilansa keskinäisiin kirjeisiinsä, jotka lukijasta vaikuttavat aidolta eivätkä lainkaan esimerkiksi ulkokultaisilta tai etäisiltä. Oli

---

²⁰⁵ Hintikka & Häppölä 2006, 181–182; Kinnunen 2018, 27 kuvateksti. vrt. Kinnunen 2018, 26–27.

²⁰⁶ Raitasalo 2004, 121.

²⁰⁷ Kirves 2010c, 102.

²⁰⁸ Kivimäki 2013, 223. Sodassa koettu arki 2008, 26–27.

²⁰⁹ Ks. esim. Kivimäki 2013, 223; Kirves 2010b, 92–93. vrt. Kivimäki 2013, 229.

²¹⁰ Hagelstam 2011, 311.

²¹¹ V18. 5.1.1944, APhy.

²¹² Hallikainen 2019, 117–118.

kirjeen kirjoittaja sitten mies tai nainen, jokaisen kirjoittajan kohdalla oli kyse heidän omista persoonistaan: mitä, mistä ja miten asioista ihminen kirjoitti, ja mitä hän suhteelta halusi. Halutessaan nainen pystyi kirjeissä olemaan oma itsensä. Erilaisista haasteista huolimatta seurustelukirjeet olivat salainen paikka tutustua ja seurustella monen kanssa yhtä aikaa, sekä vakavasti, että ei niin vakavasti, jos vain oli aikaa.

Miehillekin kirjeet tarjosivat paikan olla oma itsensä. Kivimäki toteaa, että sotilailla oli sotaan kuuluvia rintamamiesidentiteettejä, mutta sen rinnalla he säilyttivät siviili-identiteettinsä.²¹³ Sota-aikana miesten elämä rintamalla oli ylikorostuneen maskuliinista. Se ilmeni muun muassa siten, että miesten puheenaiheet ja puheet naisista sekä kielenkäyttö saattoivat sotilaiden kesken olla rivoja ja naisia alistavia ja seksualisoivia. Toisaalta naisia myös varjeltiin. Tämä näkyi siinä, että miehiin tehosi naisia koskeva propaganda. Miehet asettivat naiset madonna-huora-asetelmaan: naisia samaan aikaan sekä idealisoitiin että liattiin. Kivimäki huomioi, että joukkojen ylimaskuliinisessa ympäristössä valta-asemaa pitivät todennäköisesti maskuliiniset ja äänekkäät naistenmiehet. Tämän takia muut alisteisessa asemassa olevat menivät mukaan muun muassa ryhmähengen ja yhteisöllisyyden takia, jotka olivat tärkeitä ja tavoiteltavia asioita sodassa. Useimmin miehet kunnioittivat naisia.²¹⁴ Miehillä kirjeet olivat tärkeänä apuna pitää kiinni arjesta ja siviiliminästä. Miehet myös varmasti ymmärsivät, etteivät likaiset puheet tehonneet naisiin. Seurustelukirjeitä kirjoittaessa miesten oli parempi turvautua siviiliminään. Historioitsija Halldórsdóttir kirjoittaa, että kirjeiden kirjoittajille syntyy usein kirjeminä, jonka rakentumiseen vaikuttaa, miten ihminen pystyy muuntamaan ajatuksiaan sanoiksi, mihin puolestaan vaikuttaa kirjoittajan kirjoitustaito.²¹⁵ Kirjoitusminä rakennettiin todennäköisesti siviiliminän pohjalta. Ja naisille kirjoitettiin usein kauniisti ja ystävällisesti.

Sosiologi Näre kirjoittaa, että hyödyllistä kirjeitse tapahtuvassa seurustelussa oli se, että suomalaiset saivat harjoitella ja oppivat tunteiden sanottamista. Seurustelukirjeet antoivat paikan missä suomalainen mies sai olla herkkä ja romanttinen.²¹⁶ Tätä maskuliininen rintamamiesyhteisö puolestaan pilkkasi ja väheksyi.²¹⁷ Sota-ajan naiskohtaloita käsittelevässä kirjassa *Me puolustimme elämää* Jenni Kirves kirjoittaa, että naiset muistelivat, että

---

²¹³ Kivimäki 2013, 216–217. Ks. myös Hagelstam 2006b, 144–148.

²¹⁴ Kivimäki 2013, 221, 22–227. Näre 2016, 17.

²¹⁵ Halldórsdóttir 2014, 270.

²¹⁶ Näre 2018, 20. Ks. myös Haavio-Mannila & Roos 1998, 239, 270–271.

²¹⁷ Näre 2016, 110.

sota-aikana miehet olivat yleisesti hellempiä ja arvostivat naisia enemmän.²¹⁸ Sota ja sen tuoma kuoleman läsnäolo saivat ihmiset herkemmin pukemaan rakkauden sanoiksi, kuin aikaisemmin oli ollut tapana. Poikkeusoloissa rakkaudentunnustukset olivat suoria.²¹⁹ Sota-aikana kirjeiden tuli olla jopa yliromanttisia, kun tunteet täytyi tuoda esille kaikin mahdollisin keinoin, joita kirjeissä olivat sanat.²²⁰ Kirjeet ja niissä olevat lauseet ja sanat olivat ainoa keino kertoa toiselle tunteista. Kertoa siitä, että piti toisesta. Keino olla lähellä toista ja rakastaa, kun toista ei voinut aistia, eikä näin ollen kommunikoida aisteilla, esimerkiksi katseilla ja kosketuksella. Pehkonen kirjoittaa: ”Romanttinen diskurssi luo tилоja, joiden avulla voi paeta ja kerätä voimia kestää elämää.”²²¹ Näin ollen oli vaarana, etteivät kirjoittajien tunteet olleet aitoja. Sodan aikana ihmisten kirjeissä rakkaus saattoi olla pakokeino sota-arjesta.²²² Tunteet ja yliromanttisuus olivat tärkeitä kirjeisiin kirjoitettuja asioita. Mutta yliromanttisuus saattoi myös syystä tai toisesta pelästyttää ihmiset, kuten Aunelle oli saattanut käydä ainakin yhden kirjeystävän kohdalla.

Toisille tunteiden sanoittaminen kirjeisiin oli kuitenkin liian haastavaa. Sillä kaikki eivät osanneet kirjoittaa tunteistaan, esimerkiksi puutteellisen kirjoitustaidon ja sitä myötä todennäköisesti myös heikon kirjallisen itseilmaisun takia. Voi myös olla, ettei tunteiden sanottaminen ollut haastavaa, vaan syynä tunteiden, varsinkin romanttisten tunteiden, puuttumiseen kirjeissä oli se, etteivät jotkut yksinkertaisesti uskaltaneet tehdä sitä kirjeissä. Tämä pätee todennäköisesti Aunen kirjeystävään Jaakkoon. Jaakon tapauksessa hänen kirjeistään saa yleisvaikutelman, että hän lähinnä aina vain vastasi Aunen kysymyksiin. Aune olisi halunnut tutustua Jaakkoon ja käydä tämän kanssa kirjeissä dialogia muun muassa lemmeistä, mutta Jaakon vastaukset estivät syvällisemmän tutustumisen ja etenemisen romanttiselle tasolle:

Niin kyllähän se olisi erikiva kun saisi oikein puristaa kättä ja asijat muuten kuin näin kirjoittamalla sitä olisi kyllä silloin paljon kertomista kun päästäis yksiin [---] en latella voi tähän paperille piirtää kaikkea mitä mielelläni tahdotisin sillä tämä voi hyvin joutua välillä muitten tietoon Enkä halua sitä muitten tietävän kuin sinun Aune²²³

---

²¹⁸ Kirves 2010b, 89. Ks. myös Kivimäki 2013, 223–224. vrt. Kivimäki 2013, 226–227.

²¹⁹ Näre 2018, 20; Vainio-Korhonen & Lahtinen 2015, 213–214.

²²⁰ *Aristoteleen kantapää: Sota-aikana kaikki kirjoittivat kirjeitä* 4.12.2019. YLE.

²²¹ Pehkonen 2013, 106.

²²² Pehkonen 2013, 106. Ks. esim. ”Sirojen säärienne juureen...” Sota-ajan kirjeet tihkuivat pidäteltyä kiihkyyttä – näin Tapio kirjoitti Oililleen rintamalta, *Kotiliesi* 28.06.2019.

²²³ J7. 3.11.1943, APhy.

Kirjeen muilla Jaakko tarkoittaa sotasensuurin työntekijöitä, jotka tekivät sotakirjeille pistotarkastuksia. Sotasensuuri teki kirjeiden kirjoittajista tietoisia itsestään ja mahdollisesta tarkkailusta. Toisinaan tämä muutti kirjeiden sisältöä.²²⁴ Tietoisuus siitä, että joku ulkopuolinen, kuten tarkastaja, mahdollisesti saattoi nähdä kirjeiden sisällön, esti häveliäämpiä, kuten esimerkiksi Jaakkoa, puhumasta lemmestä: ”Kyllä se niin että näitä kirjeitä voi sensuuri lukea koska vaan niin se on parasta kun pitää ne tiedot omina joita ei voi tähän paperille panna puhuu sitten suullisesti kun pääsee niin likelle että ääni kuuluu.”²²⁵ Jaakko sensuroi itseään sotasensuurin takia, tai siihen vedoten. Hän ei kuitenkaan sensuroi itseään muutoin sotasensuurin takia. Hän ei esimerkiksi jättänyt pois sodan parjaamista: ”Sitten tämä sota joka tuo kurjuutta ja kaiken pahan tullessaan”²²⁶ Jaakko valitti sodasta, muutamaa kirjettä lukuun ottamatta, jokaisessa kirjeessään tarkkailusta huolimatta. Jaakko sensuroi itseään häveliäisyydestä. Voi myös olla, että haluistaan huolimatta Jaakolla ei ollut kirjallista taitoa tai uskallusta romanttiseen kirjediaalogiin, jolloin hän sai sotasensuurista tekosyyn olla kirjoittamatta siitä.

Jaakolla oli muutenkin haasteita seurustella kirjeissä. Hänen kirjeistään löytyy kielioppivirheitä ja vain noin kolme kysymystä Aunelle. Useimmiten hän vastaili Aunen kysymyksiin. Kuulumisiin vastaus oli aina sama: ”Minulle ei kyllä mitään uutta kuulu”²²⁷. Toisaalta tämä oli ymmärrettävää, sillä Jaakko makasi sairaalassa, eikä päässyt liikkumaan, vaikka halusi. Siitä todennäköisesti johtui, että hänen kirjeidensä sävy oli usein alakuloinen. Jaakko ei ollut kovin hyvä kirjeiden tarjoamassa dialogissa. Jaakolla oli halua seurustelukirjeiden kirjoittamiseen, sillä hän lähetti paljon kirjeitä. Mutta sisällön kanssa hänellä oli haasteita, ainakin, jos tarkoituksena oli saada puoliso. Sotasensuurin tarkkailevat silmät toivat haasteita kirjeissä tapahtuvalle romanttiselle seurustelulle, muttei yleensä kuitenkaan estänyt sitä, kuten Jaakolle saattoi käydä. Sotilaita käsittelevissä tutkimuksissa nousee usein esille, että sensuurista huolimatta miehet yleisesti kirjoittivat sitä mitä halusivat ja siitä mitä heillä oli oman hyvinvointinsa tähden tarve kirjoittaa.²²⁸ Useimmissa Aunen saamista eri miesten lähettämässä seurustelukirjeissä on tulkittavissa, että niiden sisältöihin ja sanamuotoihin oli vaikuttanut sensuuri. Mutta Jaakon kirjeitä lukuun ottamatta ulkopuolisten silmäparien, kuten sensuurin, mahdollisuus ei vaikuttanut

---

²²⁴ Metsberg 2015, 40–41. Ks myös Hagelstam 2006a, 216.

²²⁵ J7. 3.11.1943, APhy.

²²⁶ J6. 27.10.1943, APhy.

²²⁷ Ks esim. J6 27.10.1943.

²²⁸ Taskinen 2015, 18.

niiden seurusteluun liittyvään sisältöön häiritsevästi. Ei ainakaan niin paljon, että se olisi estänyt tarvittaessa tutustumisen, flirttailun ja lemmestä kirjoittamisen.

Kirjeet olivat suhteellisen yksityinen ja turvallinen paikka seurustelulle. Mutta kirjeitse tapahtuvassa seurustelussa haasteena oli, etteivät tuntemattomien kanssa kirjoittaneet voineet olla varmoja kenen kanssa he todellisuudessa olivat kirjeenvaihdossa. Rakastua saattoi jo varattuun ihmiseen. Naimattomaksi luultu kirjeystävä, niin kotirintamalla kuin taiseturintamalla, saattoi esimerkiksi olla naimisissa.²²⁹ Näre väittää, että yleisesti ainakin nuoret tiesivät, että toisella saattoi olla monta kirjeystävää. He myös tiesivät, että kirjeen kirjoittaja saattoi vaihtua, tai että kirjeen kirjoittaja ei ollut kuka kertoi olevansa.²³⁰ Aunekin kävi kirjeenvaihtoa seitsemän eri miehen kanssa, joista kuuden kanssa hän kirjoitti samaan aikaan. Itselläni oli tutkimuksen alkupuolella epäilyksiä muutaman kirjoittajan kohdalla siitä, vaihtuivatko kirjoittajat jossain kohtaa.²³¹ Syitä epäilyilleni oli muun muassa tyylin vaihtuminen. Kun kirjoittajan tyyli muuttui, saattoi epäillä, että kirjoittaja vaihtui. Kirjoittaja ei kuitenkaan ole irrallinen ympäristöstään ja omasta sisäisestä muutoksestaan, jolloin ihmisen muuttuessa tyyli muuttuu. Esimerkiksi Viljo alkoi jossain kohtaa kirjeenvaihtoa käyttää ruotsinkielisiä sanoja. Kirjeistä selviää, että hänen kanssaan samassa korsussa oli ruotsalainen sotilas, jonka Aunekin oli tavannut nurkkatansseissa.²³²

Epäilyjä tuottivat myös käsialan ja nimen vaihtuminen. Nimien vaihtuminen saattoi olla sitä, että miehet omaksuivat korsukavereidensa antamia lempinimiä. Jaakon kohdalla oli myös huomioitava, että koska hän oli sairaalassa, oli mahdollista, että joku muu, esimerkiksi sairaanhoitaja, oli saattaneet kirjoittaa hänen puolestaan kirjeitä. Tarkemmalla lähilukemisella Jaakon ja muiden kirjoittajien käsialasta oli lopulta löydettävissä tiettyjä heille ominaisia piirteitä; esimerkiksi kirjaimia ja viivan vetoja, joista on pääteltävissä, että kyseessä on sama henkilö, vaikka aiheet, tyyli ja käsiala muuttuivat.²³³ Sota-aikana ihmisten, varsinkin miesten, kirjoitustaidot sekä tyylit kehittyivät ajan myötä, mikä oli yleistä, kun joutui kirjoittamaan paljon kirjeitä, kun kaikki kommunikointi sodan aikana

---

²²⁹ Näre 2016, 96–97; Huuhtanen 1986, 380–381; *Yhdeksän miehen saappaat*, 1969.

²³⁰ Näre 2018, 20.

²³¹ Lisäksi tutkimuksen alussa, kun tutustuin aineistooni ja pohdin tutkielmani mahdollista aihetta ja kysymyksiä, etsin Aunen seurustelukirjeiden kirjoittajien tietoja muun muassa internetistä. Tällöin selvisi, että yksi miehistä oli mahdollisesti ollut naimisissa kirjoittaessaan Aunelle. Jätän kuitenkin tämän asian tarkemman pohdinnan pois tutkielmasta, sekä eettisistä syistä, ja syystä ettei se tule ilmi kirjeistä niitä lukemalla.

²³² Ks esim. V8. 13.8.1943 APhy.

²³³ Jaakon viimeisen kirjeen hän kirjoitti kotonaan. Hänen käsialansa pysyi samanlaisena kuin sairaalasta lähettämissään kirjeissä, jolloin voidaan päätellä hänen itse kirjoittaneen kirjeensä.

rintaman ulkopuolelle tapahtui kirjeitse.²³⁴ ” [---] en ole Sinulle kirjoittanut mitään korttia siinä on sitten joku varmasti käyttänyt omavaltaisuutta hyväkseen.”²³⁵ Toisinaan korsu- toverit tekivät toisilleen piloja ja lähettivät toisten nimissä kirjeitä tai postikortteja.²³⁶ Mutta suoranaista kiusaamistaakin esiintyi.²³⁷

Näre nostaa esille, että kuten nykyaikana, niin sota-aikanakin oli valeidentiteettejä ja itsensä brändäämistä, jota harrastivat niin miehet kuin naisetkin.²³⁸ Varsinkin silloin kun oli vielä mahdollista lähettää postia nimimerkin turvin.²³⁹ Myös katoamista²⁴⁰ tapahtui molemmin puolin. Esimerkiksi minulla ei ole Martin ja Aunen tapauksessa tietoa kumpi jätti kumman ja mistä syystä. Martin ja Aunen kirjeenvaihto kesti vain kolmen kirjeen verran ja loppui yllättäen. Miehet saattoivat jopa pyytää korsukaveria valehtelemaan ja kirjoittamaan miehen kaatumisesta.²⁴¹ Sari Näre kirjoittaa, että rintamamiesten vilunkimoraali²⁴² siirtyi koskemaan myös miesten muutakin elämää, kuten esimerkiksi miesten ja naisten välisiä suhteita. Vilunkimoraalissa miehet muun muassa välttelevät vastuuta. Miesten eläminen jatkuvassa liikkeessä, poissa kodista, tekivät varsinkin nuorten sukupuolisuhteista epävakaita, kun miehille seurustelu oli siirtymätilassa elämistä ja sitoutumisen välttelyä. Kun vilunkieetos sai rintamamiehet ”kusetamaan”, niin naiset kotirintamalla pysyivät edelleen vanhassa sotia edeltäneessä maatalousvaltaisyyhteiskunnan moraalissa, jossa miehinen arvovalta oli korkea, jolloin miesten huijaukset helpommin menivät läpi.²⁴³ Toisaalta lottien kokemuksia ja selviytymistä vuosien 1939–1945 sodissa tutkinut Peltokorpi kirjoittaa, että asemasodan sotaväsymys ja elämän kaipuu ilmenivät sotilaiden lailla myös lottilla höltyneenä suhtautumisena kuriin ja moraaliin. Siitä ei pahemmin koitunut ongelmia, sillä lottakuri oli tiukkaa kaikkina sotavuosina.²⁴⁴ Sota-aikana ja sen jälkeen miehiä piti ymmärtää ja antaa heidän pahat tekonsa anteeksi.²⁴⁵ Vaikka naisetkin huijasivat, huijasivat miehet todennäköisesti seurustelukirjeissä

---

²³⁴ Aristoteleen kantapää: *Sota-aikana kaikki kirjoittivat kirjeitä* 4.12.2019. YLE.

²³⁵ Yrjö27. 16.2.1944, APhy.

²³⁶ Näre 2016, 110.

²³⁷ Kivimäki 2013, 143.

²³⁸ Näre 2016, 107–110. Ks. esim. *Yhdeksän miehen saappaat*, 1969.

²³⁹ Näre 2016, 96–97. Peltokorpi 2011, 274.

²⁴⁰ Nykytermi seurustelukumppanin katoamiselle seurustelun aikana on ghostaus. Mies kertoi menevänsä kavereidensa kanssa ulos, eikä hänestä enää koskaan kuulunut mitään – Ghostaus on deittailussa lisääntynyt lieveilmiö <https://www.aamulehti.fi/hyvaelama/art-2000007876955.html> [Haettu 18.4.2021.]

²⁴¹ Näre 2016, 112.

²⁴² Esimerkiksi sotilaat huijasivat muonituksesta lisäruokaa. Vilunkimoraalista lisää Näre 2008, 348–349.

²⁴³ Näre 2008, 348–350

²⁴⁴ Peltokorpi 2011, 93, 102, 104–105, 274.

²⁴⁵ Kivimäki 2015, 296; *Sodan satuttamat: Osa 2. Naiset kantoivat raskaita taakkoja*. 23.10.2019. YLE.

enemmän, sillä lottia ja muitakin naisia koski tiukka moraalinen vartiointi ja samalla naiset olivat miesten moraalin vartioina. Tällöin yhteiskunta tuomitsi naisten huijaukset pahemmin kuin miesten, eikä se sen tähden ollut kannattavaa naisille edes kirjeissä.

Sotasensuurin ulkopuoliset silmäparit eivät olleet ainoat ulkopuoliset katsojat, jotka saattoivat vaikuttaa negatiivisesti kirjeiden välityksellä tapahtuvaan seurusteluun. Nainen saattoi sensuroida itseään, koska pelkäsi miesten lukevan kirjeitä toisilleen. Miehet yleisesti tekivät näin jatkosodan aikana. Varsinkin asemasodan aikana. Tällöin kirjeiden kirjoittamisen suosio oli huipussaan, kun miehet olivat sidottuja eturintamalle pieniin korsiin, eikä heillä useinkaan ollut paljonkaan tekemistä tai virikkeitä. Aune oli selvästi kysynyt miehiltä, jotka hän oli tavannut kirjeiden kautta, etteivät nämä vain olleet jakaneet hänen kirjeitä kavereilleen. Aune ei kuitenkaan ollut kysynyt kirjeissään tätä yhdelekään niistä miehistä, jotka hän oli tavannut kasvotusten. Koska vastaus löytyi kaikilta, joita Aune ei ollut tavannut, oli tämä kysymys ollut tärkeä. Se oli varmasti kysytty jo kasvotusten, eikä vasta seurustelukirjeissä. Martti kirjoitti: ”Niin kun te epäilitte että menkäytämme teidän kirjeitä täällä vain kiertokirjeenä mutta ei se niin ole vaan me haluamme että jos voisi näiden kirjeiden avulla löytää ehkä ystävän.”²⁴⁶ Martti vakuutteli, etteivät tosi tarkoituksella liikkeellä olevat miehet, kuten hän, jakaneet saamiaan kirjeitä muiden kanssa. Miksi kuitenkin me-muoto, ja sana vain? Vain sana paljastaa, että Marttikin tietää, että kirjeitä luettiin. Me-sana viittaa kahteen tai useampaan kirjoittajaan. Näin ollen oletan, että lukijoitakin oli useampi kuin vain yksi. Kyseessä saattoi olla myös tovereiden kanssa yhdessä jätetty ilmoitus.

Aune oli selvästi kysynyt asiaa myös Jaakolta: ”Sitä teidän ei tarvi pelätä, että ne kirjeet menee jakoon [---] se ei ole minun tyylini että luvetaan kirjeet toisilla [---]”²⁴⁷ Kirjoittamalla ”ne kirjeet”, Jaakko tarkoitti yleisesti Aunen kirjeitä. Jaakkokin sanavalinnoillaan tunnusti kirjeiden jakamista tapahtuvan. Hän kuitenkin vakuutti, ettei hän henkilökohtaisesti toiminut näin. Ja lupasi, ettei Aunen kirjeitä lukenut muut kuin hän. Ei voida sulkea pois, etteikö Aune itse ollut lukenut omia kirjeitään siskoilleen tai jopa näyttänyt. Todennäköisesti näin oli tapahtunut. Tämä oletukseni pohjautuu tietooni, että siskokset olivat läheisiä ja kirjoittivat miehistä omissa kirjeissään. Ehkä tässä oli yksi syy, miksi Aune kysyi asiaa miehiltä. Niin Aune kuin muutkaan seurustelukirjeiden saajat ja lähettäjät

---

²⁴⁶ M2. 31.3.1942, APhy.

²⁴⁷ J6. 27.10.1943, APhy.

eivät voineet tietää totuutta siitä, antoivatko, tai lukivatko heidän kirjeystävänsä heidän lähettämiään kirjeitä muille. Jos halusi jatkossakin saada seurustelukirjeitä, toisen sanoihin kirjeissä oli vain luotettava, tässäkin asiassa.

Oli yksilöllistä, lukivatko nainen ja mies saamiaan kirjeitään toisille. Ainakin rintamalla oli myös miehiä, jotka eivät halunneet jakaa kirjeitään toisten luettavaksi, tai lukea niitä muille. Tai eivät halunneet toisten näkevän heidän kirjoittamiaan kirjeitä. Tämä oli usein hankalaa, sillä miehet olivat usein majoittautuneet ahtaisiin tiloihin, kuten korsuihin. Niissä ei ollut tilaa kirjoittaa rauhassa:²⁴⁸ ”Yritän nyt taas laittaa Sinulle muutaman sanan jos muistan mitään. täällä on nyt niin kova meteli, nimittäin korsussa, meitä kun on tässä 30 miestä, niin kyllä siinä jo meteliä syntyy”²⁴⁹ Yksityisyyttä ei ollut edes omille ajatuksille, kun meteli täytti kaiken tilan, jopa muistin ja ajatukset. Ja vaikka kirjeet olisi halunnut pitää ominaan, oli joku varmasti aika ajoin tullut lukemaan niitä selän taakse. Tai tullut antamaan neuvoja kirjeen kirjoittamiseen, vaikkei niitä kirjoittaja ollut pyytänyt. Näre huomioi, että toisaalta tiiviistä miesyhteisöstä oli myös hyötyä, sillä esimerkiksi kaverilta saattoi kysyä apua kirjeen kirjoittamisessa. Kirjeiden kirjoittaminen hyödytti myös puolustusvoimia, sillä rintamamiesten yhdessä kirjoittamat ja lukemat kirjeet voimistivat korsujen yhteishenkeä ja taistelutahtoa.²⁵⁰ Miehillä oli hyödyksi, kun oli myös peläksi ajankulukuksi mietitty erilaisia vaihtoehtoja, mitä toinen voisi kirjeystävälle kirjoittaa. Oli mietitty uusia lopetuksia tai lainattu kaverilta lauseita tai kokonaisia kirjeitä, jos ne olivat olleet hyviä. Kirjeiden kirjoittamisen myötä kirjoittamisen taito kasvoi, josta oli hyötyä kirjeitse seurustelussa. Myös seurustelutaidot kasvoivat, kun siihenkin sai vinkkejä toisilta.

Seurustelukirjeet olivat yksityisempiä kuin seurustelupostikortit. Esimerkiksi ensimmäisenä postilähetyksenä Aunelle Reino oli lähettänyt postikortin. Siihen hän oli kirjoittanut näkyville ”kiitos siitä illasta”²⁵¹ Tämän vihjailevan viestin oli voinut lukea moni ihminen, niin posteljooni kuin Aunen vanhemmat. Jotka ehkä lukivatkin sen, sillä Reino kirjoitti ensimmäisessä kirjeessään Aunelle: ”En uskonut, että kortti pahanen noin paljon saa aikaan”²⁵² Ehkä Aunelle tuli sanomista kortista, ja hän oli omassa kirjeessään selittänyt

---

²⁴⁸ Hagelstam 2011, 311. Näre 2018, 20.

²⁴⁹ E3. 9.3.1943, APhy.

²⁵⁰ Näre 2016, 116, 120–121.

²⁵¹ R.pk.1. 29.3.1943, APhy.

²⁵² R1. 7.4.1943, APhy.

Reinolle kortin aiheuttamista reaktioista. Aunella kuitenkin oli ymmärtäväiset vanhemmat ja paljon siskoja, jotka todennäköisesti olivat olleet puolustamassa Aunea. Toisaalta nuoremmat siskot olivat myös voineet kiusaksi näyttää kortin isälle. Joka tapauksessa Aune sai jatkaa seurustelukirjeiden kirjoittamista.

Aunen tapaus pistää miettimään, oliko ollut kotona asuvia nuoria naisia, jotka olisivat halunneet kirjoittaa seurustelukirjeitä, mutta eivät voineet esimerkiksi vanhoillisten vanhempien takia? Tämä on mahdollista. Mahdollisesti nämä naiset olivat sopineet tutun kyläposteljoonin kanssa, että tietyt kirjeet piti posteljoonin jättää aitankulmalle pois vanhempien katseilta. Mielenkiintoista olisi selvittää, miten naiset, etenkin nuoret naiset, olivat selittäneet monilta eri miehiltä saadut kirjeet, joita Puusan ja muissakin Koskijärven kylän perheissä oli suvaittu: ”Muuten meidän pojat sai paljon kirje tovereita sieltä Kaijalasta ja Koskijärveltä. – Näyttää siltä että suurin osa meidän yksikön kirjeenvaihdoista suuntautuu sinne.”²⁵³ Meidän pojilla Viljo tarkoitti hänen kanssaan Koskijärvellä ja Kaijalassa metsäkomennuksella olleita sotilaita.²⁵⁴ Selvästikin monet kylän tytöistä kirjoittivat seurustelukirjeitä. Todennäköisesti useissa kodeissa oli vedottu siihen, että koska kaikki muutkin kirjoittivat, niin saan minäkin kirjoittaa. Oli myös saatettu sanoa, että kirjeenvaihdossa oli kyse isänmaallisesta toiminnasta: sanomalehdistä luetun ja radiosta kuultujen valtioneuvoston käskyjen noudattamisesta. Sillä eihän sisältöä voinut eikä sitä tarvinnut paljastaa kirjesalaisuuteen vedoten.

Sota-ajan parin etsintä ja seurustelu olivat haastavia, koska sota pakotti valtaosan naimattomista ihmisistä olemaan kaukana toisistaan. Näin ollen parin etsintä ja seurustelu tapahtuivat pitkälti seurustelukirjeiden välityksellä. Toisinaan kenttäposti ei toiminut ja ihmisiä väsytti, mutta kirjeet ilahduttivat, joten niitä kirjoitettiin haasteista huolimatta. Ilman seurustelukirjeitä kaikenlainen seurustelu sodan aiheuttamana poikkeusaikana olisi ollut lähes mahdotonta. Näin ollen suurin hyöty seurustelukirjeistä oli se, että ne olivat olemassa.

---

²⁵³ V6. 8.5.1943, APhy.

²⁵⁴ En tiedä kuinka isosta ryhmästä oli kyse; oliko metsäkomennuksella ollut Viljo joukkoyksikkö vai joku muu kokonaisuus.

3. Sota-ajan seurustelukirjeet: seuranpitämistä vai heilastelua?

3.1 ”Oi jos pääsisin joskus vielä sinun kanssasi tanssiin taikka muuten näkisin sinut,”²⁵⁵ – seurustelukulttuurin murros

Suomalaisen rakkauden historiaa tutkineet Kirsi Vainio-Korhonen ja Anu Lahtinen kirjoittavat, että 1800-luvun puolivälissä rakkausavioliitot valtasivat alaa suomalaisessa parisuhdekulttuurissa, kun romantiikka saapui Euroopasta Suomeen. Rakkaus ja kiihkeät tunteet eivät olleet ihmissuhteissa uutta, mutta nyt romantiikan seurauksena puoliso valittiin tunteiden, eikä esimerkiksi säätyrajojen tai varallisuuden pohjalta. 1900-luvun alussa yksilöllisyyden ja kaupungistumisen myötä yhteensopivuudesta tuli syy parisuhteelle, kun syyt ennen saattoivat olla muun muassa suvun saama hyöty ja hyväksyntä.²⁵⁶ Samalla alettiin ymmärtää avioliitto rakkauteen perustuvaksi, eikä pelkäsi välttämättömäksi instituutioksi.²⁵⁷ Romantiikan myötä myös seurustelu muuttui; saadakseen puolison miehet ja naiset eivät enää kosiskelleet ja koittaneet hurmata sukua, vaan kumppaniehdokasta. Nuorten seurustelu tarvitsi uudenlaisia julkisia tiloja ja tapahtumia, kuten kerhotiloja ja tansseja, joissa nuoret saattoivat tutustua toisiinsa suvun ja yhteiskunnan valvonnan alaisina.²⁵⁸

Juuri kun seurustelu ja avioliitto olivat hieman vapautuneet sukujen ja perheiden hallinnasta ja tulleet rakkauteen perustuvaksi kahdenkaupaksi, valjastettiin ne 1900-luvun alun itsenäistyneessä Suomessa, naisen ja miehen välisen rakkauden vaalimisesta käsittämään yhteiskunnan suurempaa hyvää. Esimerkiksi yhteiskunnassa naista arvostettiin, kun hän oli äiti. Näin ollen pariskuntien tärkein tehtävä oli perustaa suurperheitä.²⁵⁹ Samoin oli sota-aikana ja sen jälkeen, kun lapsien hankkiminen nähtiin ”kotirintamapalveluksena”. Äitiys nähtiin edelleen naisten kutsumuksena. Kun sodan suurien miesmenetysten tähden osa naisista jäi ilman aviomiehiä ja vajaiksi ilman äitiyttä, yhteiskunnassa pohdittiin jopa naimattomien naisten oikeutta hankkia lapsia.²⁶⁰ Lapsia ja aikuisia kasvatettiin vahvasti

---

²⁵⁵ Y2. 29.12.1942, APhy.

²⁵⁶ Vainio-Korhonen & Lahtinen 2015, 195–200.

²⁵⁷ Pehkonen 2013, 139. Ks myös Haavio-Mannila & Roos 1998, 242.

²⁵⁸ Vainio-Korhonen & Lahtinen 197–198. Ronkainen 2019, 15, 26.

²⁵⁹ Vainio-Korhonen & Lahtinen 2015, 212–217, 219–221. Aunila 2020, 175. Jatkosodan pikkujättiläinen 2005, 454.

²⁶⁰ *Taivaallista seksiä* 2006, 241, 245, 249.

perhekeskeiseen parisuhdemalliin, ja sitä tuettiin niin perhepolitiikan kuin koulutuksenkin kautta. Vuonna 1921 voimaan astui kansakoulu-uudistus. Sen periaatteisiin kuului, että kaikille suomalaislapsille oli annettava samanlaista ja tasa-arvoista opetusta. Vastoin periaatteita tytöt ja pojat koulutettiin ja kasvatettiin omiin yhteiskunnallisiin tiukkoihin sukupuolirooleihinsa. Esimerkiksi oppikouluissa pojille opetettiin enemmän matematiikkaa kuin tytöille, ja vain tytöille pakollisena olivat käsityöt ja kotitalous.²⁶¹

1900-luvun alun sivistyneistönuorten seurustelua tutkinut Ronkainen kirjoittaa, että naisten ja miesten yhteiskunnalliset erot selitettiin luontaisilla sukupuolieroilla. Ne ohjasivat heidän paikkojaan yhteiskunnassa: koti oli naisten vaikutuspiiriä ja kaikki muut miesten. Luontaisena erona naiset nähtiin passiivisia hoivaajia, ja miehet aktiivisia toimijoita.²⁶² Seurustelukulttuuriin tämä vaikutti muun muassa siten, että miehen oli tehtävä aloite seurustelussa. Yleinen ilmapiiri ja normi olivat, että nuorten naisten ei ollut soveliaista liikkua yksin miesseurassa. Esimerkiksi Puusan tytöt eivät kulkeneet yksin tansseissa: ” [---] eilen illallakin tätin kanssa tanssissa täällä leirin aliupseeri kerholla voi et’ usko kun piti olla sitten hauskaa [---] ”²⁶³ Karjalaisten seurustelua tutkinut Raitasalo huomioi, että 1900-luvun alun nuorison tanssiminen oli luonteeltaan vapaata ajankulua, jota ei ollut tarkoitettu parinmuodostusta varten, vaikkei naimisissa oleville tansseja järjestettykään. Myöhemmin 1930-luvulla kaikki ikäluokat tanssivat ja tansseista tuli paikka etsiä kumppania.²⁶⁴ 1917–1936 syntyneistä ainakin miehet etsivät usein kumppania tansseista.²⁶⁵

Parin etsinnässä varsinkin tytöt saivat tapailla vain yhtä poikaa, kun pojille suotiin tapailla monia eri tyttöjä ennen sitoutumista.²⁶⁶ Ainakin sivistyneistönuoret keskenään, niin tytöt kuin pojatkin, sallivat toisilleen eri ihmisten tapailun ennen avioliittoa, ja jopa kihlauksien purkamisen.²⁶⁷ Maaseutuyhteisöissä²⁶⁸ sekä naisten että miesten piti varoa maineensa menettämistä. Esiaviolliseen seurusteluun suhtauduttiin tiukasti: sekä langennut tyttö että petturi poika olivat kaikkien silmissä huonoa puolisolomateriaalia.²⁶⁹ Naimattomien

---

²⁶¹ Vainio-Korhonen & Lahtinen 2015, 212–214. Ainakin vuonna 1933 syntynyt isoäiti kasvoi tiukasti tähän perhekeskeiseen malliin. Esimerkiksi kun kerroin hänelle lähteväni opiskelemaan, hän sanoi, etten voi, kun minun pitää jäädä kotiin keittämään perunoita (eli jäädä kotivaimoksi) silloiselle poikaystävälleni.

²⁶² Ronkainen 2019, 16.

²⁶³ sM2. 1.11.1944, APhy. Ks. myös sM1. 7-9.10.1944, APhy.

²⁶⁴ Raitasalo 2004, 83–85.

²⁶⁵ Haavinoja- Mannila & Roos 1998, 259.

²⁶⁶ Ronkainen 2019, 18, 23, 39; Raitasalo 2004, 121, 134–135

²⁶⁷ Ronkainen 2019, 41–42, 52–53.

²⁶⁸ Sota-ajan Suomessa väestöstä noin 80 % asui maalla eli Suomi oli agraariyhteisö.

²⁶⁹ Raitasalo 2004, 72; Lukkarinen 1933, 14–15.

miesten ja naisten välinen seksi oli lailla kiellettyä aina vuoteen 1926.²⁷⁰ Vuoden 1930 avioliittolaki, jonka lähtökohtana oli aviopuolisoiden yhdenvertaisuus, loi pohjaa tasaarvoon perustuvalla parisuhteella.²⁷¹ Tämän uuden lain myötä nainen sai päättää itse omasta avioitumisestaan. Tätä ennen mies oli ollut laillisesti perheenpää: naisen oli totettava joko miestään, isäänsä tai muuta miespuolista sukulaistaan. Ja avioliittoaikeista nainen oli saanut päättää itsenäisesti vasta kun oli täyttänyt 25 vuotta.²⁷² Uudesta laista huolimatta, ja sitä ennenkin, ainakin maaseutuyhteisöissä nainen oli isän valvonnan alainen, vaikka yhteiskunnallisesti rippikoulun käytyään tämä oli naimakelpoinen.²⁷³ Oli siis vanhemmista kiinni, kuinka vapaasti tytöt saivat liikkua ja seurustella.

274

Valokuvassa Martta ja Alma ovat sotapoikien kanssa soutu retkellä kesällä 1944 Utissa, kaukana isän valvojan silmän alta. Mutta eivät kuitenkaan täysin ilman valvontaa, sillä valokuvan ottanut tati oli heidän kanssaan retkellä.

1900-luvun seurustelukulttuuri sekä naisen asema olivat murroksessa, jossa voimassa olivat niin vanhat kuin uudet tavat ja käytännöt. Kaupungissa elämä oli vapaampaa kuin maalla, jossa muutos tapahtui hitaammin. Esimerkiksi Maamieskoulusta valmistumisen

---

²⁷⁰ *Taivaallista seksiä* 2006, 237.

²⁷¹ Franck 2003, 174.

²⁷² Kaunisto 2019, 38–41.

²⁷³ Raitasalo 2004, 83–85.

²⁷⁴ Puusan suvun jäsenen yksityisestä valokuva-albumista skannattuja valokuvia.

jälkeen täysi-ikäinen Aune olisi halunnut mennä oman alan töihin. Aune kysyi asiasta perheeltään: ”Eine sanoi, ettei hän kotiin tule [---] ja kun isä sanoi, että Aune on rivakka tekemään työtä niin tule sinä sitten vain kesäksi kotiin.”²⁷⁵ Aunen kysyessä mahdollisuutta mennä töihin, tuli käsky kotiutua, sillä tila tarvitsi työntekijöitä. Täysi-ikäinen Aune totteli isäänsä ja meni kotiin kesällä 1945, eikä alaikäinen Eine sisko, joka tosin oli kihloissa. Ehkä isän ajatus oli, että Eine oli siirtynyt isän vallan alta sulhasen vallan alle. Sillä isä katsoi, ettei voinut komentaa kihloissa ollutta tytärtä, vaikka tämä oli alaikäinen. Ehkä kyse oli myös luonteista, kenties Aune oli tottelevainen, eikä siksi alaikäisenä uskaltanut itse esimerkiksi kihlautua, vaikka olisi halunnut. Toisaalta Aune oli ehkä omin päin mennyt opiskelemaan. Nimittäin Alma sisko ihmetteli, miten Aune oli saanut luvan mennä opiskelemaan.²⁷⁶ Martta puolestaan harmitteli, ettei saanut isältä lupaa vielä mennä opiskelemaan, koska muut siskot olivat opiskelemassa.²⁷⁷

Erilaiset seurustelu- ja avioliitto-oppaat opastivat nuoria oikeanlaiseen vaimon ja aviomiehen rooliin. Ohjeita avioliittoon haettiin ja kysyttiin myös lehdistä. *Kotiliesi*-lehti toimi sotien aikana ja sitä ennenkin yhteiskunnan äänitorvena. Se oli Suomen toiseksi suosituin aikakauslehti ja suosituin naistenlehti. *Kotiliesi* oli suunnattu lähinnä vaimoille ja äideille, ja sen tilaajat, sekä aiheet sijoittuvat valtaosaltaan maalle kodin askareisiin. Kaupunkilaisten, ja usein samalla naimattomien naisten, aikakauslehti oli *Eeva* ja *Hopeapeili*. Näiden lehtien aiheet olivat modernimpia.²⁷⁸ Aunila kirjoittaa: ”Naisen valjastaminen usean lapsen synnyttäjäksi olisi tehnyt mahdottomaksi kulttuurista nauttivan kaupunkilaisen elämäntyylin.”²⁷⁹ Ristiriita *Kotilieden* artikkeleihin näkyi *Hopeapeilin* artikkeleissa, joissa kyseenalaistettiin naimisiinmenoa ja kuvattiin naimattoman kaupunkilaisen naisen elämän ihanuutta.²⁸⁰

Kotilieden suosittu kyselypalsta oli Isoäidin kirjeenvaihto, jossa usein neuvoja kaivattiin avioliittoon, mutta toisinaan myös seurusteluun.²⁸¹ Tässä eräs Isoäidin vastaus koskien seurustelua:

---

²⁷⁵ K1. 4.2.1945, APhy.

²⁷⁶ sA1 4.10.1944, APhy.

²⁷⁷ sM.1. 7-9.10.1944, APhy.

²⁷⁸ Aunila 2020, 18,57, 102, 105, 107, 185, 220.

²⁷⁹ Aunila 2020, 107.

²⁸⁰ Aunila 2020, 107.

²⁸¹ Aunila 2020, 154

Pitkällinen ”seurustelu” ilman sen vakavampaa tarkoitusta on mielestäni hyvinkin sopimatonta. Varsinkin tyttö joutuu siinä kärsimään, sillä hänen maineensa joutuu huonoon huutoon. [---] Jos tuolla pojalla on vakava aikomus suhteesi, niin miksikä ette mene naimisiin? Pelkään, että hän vain pitää Sinua mukavana ajanvietteenä, mutta ei koskaan ole muuta tarkoittanutkaan. Jos hän ei tahdo Sinua vaimokseen, niin katkaise heti koko seurustelunne.²⁸²

On huomioitava, että Isoäidin (Katri Bergholmin) vastaus oli ajanmukainen: seurustelun tuli päättyä avioliittoon. Tuoreessa *Kotiliesi* lehteä käsittelevässä tutkimuksessaan Seija Aunila kirjoittaa, että *Kotiliesi* ei tunnistanut nuoruutta, joten lehdessä harvoin ilmestyi seurusteluun tai häihin liittyviä tekstejä. Naiset vain ”hyppäsivät” lapsuudesta avioliittoon.²⁸³ Franck kirjoittaa, että ennen sotia avioliitto nähtiin siirtymäriittinä nuoruudesta aikuisuuteen.²⁸⁴ *Kotiliesi* ei tunnustanut nuoruutta, seurustelua ja muita ajan muutoksia, koska se oli sota-aikana konservatiivisuudessaan vanhoillinen. Se ei selvästikään seurannut tai halunnut nostaa esille ajan tuomia seurustelukulttuurin muutoksia, jossa esimerkiksi julkinen seurustelu oli alkanut kaupungeissa olla sallivampaa ja naimisiin meno ja äiteys eivät olleet enää naisille elämän tärkein saavutus.

Sota-aikana uudet ja vanhat seurustelutavat olivat läsnä ihmisten elämässä. Vaikka sota-aajan Suomessa huipussaan olivat konservatiivinen ajattelu ja uskonnollisuus, niin yleiskuvan takana tapahtui passiivista vastavirtaa, jossa harrastettiin ajan tiukan moraalin vastaisia asioita kuten tanssia ja avioliiton ulkopuolista seksiä.²⁸⁵ Ihmiset, kuten Aune ja hänen siskonsa, tanssivat läpi jatkosodan, ja avioliiton ulkopuolisia lapsia syntyi ennätysmäärä.²⁸⁶ Aune tapasi lähes puolet kirjeystävistään tanssien kautta. Naiset tekivät aloitteita jättämällä lehti-ilmoituksia, joissa etsittiin kirjeystäviä ja sulhasia. Sodan epävarmuus kiihdytti hetkessä elämistä.

Ennen sotia Suomessa elettiin nurkkakuntaista elämää; niin maalaiset kuin kaupunkilaisetkaan harvoin poistuivat omilta kotikulmiltaan. Niin kaupungilla ja kylillä sekä kirkkoissa ja tanssipaikoilla silmäiltiin tulevia kumppaneita oman elinpiirin ihmisistä.²⁸⁷ Nyt oman kaupungin tai kylän kaduilla ja nurkkatansseissa pyöri uusia ystäviä sekä morsian- ja sulhasehdokkaita muualta Suomesta. Mahdollisten kumppanien piiri kasvoi, kun

---

²⁸² Isoäidin kirjeenvaihto: Seurustelun vaarat. *Kotiliesi* 2/1935.

²⁸³ Aunila 2020, 179, 180, 184, 185

²⁸⁴ Franck 2003, 174.

²⁸⁵ Tikka & Nevala 2020, 235.

²⁸⁶ Meinander 2012, 357; Vainio-Korhonen & Lahtinen 2015, 214.

²⁸⁷ Kirves 2010a, s.74.; Raitasalo 2004, 35, 37, 68–69, 83,116 passim; Ronkainen 2019, 31–33, 73.

Suomen joka kolkasta miehet ja naiset lähtivät kaikkialle Suomeen taistelemaan Suomen puolesta omia sotiaan; kuka ampumaan vihollista, kuka tappamaan täitä miesten vaat- teista. Tai lähtivät evakkoon ja opiskelemaan kuten Aunen tapauksessa. Ihmisten matka saattoi käydä halki Suomen antaen mahdollisuuden lukuisiin uusiin kohtaamisiin vastak- kaisen sukupuolen kanssa. Jenni Kirves kertoo sota-aikaa käsittelevässä radio-ohjel- massa, että ihmisten liikkuminen vapautti seurustelun ryhmien ja yhteisöjen valvon- nasta.²⁸⁸ Vaikka ihmiset liikkuvat, olivat heidän kohtaamisensa usein lyhyitä, kuten oli myös sota-ajan seurustelu ennen avioliittoa. Aikaisemmin omaa tyttöä tai poikaa oli ta- pailtu vuosi tai pari ennen kihlautumista.²⁸⁹ Sota-ajan seurustelussa ajankaava oli: lyhyt ihastus, pikakihlat ja nopeasti naimisiin.²⁹⁰ Sodan tuoma kuoleman läheisyys kiihdyttivät seurustelun tahtia ja naimisiin saatettiin mennä vain muutaman kuukauden, viikon tai jopa päivän tuntemisen jälkeen.²⁹¹ Liittoja solmittiin rakkaudesta, mutta myös 10 päivän nai- malomien, sekä rahan takia: naiset saivat sotakorvauksia rintamalla olevasta aviomie- hestä.²⁹² ”kyllä ne tytöt nyt tuntuu miehiä saavan, mutta miten mahtavat niiden kanssa pärjätä”²⁹³, ihmetteli entinen naapuri Koskijärveltä Aunelle kirjeessään nuorten nopeita liikkeitä. Sodan päättymisen jälkeen vuonna 1945 ja lähivuosina nämä nuorten ja muiden ihmisten nopeat pariutumislitkkeet näkyivät avioerojen huimana kasvuna, kun kumppa- nin kanssa ei tultukaan toimeen normaalissa arjessa.²⁹⁴

Elina Haavisto-Mannila ja J.P. Roos ovat tutkineet vuonna 1917–1936 syntyneiden oma- elämäkerrallisia rakkaustarinoita. Niissä naiset kertoivat miehiä yleisemmin, että he oli- vat elämänsä aikana kokeneet vain yhden rakkaudesta, kun taas miehillä rakkauksia saat- toi olla jopa neljä. Rakkaus kuvattiin samanlaiseksi sekä miesten että naisten tarinoissa, mutta konteksti oli eri. Sillä kun naiset puhuivat rakkaudesta kumppaniinsa, kertoivat miehet rinnakkaissuhteista. Ne olivat miehillä huomattavasti yleisempiä kuin naisilla. Nuoruuteen kuuluu etsintäaika, jolloin tutkaillaan eri vaihtoehtoja ennen kuin valitaan kumppani, johon sitoudutaan loppuelämäksi. Haavisto-Mannila ja Roos tulivat tutkimuk- sessaan tulokseen, että sota-ajan nuoret etsivät kumppania ja seurustelivat

---

²⁸⁸ *Jakso 9: Suomi jatkosodassa: elämä kotirintamalla*. 22.6.2011. YLE.

²⁸⁹ Raitasalo 2004, 124; Ronkainen 2019, 8,53.

²⁹⁰ Männistö & Kivimäki 2016, s.152. vrt. ”Sirojen säärienne juureen...” Sota-ajan kirjeet tihkuivat pidä- teltyä kiihkeyttä – näin Tapio kirjoitti Oililleen rintamalta, *Kotiliesi* 28.06.2019.

²⁹¹ Kanon 2001, 27,59.; Huuhtanen 1986, 266; Korpisoturi 1994, 357.

²⁹² *Jakso 9: Suomi jatkosodassa: elämä kotirintamalla*. 22.6.2011. YLE

²⁹³ nM1. 23.10.1944, APhy.

²⁹⁴ Näre 2008, 376–378; *Jakso 9: Suomi jatkosodassa: elämä kotirintamalla*. 22.6.2011. YLE.

samanaikaisesti useammankin kanssa ilman suurempaa harmia. On kuitenkin huomioitava, että yksi koko elämänkestävä rakkaus oli vuonna 1917–1936 syntyneiden ihanne-malli. Siitä poikkeamista useimmat elämäkerturit pahoittelivat.²⁹⁵ Miesten rinnakkais-suh-teet ovat osittain selitettävissä sillä, että sota tuotti naisten ylitarjonnan. Kun miehiä on vähemmän kuin naisia, niin miehet välttelevät sitoutumista ja harrastavat rinnakkais-suh-teita.²⁹⁶ Myös sotilaiden vilunkimoraali, eli vastuun ja sitoutumisen vältteleminen, siirtyi rintamalta sota-ajan parisuhteisiin, mikä merkitsi kurin ja järjestyksen siirtymistä naisille. Tämä vallanvaihto ei aina miellyttänyt naisia, sillä vilunkimoraali sai miehet välttelemään perheen velvollisuuksiaan ja kaipaamaan korsuyhteisöä. Miesten eläminen sodassa jatku-vassa liikkeessä, pois kodinpiiristä, oli tehnyt varsinkin nuorten sukupuolisuhteista vai-keita.²⁹⁷ Sodan jälkeisissä seurustelusuhteissaan ja avioliitoissaan miehet elivät usein siir-tymätilassa ja välttelivät sitoutumista.

Osa Aunen seurustelukirjeiden miehistä kertoivat heidän ikänsä, silti ei ole tarkkaa var-muutta siitä, minkä ikäisiä Aunen miehet olivat. Saati olivatko he naimattomia. Se on varmaa, että Aune ja hänen ystävänsä ja siskonsa olivat nuoria, joten heillä kaikilla to-dennäköisesti oli halu seurusteluun. Nuorten elämään kuuluu seurustelun harjoittelu, jo-ten oli myös luonnollista, että he olivat kiinnostuneet vastakkaisesta sukupuolesta ja mui-den seurustelusta.²⁹⁸ Tämä tulee ilmi etenkin Aunen ystävän Hiljan kirjeistä. Hän kirjoitti kaikissa alkupään kirjeissään miehistä: ” muistat sie ko se yks poika sinne etehiseen tul ja muistat sie siel monta muuta kiuvvaa? ”²⁹⁹ Nuorena ihmisenä Hilja halusi puhua ystä-vän kanssa niin sanotusti tyttöjenjuttuja; eräässä kirjeessään hän kirjoitti, ettei hänen pii-komispaikassaan ollut ketään kelle puhua muusta kuin työstä. Seuraavaksi ystävä muisteli tyttöjen yhteistä Luvian aikoja ja tuttuja:

Kyllä minä huomasin Vienon kihla ilmoituksen ”Karjalasta”, eipä Vieno-kaan jää koti maakuntaansa jos meinaa sulhas miestä seurata, sehän kai oli [paikka Pirkanmaalta] [---] Mistähän Vieno oikein on ”hamstrannut” sen miehen, toivotaan että aika senkin selvittää _.³⁰⁰

Ystävä oli selkeästi kiinnostunut vastakkaisesta sukupuolesta. Hamstrannut sanalla Hilja tuo esille sen, että hän ja muut sota-ajan naiset ymmärsivät, että miehistä oli pulaa, ja

---

²⁹⁵ Haavio-Mannila & Roos 1998, 252, 258, 262, 272.

²⁹⁶ Buss 2006, 281, 283.

²⁹⁷ Näre 2008, 348–350.

²⁹⁸ Vehkalahti 2014, 75. Haavio-Mannila & Roos 1998, 255–256, 258.

²⁹⁹ yH2. 1.8.1943, APhy.

³⁰⁰ yH6 15.12.1943, APhy.

heitä oli hankala ”saada” siviilissä. Seurustelu tapahtui kirjeissä, joiden kirjoittamiseen tai mihinkään muuhunkaan Hiljalla piikana ei ollut aikaa.³⁰¹

Elsa taitaa viihtyä siellä Viipurissa oikein hyvin kun ei kirjoittanut, vai liekö hän nyt jonkun niin rakkaa ”kamun” sieltä löytänyt ettei enää muista minua ensinkään. Kyllä se niinkin vain pian käy ja Elsalla hyvinkin kun se oli sellainen aika hulivili likka³⁰²

, kirjoitti Hilja kateellisena. Hän oli kateellinen ystävättärelleen ajasta ja Viipurissa olosta, sekä mahdollisuudesta miehiin. Miesjähdissa karjalaistytöt olivat onnekkaita, sillä jatkosodan aikana Karjalassa pyöri toisinaan paljonkin sotilaita. Etenkin Viipurissa, joka oli asemakaupunki. Eli siellä ennen kotiin lomille lähtöä tai sieltä palatessa miehet viettivät aikaa muun muassa ravintoloissa, sekä vastakkaisen sukupuolen seurassa.³⁰³ Joten ainakin Viipurissa näkyi miehiä.

Vaikkei Hilja suoraan kirjoita haluavansa miestä, kuinka paljon hän alkupään kirjeissä miehistä kirjoittaa, saa minut olettamaan, että hänkin nuorena ihmisenä halusi tavata vastakkaisen sukupuolen edustajia. Kohtaamiseen miehen kanssa Hiljalle tuli tilaisuus kevättalvella 1944:

Minä tammikuussa tein hauskimman reissun mitä näissä kahdessa vuosikymmenessä olen koskaan tehnyt, sain näet käydä Turussa. Sattui joku sellainen ”kiltti setä” mikä ”pihfasi” matkat. Oli vielä perilläkin oppaana [---] Menin sinne siinä hyvässä uskossa että saan sieltä oikein kivan työpaikan, mutta ”hukkaan meni hyvät humalat” Kun sanon oikein suoraan niin en sinne uskaltanut jäädä kun tuo ”suojeleva” naapuri alkoi tehdä täällä noita tuttuja ”tervehdyskäyntejä”. Silloin tuntuu turvallisemmalta olla täällä äitin ”helmojen” suojassa, katos kun on vielä niin vauva, 2 kymmentä vuotta – liekö se lapsuus aika oikein todellisuudessa jo jäänyt taakse – se on ikävä se.³⁰⁴

Hilja kokee lapsuuden lopun ikäväksi, sillä se tarkoittaa ajanmukaisesti siirtymistä aikuisuuteen. Useiden aikalaistensa tavoin ei hänkään hahmota nuoruuden olemassaoloa ja nuoruuden käsitettä.³⁰⁵ Kivimäki kirjoittaa, että tytöillä oli mahdollisuus harjoitella seurustelua ja aikuistua sota-aikana toisin kuin nuorilla miehillä.³⁰⁶ Hiljan tapaus tuo tämän hyvin esille. Hän pääsi harjoittelemaan seurustelua miehen kanssa Turussa asuessaan ja

³⁰¹ yH1 4.7.1943. Piikojen seurustelusta lisää Raitasalo 2004, 130.

³⁰² yH2. 1.8.1943, APhy.

³⁰³ Sukupuolitautilien määrä kasvoi valtavasti asemakaupungeissa. *Jakso 9: Suomi jatkosodassa: elämä kotirintamalla*. 22.6.2011. YLE. Todennäköisesti Viipurissa oli myös kasarmi tai muu tukikohta, minkä takia sotilaita oli paljon Viipurissa.

³⁰⁴ yH7. 1.3.1944, APhy. Sananpartta ”Hukkaan meni hyvät humalat” ystävä käyttäa muissakin kirjeissä, kun jokin asia ei suju, joten suurella todennäköisyydellä ystävä ei ole ollut matkalla humalassa.

³⁰⁵ Vehkalahti 2014, 64, 73, 75.

³⁰⁶ Kivimäki 2013, 227, APhy.

koki aikuisuuden lähestyvän. Kivimäen kanssa samaa mieltä on kirjallisuudentutkija Pertti Lassila, joka on sanonut naisten ja miesten sotakokemusten eroista seuraavaa: ”Sota oli vienyt pojilta nuoruuden antamatta korvaukseksi aikuisuutta, mutta tytöistä se oli tehnyt naisia.”³⁰⁷ Aune ja hänen siskonsakin olivat päässeet harjoittelemaan seurustelua. Kesästä 1944 Aunen siskot Alma ja Martta olivat asuneet mummolassa. Eli Nikolai-sedän luona Utissa, minkä vieressä oli Utin lentokenttä kasarmeineen.³⁰⁸ Utissa siskokset olivat tanssineet paljon nurkkatansseissa ja harjoitelleen muillakin tavoin vastakkaisen sukupuolen kanssa seurustelua:

Kuules, Aune meillä on nämä uudet pojat jotka tänne tuli niin ne pitävät tuliaisjuhlat, siellä sitten tanssitaan lopuksi [---] kyllä olisi varmasti hauskaa kun nyt olisit täällä niin ei olisi puutetta kaverista minäkin olen koittanut pitää seuraa yhden alikersantin kanssa, olimme illalla tuolla kävelyllä ja kuppilassa kivahan se on aina käydä rehvilla kun on sellai-seen hyvää tilaisuutta.³⁰⁹

Treffeillä käynti oli osa sota-ajan seurustelua. Treffeille kuitenkin pääsi suht harvoin, ellei asunut alueilla, joilla oli kasarmeja tai muuten sotilaita. Sota-aika itsenäisti nuoret naiset.

Vuosia kestänyt vallihaidoissa odottelu, ja päiviä ja kuukausia kestäneet taistelut puolestaan riistivät monilta nuorilta miehiltä lukuisat nuorten ihmisten elämään kuuluvat kasvuprosessit, joihin nuorilla naisilla oli poikkeusoloista huolimatta paremmat mahdollisuudet arjen pyöriessä suhteellisen normaalisti.³¹⁰ Aunen kirjeystävistä seurustelussa kokemattomin mies oli Jaakko, joka oli viettänyt nuoruutensa sodassa. Hän oli osallistunut jo talvisotaan. Ainoan kerran, kun eräs siskoksista mainitsee Jaakon kirjeissään, hän kutsuu tätä pojaksi.³¹¹ Jaakon nimittäminen pojaksi voi kertoa siitä, että siskokset olivat jutelleet Jaakosta. Kirjeiden saaman tiedon mukaan mies oli Aunea vanhempi, mutta silti siskokset näkivät hänet poikana. Kenties sen takia, ettei tämä osannut kirjoittaa lemmestä. Suurin osa rintamasotilaista olivat niin nuoria, että heillä oli vähän kokemusta seurustelusta, saati seksistä. Nuorten asevelvollisten oman ikäluokan naiset olivat heille usein kaukaisia ja saavuttamattomia henkilöitä. Näin ollen nuorukaiset olivat hyvin epävarmoja miehuudestaan.³¹² Varsinkin kun lomille päästiin vain kerran, pari vuodessa. Rintamalla nuorten miesten oli näytettävä miehekkäältä ja aikuiselta toisten silmissä. Nuoruuden

---

³⁰⁷ Lagerbohm & Kirves 2010, 162.

³⁰⁸ Hietala 2018, 198.

³⁰⁹ sM1. 7-9.10.1944, APhy.

³¹⁰ Lagerbohm & Kirves 2010, 162; Hagelstam 2011, 304–305; Haataja 1994, 97, 142.

³¹¹ sM1. 7-9.10.1944, APhy.

³¹² Kivimäki 2013, 227.

huolettomuus toi korsuihin kerskuntaa ja kujeilua varsinkin naisista, vaikkei moni ollut edes saanut ensisuudelmaansa, ja rakkain ihminen oli oma äiti. Heille useimpien muka tytöille kirjoitetut kirjeetkin menivät.³¹³ Hiljan kirjeet paljastavat, samanlaista uskottelua saattoi olla tyttöjen kesken: yritettiin olla aikuisempaa kuin oikeasti oltiin. Ja oltiin kiinnostuneita miehistä, ehkä koska muutkin olivat. Kirjeistä saa vaikutelman, että Hilja halusi kirjoittaa paljon miehistä. Mahdollista on, että syynä siihen olikin Aune. Ehkä Aune kirjoitti paljon miehistä, jolloin Hiljakin kirjoitti heistä paljon.

Hilja pelästyi kokemustaan vastakkaisen sukupuolen kanssa, sillä edellä esille nostamani kirjeen jälkeen hän kirjoitti loppuissa kirjeissään lähinnä Karjalasta, erilaisista opistoista ja kouluista, ja niihin pyrkimisistä. Viimeisessä kirjeessä selviää, että ystävä oli päässyt töihin tehtaalle, ja piti muun muassa tehdastyön tuomasta ajallisesta vapaudesta verrattuna piikomiseen. Itsenäinen koulutus ja ammatit loivat 1920-luvulta alkaen tytöille mahdollisuuksia oman elämänsä hallintaan.³¹⁴ Samoin naisten palkkojen nousu.³¹⁵ Teollistuminen lisäsi naisten työllistymistä, samoin sota. Monet yhteiskunnan muutokset mahdollistivat sen, ettei naisten ollut enää pakko avioitua pärjätäkseen elämässä.

Psykologian professori Buss on kirjassaan *Halun evoluutio. Ihmisen pariutumisenstrategiat* tehnyt laajan tutkimuksen ihmisten rakkauden ja halun kehityshistoriasta. Buss kirjoittaa, että ihmisisten pariutumiskäyttäytymiseen ovat kautta aikojen vaikuttaneet esimerkiksi kulttuuri ja säännökset. Mutta myös biologia, joka on muun muassa kehittänyt historian saatossa ihmisille erilaisia pariutumisstrategioita, jotka ovat vaikuttaneet ihmisten parinvalintaan kautta aikojen, ja vaikuttavat yhä.³¹⁶ Kirjassaan Buss nostaa esille evoluutiopsykologi April Blesken tutkimuksen vastakkaisten sukupuolten välisistä ystävyys-suhteista. Tutkimus osoitti, että naiset solmivat ystävyys-suhteita miesten kanssa saadakseen seuraa, yhteisyyttä³¹⁷, suojelua, tietoa vastakkaisesta sukupuolesta ja nostaakseen omaa itsetuntoa. Miehet solmivat ystävyys-suhteita naisiin saadakseen seuraa, tietoja ja kontakteja mahdollisiin kumppaneihin. Tutkimus osoitti, että pelkkä ystävyys-suhde naisten ja miesten välillä on vaikeaa, varsinkin miehille, sillä he ovat usein kiinnostuneet ystävästään myös seksuaalisessa mielessä. Yleisempiä syitä siihen miksi miehet katkaisevat

---

³¹³ Männistö & Kivimäki 2016, 43–44.

³¹⁴ Siltasalo 2004, 65–66. Ks myös Olssen 2008.

³¹⁵ *Taivaallista seksiä* 2006, 237.

³¹⁶ Buss 2006, 17–23 ja passim.

³¹⁷ Vai yhteyttä tai yhteisöllisyyttä? Suomennos on paikoin muutenkin heikkoa.

ystävyyssuhteen naispuoliseen ystävään ovat kiinnostuksen loppuminen ja seksin puute.³¹⁸ Miehet ja naiset molemmat siis solmivat ystävyyssuhteita seuran takia. Näin on ollut myös sota-ajan ihmissuhteissa. Miehillä oli varsinkin asemasotavaiheessa rintamalla tylsää, ja he kaipasivat seuraa, jota heille antoivat kotirintaman naiset kirjeitse. Miehet usein kysyivät myös mahdollisuutta tavata kirjeystäviään, kuten Aunenkin kirjeystävät. Sotilaat toivoivat, että naisesta oli johonkin muuhunkin kuin kirjoitteluun muun muassa seksikumppaniksi.³¹⁹

1917–1936 syntyneiden omaelämäkerrallisia rakkaustarinoita tutkineet Haavisto-Mannila ja Roos nostavat esille, että Suomessa suositaan kumppanuusrakkautta. Siinä halutaan toiselle ihmiselle hyvää enemmän kuin että suhteessa olisi intohimoa, mikä on perustana intohimorakkaudelle. Kumppanuusrakkauteen kuuluu myös fyysinen täyttymys, mutta ennen kaikkea se on kyky huomioida toinen ja unohtaa itsensä. Kumppanuusrakkautta kutsutaan myös kypsäksi rakkaudeksi.³²⁰ Suomalainen rakkaus ja avioliitto pohjautuvat siis ystävyydelle. Sota-aikana, kun seurustelunkaava oli lyhyt, niin seuranpittämisen ja seurustelun välillä oli vain hiuksen hieno ero, sillä lyhyempikin ystävyys saattoi nopeastikin muuttua avioliitoksi. Siinä saattoi jopa nykyihmisten pariutumiseen kuuluva seurusteluvaihe jäädä kokonaan välistä. Tutkimuskirjallisuudesta nousi esille, että toisinaan sota-aikana ystävästä tuli puoliso.³²¹ Tähän syynä voi olla myös se, että poikkeusolot, kuten sota ja pandemia, tuovat haasteita seurusteluun. Poikkeusaikoina kumppanin löytäminen vaikeutuu, jolloin mahdollista kumppania etsitään jopa ystäväistä.³²²

Aunen suhteita hänelle kirjoittaneisiin miehiin voidaan tarkastella siskojen ja ystävien hänelle kirjoittamista kirjeistä. Tuon ajan sisaruussuhteissa oli yleistä, että sisarukset olivat läheisiä, mutta niissä myös syntyi erilaisia arvojärjestyksiä, kun ikäerot olivat suuria ja vanhimmat huolehtivat nuorimmista sisaruksista.³²³ Voidaan siis olettaa, että lähekkäin syntyneillä sisarilla oli läheinen suhde toisiinsa, joka oli vahvistunut yhteisen nuoruuden jakamisesta sota-aikana. Kuulemistani Martan muistelukertomuksista ja hänen minulle näyttämistään valokuvista tiedän, että siskokset olivat myös liikkuneet yhdessä Viipurissa

---

³¹⁸ Buss 2006, 359–362, 367–368, 393.

³¹⁹ Näre 2016, 111.

³²⁰ Haavio-Mannila & Roos 1998, 242–244; Näre 2016, 220.

³²¹ Esim. Silén 2017.

³²² Rakkautta koronan aikaan. *HS*, 25.4.2020.

³²³ Franck 2003, 19. Oma äitini muisteli, että isoäitini, joka oli nuorin Puusan sisarusparvesta, oli hieman kateellinen keskenään lähekkäin syntyneiden isosiskojensa tiiviistä yhteydestä.

ja tavanneet siellä sotilaita.³²⁴ He olivat varmasti samassa talossa asuessaan yhdessä keskustelleet näistä ja muista tapaamistaan miehistä. Voidaan olettaa, että erilleen jouduttuaan keskenään kirjoittaneiden siskosten kirjeet ovat rehellisiä jatkumoina heidän käymilleen keskusteluille. Esimerkiksi Eine kirjoittaa Aunelle yhteisen joulun jälkeen tammi-kuussa 1945: ”Eikä minullekaan niin ihmeitä kuulu, mutta ajattelin tässä kun silloin käskit kirjoittaa että kuin selviän siinä rakkauskamppailussa.”³²⁵ Siskon selvitys mieshuolistaan oli lähes kahden sivun mittainen. Siskosten kirjeissä puhutaan asioista suoraan. Yhdessäkään niistä ei kirjoiteta säästä. Eivätkä ne sisällä fraaseja eikä niissä useinkaan kirjoiteta tunteita ja ajatuksia rivien väliin, mikä oli yleistä perheiden sota-ajan kirjeissä.

Mitä siskojen ja Hilja-ystävän kirjeet sitten kertovat Aunen ja hänelle seurustelukirjeitä lähettäneiden miesten suhteista? Pikkusiskoistaan huolehtiva isosisko Alma kyseli: ”Vieläkö olet kovasti saanut postia, kysyhän joskus siltä Villeltä [Viljo] Martan Erkkiä, vieläkö se hengissä liene.”³²⁶ Siskokset olivat selvästi puhuneet ja kirjoittaneet toistensa miehistä. Nuoren Martta-pikkusiskon kirjeet avaavat enemmän suhteiden olemusta. ”Asiasta toiseen kuinkas on se sinun rakkauden laita nyt on vieläkö Reino ja Ville [Viljo] muistavat kirjoitella kun siviilin pääsivät?”³²⁷ Martta käyttää sanaa rakkaus, mutta oliko Aune käyttänyt samaa sanaa kirjoittaessaan miehistä Martalle tai muille naisille? Kenties Martan omat seurustelukirjeet olivat olleet rakkauden täyteisiä, mitä ne eivät ehkä ole olleet vanhemmalle täysi-ikäiselle isosiskolle. Martta oli hyvin nuori, ja nuoruuteen kuuluu rakkauden etsintä. Nuorilla on tapana ihastua helposti.³²⁸ Nuorena ja intohimoisena Martta saattoi kutsua ihastuksia rakkaudeksi.³²⁹ Naapurinpojan lähettämä kortti sai pikkusisko Martan hermostumaan: ”Vain [?Vai] sinä sait Ryyntöltä onnittelut kortin äläjän sinä nyt vain

---

³²⁴ Kun Martta ja isoäitini olivat vielä elossa, toisinaan vierailin isoäitini kanssa Martan luona. Lähes aina Martta otti esille valokuva-albumin ja näytti kuvia, jossa hän ja siskot olivat Viipurissa. Joissain kuvissa oli myös sotilaita. Pikkuserkkuni yritti etsiä tätä tutkimusta varten minulle Martan valokuva-albumia, sekä mahdollisia sotakirjeitä, muttei valitettavasti löytänyt kumpaakaan. Itse en valitettavasti muista muuta kuin sen, että Martta mielellään olisi kertonut sotilaista enemmänkin, mutta isoäitini hyssytteli häntä, eikä pitänyt siitä, että sisko puhui miehistä. Martta muisteli lämmöllä Viipuria ja siellä kohtaamiaan sotilaita. Mitenköhän Aune olisi heitä muistellut?

³²⁵ sE3. 17.1.1945, APhy.

³²⁶ sA1. 4.10.1944, APhy.

³²⁷ sM3. 4.12.1944, APhy.

³²⁸ Haavio-Mannila & Roos 1998, 241, 255–256, 258.

³²⁹ Päätelmä pohjautuu osaksi omaan näkemykseeni Martasta iloisena ihmisenä, sekä Martalta kuulemiini elämäniloisiin ja innostuneisiin kertomuksiin Martan sota-aikana kohtaamista sotilaita Viipurissa.

käy Rynnöä vokottelemaan johan minä tulen mustasukkaiseksi siitä”³³⁰ Tämä saattoi toki olla kiusoittelua Martalta, sillä Martta käyttää muunneltua nimeä naapurinpojasta.³³¹

Aunelle paljon miehistä kirjoitellut ystävä puolestaan vastaa:

Kysyit tunsinko [sukunimi] Vailtoa [paikka Pirkanmaalla], ikävä kyllä en tuntenut. Kuulin kyllä usein puhuttuvan siitä [sukunimi] talosta, mutta en sattunut tuntemaan ketään talon asukkaista. Pääsin kyllä siihen käsitykseen että se on iso talo niin että yritä vain emännäksi suureen taloon [---] enkä ainakaan minä moiti hämäläisten tuonnettakaan [luonnettakaan] Pidä vaan kiinni kyllä hämäläinen hyvä on ja karjalainen nainen ja hämäläinen mies sopiikin paremmin yhteen kuin karjalainen mies ja hämäläinen nainen.³³²

Aunen kirjekokoelma ei sisällä yhtään kirjettä Vailtolta. Oliko kyse Martta-siskolle kirjoittaneesta Valtosta? Kysyikö Aune asiaa siskonsa puolesta kuten Alma Martan puolesta Erkistä? Oliko Hilja vain heti käsittänyt näin, koska itse kaipasi miesseuraa? Voi myös olla, että Aune oli lähiaikoina tavannut Vailton esimerkiksi nurkkatansseissa tai Viipurissa ja kysyi miehestä itseään varten. On hyvin mahdollista, että Aunella oli seuraa myös seurustelukirjeiden ulkopuolella. Mutta tämä suhde oli saattanut kariutua ennen kirjevaihetta. Tai kenties kirjeitä ei ole säilynyt, koska Aune ei ollut halunnut säilyttää miehen kirjeitä. Tämä vaihtoehto vaikuttaa epätodennäköiseltä siihen nähden mitä kaikkea Aunen kirjearkisto pitää sisällään, mutta tällaista vaihtoehtoa ei voi sulkea pois, kun kyse on sotakirjeistä ja seurustelusta.

Ystävä kirjoitti loppuun: ” [---] ja käytä oikein nämä kuutamoiilat.”³³³ Kuutamo nousee esille monesti miesten seurustelukirjeistä.³³⁴ Kuu on romanttinen elementti, sillä molemmat seurustelukirjeiden kirjoittajat näkivät sen välimatkasta huolimatta. Kuun ympärille kirjoittaja pystyi rakentamaan yhteistä rakkauden tilaa. Yhteistä kerrontaa rakennettiin myös elokuvien ja musiikin avulla.³³⁵ Tätä kerrontaa löytyy myös Aunen miesten seurustelukirjeistä³³⁶ Kuutamoiltaan viittaaminen kertoo, että Hilja ehdotti Aunea menemään kuutamokävelyille Vailton kanssa. Tai kenties Aune oli käynyt jo. Siskojen ja ystävän kirjeiden pohjalta Aune oli siis kiinnostunut miehistä romanttisessa mielessä ja oletukseni

---

³³⁰ K4.2.1945, APhy.

³³¹ Olen nähnyt kuvan naapurin pojasta, joten en ihmettele, jos siskoksilla oli syntynyt kilpailua hänestä. Lisäksi oma äitini muisteli miehen olleen todella mukava, sellainen, josta kaikki pitivät.

³³² yH6. 1.3.1944, APhy.

³³³ yH6. 1.3.1944, APhy.

³³⁴ Ks. esim. Y3. 22.7.1943; V14. 9.10.1943; 5.J 19.10.1943.

³³⁵ Pehkonen 2013, 102, 130–140, 196

³³⁶ Ks. esim. E3. 9.3.1943, APhy.

on, että seurustelukirjeitä kirjoittamalla hän etsi kumppania. Tämä ei kuitenkaan sulje pois, etteikö hän olisi kirjoitanut seurustelukirjeitä myös seuranpitämismielessä.

3.2 ”Niin pojat vaietkaa sotilas asioista – flikalle vain lemmeistä.”³³⁷ – mistä ja miten miehet kirjoittivat naiselle

Viljo nosti kirjeissään esille Aunen ja hänen yhteisiä kokemuksiaan, rakentaen siten rakkauden tilaa, jolla hän vahvisti ja piti yllä tunneyhteyttä. Kun rakastuminen liitettiin konkreettisiin paikkoihin ja hetkiin, sillä pystyttiin rakentamaan rakastumisen tilaa ja tarjoamaan toiselle mahdollisuus päästä sinne uudelleen, jottei lukija unohtanut kirjeiden kirjoittajaa.³³⁸ Seurustelukirjeissä ei aina voida puhua rakkaudesta. Mutta yhteisen tilan tai paikan, jossa kirjeenvaihdossa olijoilla oli ollut hyvä olla, muistelemisen saattoi johtaa rakkauteen: ”Oli ikävää kun Teille ei tullut työvoimaa, [---] Ainakin jos olisi kuultu kuinka paljon siellä on tyttöjä ja millainen ihanne – vintti-kamari Teillä on. –”³³⁹ Vinttikamari tulee usein esille Viljon kirjeissä: ”Sielläkin vinttikamarissa on kai hieman yksinäistä – eikös vaan ??.-”³⁴⁰ Vinttikamarista Viljo rakensi yhteistä rakkauden tilaa hänelle ja Aunelle. Kirjeissä selviää, että vinttikamarissa oli järjestetty tansseja. Todennäköisesti siellä he olivat vaihtaneet suudelmankin, josta Viljo vihaa neljännen kirjeen lopussa: ”Miljoonia suukkosia Sinun pehmeille huulillesi.”³⁴¹ Kenties hän oli sanonut myös Aunen huulia pehmeiksi suudelman jälkeen ja siitä kirjoittamisella Viljo halusi vahvistaa rakkauden tilaa ja sitä, että hän muisti Aunen ja sen mitä oli tämän kanssa kokenut.

Se että, Viljon ja Aunen välillä oli tapahtunut jotain romanttista ja läheistä, mahdollisti sen, että Viljo aidosti pystyi käyttämään enemmän tunnekirjoittamista³⁴² kuin esimerkiksi Jaakko, joka ei koskaan ollut nähnyt Aunea. Viljo kirjoitti: ”Rakas - tyttöseni! - Tervehdys kuin tuulahdus Sinulle Aune. [---] Olen monta kertaa - ajatuksissani - ollu siellä Sinun luonasi - vinttikamarissa –”³⁴³ Lähes kaikki Viljon alkupään kirjeet alkoivat sanoilla Rakas -tyttöseni tai Rakas Aune, ja loppuun hän kirjoitti usein miljooniin suukkosia. Viljo

---

³³⁷ R3. 22.7.1943, APhy.

³³⁸ Pehkonen 2013, 166, 167.

³³⁹ V6. 8.5.1943, APhy.

³⁴⁰ V9. 9.7.1943, APhy.

³⁴¹ V4. 23.4.1943, APhy.

³⁴² Tunnesanoja ovat esimerkiksi sanat rakas ja ihana. Tunnekirjoittamisesta ja tunnesanoista lisää *Aristoteleen kantapäjä: Sota-aikana kaikki kirjoittivat kirjeitä* 4.12.2019. YLE.

³⁴³ V4. 23.4.1943, APhy.

todella ajatteli Aunea: ”Arvaan että Sinulla on kova työaika - - - arvaan sen vaikka et ole koskaan mitään siitä puhunut. —”³⁴⁴ Hän oli miettinyt Aunen arkea, ja sitä miten kiireistä se ajanmukaisesti oli ilman, että Aune siitä oli kirjoittanut. ”Puhunut” sanan käyttö hämentää minua, sillä he eivät olleet nähneet moneen kuukauteen. Sanan käyttö kertoo siitä, miten kirjeet korvasivat arkisen kommunikoinnin. Mutta sana valinta saa myös miettimään, olivatko he tavanneet monesti ennen kirjeidenvaihtoa. Viljo ehdottaa samassa kirjeessään, ja myöhemmissä, Aunen tapaamista Viipurissa. Kohtaaminen ei kuitenkaan koskaan onnistunut, sillä kirjeissä ei kirjoiteta tarkkoja päiviä tai kellonaikoja. Kenties Aune ei ollut tarttunut ehdotukseen. Syksyllä 1943 Viljo siirtyi jonnekin kauas Viipurista, eikä sen jälkeen enää ehdottanut tapaamista. Loppupään kirjeissä Viljo ei enää käytä sanaa rakas. Ehkei Aune oli rakentanut hänen kanssaan rakkauden tilaa, jolloin tunteet olivat viilentyneet. Myös sodasta johtuva etäisyys, niin henkinen kun fyysinen, kun toista ei ollut voinut nähdä moneen vuoteen etäännytti paria. Näin ollen ei yksi ilta vinttikamarissa ja sen muisteleminen jaksanut kantaa romanttisia tunteita läpi sodan.

Voimakkaat tunnetilat sekä heikkous eivät sota-aikana ja sen jälkeen kuuluneet miehille hyväksyttäviin tunteisiin.³⁴⁵ Eivätkä surulliset tunteet sotakirjeiden sisällöksi. Viljo oli maannut viikkoja luodeista haavoittuneena sairaalassa, ja kirjoitti surumieleisen kirjeen, jossa hän purki tuntojaan Aunelle: ”Sua anteeksi – tästä tuli tosiaankin ikävä kirje.- Mutta ehkä ymmärrät varmaan olen tosiaankin vähän sairas.”³⁴⁶ Johtuiko Viljon surumieleisen kirjeen lopetus siitä, että hän oli rikkonut kirjeohjeistuksia tai suomalaisen vahvan miehen normia? Vai siitä, että tämä kirje rikkoi iloisten seurustelukirjeiden sarjan, joita heidän välillään oli vaihtunut, sillä aiemmin sota ei ollut läsnä vain sivulauseissa? Alitajuntaisesti tai tiedostaen todennäköisesti kyse oli kaikista näistä. Sanalla ”vähän” Viljo pyrki pehmentämään kirjeen sisältöä. Haavoittuneena Viljo oli todennäköisesti joutunut pahaan paikkaan, sillä samassa kirjeessä hän kirjoitti muista haavoittuneista, joita Aune tunsu: ”kai muistat sen ruotsalaisen joka teillä oli”³⁴⁷ Viljolla oli ollut tarve olla surullinen ja tämä oli onnistunut kirjeen suojassa. Mutta tapahtuneesta Viljo ei kirjoittanut mitään. Rohkeus rikkoa iloisten kirjeiden sarjan loi suhteelle syvyyttä ja mahdollisuuden siirtyä toiselle tasolle. Nimittäin rakkauden tasolle, sillä suomalainen rakkaus pohjaa

---

³⁴⁴ V5. 1.5.1943, APhy.

³⁴⁵ Pehkonen 2013, 135. Ks. myös Näre 2018, 20; Kirves 2015, 258–262.

³⁴⁶ V8. 13.8.1943, APhy.

³⁴⁷ V8. 13.8.1943 APhy.

ystävyyteen, jossa jaetaan ilot ja surut. Oli kuitenkin vastaanottajasta kiinni, miten tällaiseen kirjeeseen reagoi. Vain hupia etsivä saattoi lopettaa kirjoittamisen, mutta Aune ja Viljo jatkoivat kirjoittelua.

Viljon kirjeet olivat usein reippaita ja arkisia. Hän saattoi kirjeissään puhua tylsyydestä ja yksinäisyydestä, mutta sodasta Viljo ei puhu ennen kuin suurhyökkäyksen sekasorrosta selvinneenä. Kirje hätkähdytti itsenikin kontrastilla aiempiin kirjeisiin. Kirjeessä hän kirjoitti auki sotilaan raadollista rooliaan taistelijana ja kuolemantodistajana nähdessään ystävänsä, sekä muidenkin korsukavereiden kaatumiset ja haavoittumiset, eikä välittänyt enää ohjeista eikä sensuurista. Aune ja kirje olivat jälleen turvallinen paikka hänelle purkaa tuntojaan:

Niin siitä tosiaan on tosiaan pitkä aika³⁴⁸ kun olemme viimeksi tavanneet näin kirjeen välityksellä. On tosiaan tapahtunut paljon paljon ikäviä asioita joiden muistotkin kirveltää näin jälkeen päin ajatella. [---] Minä taasen olen selvinnyt ainakin tänne saakka suurin piirtein ehjänä, Luonnollisesti henkisesti ja moraalisesti kolhittuna sillä eihän se ollu mitään hauskaa luovuttaa [-]kaupungi Viipuri toista kertaa ryssälle. [---] Kyllä se oli aika rähinää siellä kannaksella silloin kesäkuussa hiukan ennen puoltakuuta. Tämä meidän porukka meni heti alku - tekijöihinsä – liekö vähän enemmän kuin kolmas osa jääny jotka omin jaloin tuli Viipurin toiselle puolen. [---] me kai me sieltä oltiin viimesiä jotka meikäläisistä viimeksi poistu. Eihän siellä paljon juuri tapeltukaan päätien varrella jonkunlaista viiviytystaistelua. [---] [sukunimi] Erkki taas kaatui Kannaksella muistaakseni 12 kesäkuuta. Ikävin puoli vaan asiassa että hän jäi sinne kentälle. Tuskaton kuolema muuten kuoli aivan samoihin aikoihin kun osumakin tuli. - - Sellaistahan sen on tämä ihmisen elämä, lyhyt ja kaunis kuin tähden lento [---] Taas kuiskaan kuulemiin - toivon nyt tosiaan että kirjoitat – Sydämellisin terveisin Viljo³⁴⁹

Viljon kirje oli kirjoitettu Aunelle sinä päivänä, kun tulitaistelut päättyivät suomalaisten osalta. Oliko hänellä tarve purkaa tuntojaan ei niin läheiselle ihmiselle? Vai oliko Aune tärkeä, jolloin Viljo halusi heti kirjoittaa hänelle, vaikka rauhan järkytyksestä kirjeeseen tuli ikäviäkin asioita? Väkisinkin ihmisestä, joka on osa elämää pitkään, tulee tärkeä. Se, että Aune ja Viljo alkoivat jälleen kirjoittaa toisilleen seurustelukirjeitä kuvaa mielestäni sitä, että he oikeasti välittivät toisistaan.

”Niin pojat vaietkaa sotilas asioista – flikalle vain lemmestä. Tuo oli EN:me sana kun käskyn saimme reservihin tuona hämyisenä kesäkuun iltana 41. Muistan sen kuin eilisen

---

³⁴⁸ Aineistossa edellinen kirje on V19. 19.1.1944, APhy.

³⁴⁹ V20, 4.9.1944, APhy.

päivän.”³⁵⁰, kirjoitti Reino kolmannessa kirjeessään Aunelle ja totteli EN:ää³⁵¹. Hänen seurustelukirjeensä olivat lemmekkäitä ja lennokkaita. Ne sisälsivät tunnekirjoittamista. Hän kirjoitti ja tarinoi paljon yleisesti rakkaudesta. Kirjeisiin kirjoitetut lemmenkohteet eivät useinkaan olleet pelkästään Aune, sillä esimerkiksi Reinon seurustelukirje jatkui:

Olin juuri norjistamassa työn kankistamaa ruumistani viimeisissä rauhan ajan tansseissa kuin ensimmäiset käsky kortit saapui. Tais silloin tulla puristeltua tyttöni vähän kuumasti, ennen kuin lähdin. Joo semmoista se on Rakkaus ison arran kans’ ja kesällä! Hym! mitäköhän sinäkään rakkaudesta tiedät sanot varmasti. Mutta aina yhtä jos toista. IVäis [Näis] kun ne tunteet on...jaa enempää ei kaipaa.³⁵²

Reino kirjoitti usein mitä ajatteli, eikä välittänyt, vaikka kirjoitti muista naisista Aunelle. Se vaikuttaa olleen osa hänen kiusoittelevaa flirttailuaan: ” Anteeksi kun en ole joutanut kirjoittamaan kun on ollut niin paljon muuta kirjoittelemista Oh! ei toisille tytöille [---] opiskella vastaisen varalle [---] ”³⁵³ Reinon kirjeet olivat keskusteleivia, jopa filosofisia. Usein ne olivat myös haaveilevia. Ne rikkoivat perinteistä kirjeen kaavaa, jossa alussa on tervehdys ja kiitos, kuten tämän tutkielman kannessa oleva Reinon seitsemännen kirjeen ensimmäinen sivu paljastaa. Se on myös ainut kirje, johon on piirretty jotain. Sotakirjeitä tutkinut suomen kielen tutkija Liisa Mustanoja kertoo haastattelussa, että kukkien piirtäminen kirjeisiin oli romanttinen ele.³⁵⁴

Vaikka Aune ja Reino olivat tavanneet, niin Reino ei rakentanut kirjeissään romanttisen rakkauden kertomusta heidän yhteisistä hetkistään, toisin kuin esimerkiksi Viljo. Rakentamalla kirjeisiin idyllin, jossa rakastavaiset saivat olla yhdessä, ja joka olisi mahdollinen, kirjoittaja uhmasi vallitsevia oloja.³⁵⁵ Haaveillaan ja tarinoillaan Reino uhmasi omaa sota-arkeaan. Hän esimerkiksi kirjoitti Aunelle kahdeksan sivuisen kertomuksen pilvilinnojensa rakastavaisista suomalaisessa kesäyössä:

Passaa melkein jo haaveilla kesän ihanista iloista, jolloin ihminen tuntee itsensä yksinäiseksi ellei sulostuttaja ole muassa. Niin usein meikäläinen. Vain haavein, rakennellen pilvilinnoja pääsee osaksi mitä voi tarjota ihana luonto, musiikki upottava pohjolan yö ja sen arvaat . . . . On jälleen tuo kaunis valhe valmis, edellyttäen sitä että yksinäinen on kohdannut toisen yksinäisen, ja haavekuviensa ylimmän valtiattaren. Olen huono kuvaamaan onnea, rakkautta, ja kaikkea siihen sisältyvää, mutta mikäli voin . . . . Sitten

---

³⁵⁰ R3. 22.7.1943, APhy.

³⁵¹ Yritin selvittää mikä EN on, mutta valitettavasti en saanut sitä selvitettyä. Se saattaa tarkoittaa jotain puolustusvoimien palveluksessa olevaa henkilöä.

³⁵² R3. 22.7.1943, APhy.

³⁵³ R8. 3.4.1944, APhy.

³⁵⁴ *Aristoteleen kantapää: Sota-aikana kaikki kirjoittivat kirjeitä* 4.12.2019. YLE.

³⁵⁵ Pehkonen 2013, 230.

panen pisteitä loppuun. [---] Joskus kun rauha vielä palaa ja saamme vapaasti kädet vapaassa maassamme, on kaikki kauneinta mitä voimme elämältä toivoa. Suuria vastaväitteitä. . . . Eiks juu?³⁵⁶

Kirje jatkui kuvauksella etelän maiden öistä sekä Pohjolan yöstä täynnä rauhaa, eläinten ääniä, argentiinalaista ja suomalaista laulua, sekä hetkestä, kun poika kohtaa tytön:

Kertomuksemme poika, joka toisten lomalla olevien kanssa on keskeisempiä illan karkeloissa, ole tavannut koskaan aikaisemmin tyttöä johon on oli tutustunut kirjeenvaihdon avulla ja jonka nyt ah on saanut luokseen. Ensi jännityksen mentyä ohi, kaikki hymyilee heille. Mitään pettymyksiä eivät tuoneet nuo pikku seikat joista oli kirjeissä mainittu vaan kaikki sulii yhdeksi – rakkaudeksi. Argentiinalaisen tangon sävelten kaikuessa kiihkeän kaipaa-vasti pehmeään yöhön... [---] Suomi on kaunis! Olemmehan yhtämieltä? Hyvää yötä jää nyt – – rakkahin. . . . Kesäisin ter: Onnellisena Reino³⁵⁷

Aune ja Reino olivat tavanneet kasvotusten, joten Aune ei voinut olla tarinan tyttö. Tästä tähän herkempi olisi voinut loukkaantua. Mutta kuitenkin välikysymyksillä ja lopun kysymyksellä Reino kuitenkin kutsuu Aunen mukaan omaan idylliinsä. Todennäköisesti Aune oli pitänyt Reinon pitkistä kirjeistä. Niitä lukiessa hänkin pääsi pois omasta arjesta osaksi Reinon pilvilinnoja. Reinokin piti Aunen kirjeistä: ”On niin pirteää lukea sellaisia kirjeitä kuin sinä kirjoitat pidän juuri sellaisista. Tosin kiistää meidän täytyy kun kivaat [?tivaat] sellaista tosi asiaa että muka naiset ovat enkeleitä. Eh ei[---]”³⁵⁸ Aune todennäköisesti myös piti siitä, että Reino haastoi usein kirjeissään Aunen pohtimaan kanssaan asioita, ja kysyi hänen mielipidettään, mitä ei tapahtunut lähes lainkaan muiden miesten kirjeissä.

Erkki ja Aune olivat tavanneet toisensa Aunen ollessa evakossa Varsinais-Suomessa:

Kävin hiljattain lomalla ja sain osoitteesi joten nyt muistan vanhaa ystävää. tällaisella pienellä kirje lappusella. Mitä sinulle nyt oikein kuuluu [?] kait vielä neiti olet ettet jo ole rouvaksi joutunut [?] kun ne näin sota aikana niin kovasti pyrkivät siihen onnen satamaan joksi kutsutaan.³⁵⁹

Rouva kysymyksellä ja kirjoittamalla ihmisten pyrkimyksistä avioliittoon, Erkki tiedusteli, oliko evakkoystävä naimisissa tai kihloissa, jolloin Aunelle mahdollisesti ei kannattanut kirjoittaa. Aune oli naimaton, joten he aloittivat kirjeenvaihdon, jossa useimmiten kirjoitettiin yleisiä kuulumisia. Erkki kertoi myös perheensä, etenkin sisarustensa, kuulumisia. Sen lisäksi molemmat kirjoittivat kirjeisiinsä toisinaan rakkauden tiloja, jotka loivat mahdollisuuden seurustelun muuttua romanttisempaan suuntaan. Vaikka Erkin kirjeissä ei muiden miesten kirjeissä esiintyviä tunnesanoja kuten rakas ja ihana olekaan,

---

³⁵⁶ R11. 9.5.1944, APhy.

³⁵⁷ R11. 9.5.1944, APhy.

³⁵⁸ R19. 19.1.1944, APhy.

³⁵⁹ E1. 29.1.1943, APhy.

niin hän kuitenkin rakensi rakkauden tilaa muistelemalla. ” [---] ja minä kun niin pidän musiikista ja niin se on sinunkin laitasi sillä muistan hyvin kun me kaksin istuttiin siellä renkituvassa ja kuunneltiin kauniita säveliä eikö niin? ”³⁶⁰ Pehkonen kirjoittaa, että rakkauden tilan rakentamisella ja muistelun tarkoituksena on luoda tuttuuden ja läheisyyden tunne kirjoittajan ja vastaanottajan välillä.³⁶¹ Muistelemalla yhteistä kiinnostuksenkohdetta musiikkia Erkki vahvisti heidän yhteensopivuuttaan. Erkki vahvisti läheisyyttä myös kysymyksellä ”eikö niin”. Tällä hän kutsui Aunen samaan muistoon.

”Kohta on jo kaunein aika kevättä kun puut puhkeaa lehteen, Silloin sitä kaipaa jotakin ainakin näin nuoren Sinäkin sen ymmärrät kun itsekin olet nuori”³⁶² Nuoruus oli yhteinen paikka, jonka he molemmat ymmärsivät. Kevät voidaan mieltää rakkauden ajaksi. Aune puolestaan kirjoitti seuraavassa kirjeessään Erkille kahden hengen ilmasta. Aune myös pyysi Erkkiä lähettämään valokuvan ja käymään. Naisille oli kyseenalaista tehdä aloite, joten oliko enemmänkin kyse karjalaisesta vieraanvaraisuudesta kutsua evakkoajan ystävä kylään? Yksinäisyyskin on yhdistävä tekijä:

Tätä kirjoittaessani on tosi lämmin ja kuulakas kesäinen ilma. on niin kuin Sinä sanoit ,oikein kahden hengen ilma. Mutta me ollaan ihan samanlaisessa asemassa kuin tekin siellä , kaipaus on samanlainen molemmin puolin , sydän kaipaa jotain,” mitä tämä elämä ei voi meille tarjota, täytyy tyytyä vain yksin haaveilemaan.³⁶³

Tässä olisi ollut Erkillä tilaisuus lähestyä Aunea, ja kehittää suhdetta romanttisemmaksi esimerkiksi kirjoittamalla siitä miten he kaksi yksinäistä voisivat olla yksi. Mutta sitä hän ei tehnyt, vaan kirje jatkui heti puheena muista naisista:

Meillä tosin on täällä naisväkeäkin, meitä vastapäätä asuu noin pari sataa enkeliä [lottaa] aullane [? tuollainen] joku maatuskakin mutta ne ovat niin upseerien hemmoteltuja ettei tällainen tavallinen sotamies sovi heidän seuraan juuri ollenkaan. ja eihän siitä mitään tulisikaan kun ei kaikille kuitenkaan riitä, kun meitä on noin tuhatkunta miestä³⁶⁴

Sota-aikana samasta yhteiskuntaluokasta olevat lotat ja upseerit seurustelivat keskenään. Aune oli mahdollisesti valittanut työvoimapulasta Erkillekin, kuten Viljolle. Minkä Erkki oli käsittänyt Aunen valituksena miesten puutteesta. Toisista naisista kirjoittaminen ei ole sopiva aihe naiselle kirjoittaessa, ja toisin päin, ainakin jos kirjeissä oli tarkoitus kosiskella. Ellei toinen sitten halunnut tehdä toista mustasukkaiseksi, sillä kilpailutilanne saa

---

³⁶⁰ E3. 9.3.1943, APhy.

³⁶¹ Pehkonen 2013, 166–167.

³⁶² E5. 22.4.1943, APhy.

³⁶³ E6. 25.5.1943, APhy.

³⁶⁴ E6. 25.5.1943, APhy.

ainakin miesten kiinnostuksen lisääntymään.³⁶⁵ Joten Aune oli saattanutkin kirjoittaa suorasanaisesti kirjeystävälleen miespulasta.

Erkin viimeinen kirje sinetöi hänen ja Aunen välisen suhteen suunnan:

Suonet kai, anteeksi että olen ollut näin epäkohtelias etten heti vastannut. Täällä se vaan muuten menee vaan hiljaa hissun kissun, ettei täällä mitään erikoista kiirettäkään ole ollut että sen puolesta olisin voinut jo kirjoittaa aikaisemminkin. Mutta täällä tulee niin välinpitämättömäksi ja tylsäksi ettei pidä mittään enää väliä muuta kun on vaan [---] Minun asiani vain ovat vähän huonolla kannalla, ettei tässä tiedä mitä tekee, sain lomani aikana kuulla sellaisen ikävän jutun, joka vei koko loman pilalle Nääs sellaisia ikäviä asioita voi sattua – kun on tytön kanssa kahden – ? Kyllä ne vei pään niin sekaisin ettei enää tee mieli lomalla, enkä taida mennäkään ennen kuin sota loppuu, kestäköt kuinka kauan hyvänsä. Sitten sodan loputtua täytyy vaan ruveta pesää tekemään --- eikös niin? Älä nyt vaan pahastu kun kirjoitan Sinulle tällaisia asioita mutta täytyy minun saada huoleni jollekin kertoa ja uskon Sinun ymmärtävän minuna onnetonta. Älä myöskään näistä vanhemmillesi mitään sano. Toivon nyt Sinulle vaan hyvää vointia - - - sekä hyvää tuuria niissa poika asioissa. Monin terveisin Eki”³⁶⁶

Erkki oli saattanut toisen tytön raskaaksi. Sota-ajan nopeat liikkeet ja käänteet seurustelussa sekä elämän arvaamattomuus muuttivat Erkin ja Aunen suhteen lopullisesti ystävyudeksi. Mitä se oli saattanut olla aikaisemminkin, sillä Erkki koki Aunen turvalliseksi henkilöksi jakaa tälle ajatuksiansa ja huoliensa, jopa naishuolensa. Hän jopa kysyi Aunen mielipidettä perheen perustamisesta. Erkin toivotus Aunelle ”tuuria poika asioihin” kertoo, että Aunekin oli voinut kertoa Erkille luottamuksella asioita muun muassa mieshuoliaan. En usko Aunen joutuneen samanlaiseen tilanteeseen kuin Erkki, eli tullessa raskaaksi, minkä takia hän ymmärtäisi Erkkiä. Erkki vetosi heidän nuoruuteensa ja siihen, että he olivat tulleet hyvin toimeen keskenään jo tavatessaan. Mieshuolista kertominen ei kuitenkaan sulje pois sitä mahdollisuutta, että Aune oli ollut kiintynyt Erkkiin myös romanttisessa mielessä. Kirjeiden ollessa toverillisia, oli Aune pyrkinyt kertomalla toisista pojista saamaan Erkin mustasukkaiseksi ja sen avulla saamaan tämän pitämään itsestään enemmän. Kenties Aunella oli elänyt toive muuttaa ystävyys kypsäksi rakkaudeksi. Olihan Aune pyytänyt miehen kyläänkin häntä tapaamaan.

---

³⁶⁵ Buss 1999, 39, 203. vrt. Silén 2017, 106–107.

³⁶⁶ E9. 2.3.1944, APhy. Tämän viimeisen kirjeen sisältö ei viittaa pitkään taukoon vaan jatkuvaan kirjeen vaihtoon, joten Erkki ja Aune olivat kirjoittaneet myös aineistossa olevien E8. 24.7.1943, APhy. ja E9. 2.3.1944, APhy. välillä.

Yrjö kirjoitti yleensä tavallisista asioista ja odotti Aunen kirjettä ennen kuin kirjoitti takaisin. Siksi tämä seuraava kirje, jonka hän kirjoitti ennen kuin oli saanut kirjeen Aunelta. Ja joka poikkesi paljon hänen muista kirjeistään, erottui muista hänen kirjoittamistaan seurustelukirjeistä:

Kirjoitan sinulle nyt kun on aikaa, sillä tulet aina minun uniiheni [? uniini] rakas. Olen odottanut kirjettäsi Jo pitkän aikaa, mutta ehkä sinulle ei ole ollut aikaa kirjoittaa minulle kun on ollut joulukiirut ym. Minä ajattelin jouluna vain sinua mikäkö on [? mihinkä olen] kiintynyt [---], mutta papaa [? vapaa] aikoinani muistinkin sinua vain rakas sillä kaukana, Sinua [sana alleviivattu] sainhan tanssia kanssasi monta hauskaa kappaletta sillä, kai muistat? Oi jos pääsisin joskus vielä sinun kanssasi tanssiin taikka muuten näkisin sinut, haluaisitko Sinä Aune nähdä minut vielä joskus, saisinko puristaa sinut rintaani vasten rakas. Oi kun tulisi pian kesä. Ja pääsisin taas lomalle sinua tapaamaan Sinua jota niin halusta tahtoisin nähdä sillä onhan jo pitkä aika kun näin sinut viimeksi. Jo melkein vuosi nyt minä kai lopetan sillä en jaksa enää kirjoittaa vaikka niin haluaisin kirjoittaa Sinulle paljon rakas.³⁶⁷

Kirje saattoi olla korsukavereiden pilaa, sillä kun miehet pilailivat, he kirjoittivat yliromanttisia kirjeitä kaverin nimissä.³⁶⁸ Rintamamiehille usein seksi oli miehekästä ja romantiikka naurettavaa. Lähiluennalla käsiala varmistuu Yrjön käsialaksi, vaikkakin käsiala on suttuinen, mikä voisi viitata siihen, kuten lukuisat kirjoitusvirheet, että kirje on kirjoitettu humalassa. Kenties joulun kunniaksi sotilaat olivat saaneet hieman alkoholia. Toisten miesten ja Yrjön muita omia kirjeitä verratessa tämä kirje oli todella romanttinen. Romanttisen kirjeestä tekee lukuisat toistot käyttää tunnesanaa rakas ja sanaa sinä, joka kohdentaa, halua olla toisen luona ja koskettaa tätä. ”Puristaa rintaani vasten” kertoo toivosta kiihkeään suudelmaan, eikä poista mahdollisuutta, että se kertoo myös toiveesta seksiin, sillä sota-aikana seksistä ei puhuttu, eikä kirjoitettu suoraan.³⁶⁹ Kirje tuntuu purkaukselta, jonka oli päästävä ulos, eikä ollut väliä käsialasta tai oikeinkirjoituksesta, kunhan sisällön vain oli saanut tunnustettua paperille.

Seuraava kirje on lähetetty samaan aikaan edellisen kirjeen kanssa, sillä joulukuulta löytyy vain yksi kuori. Kirje on tunnelmaltaan erilainen kuin edellinen romanttinen kirje:

[---] haluan pyhittää nämä vuoden viimeiset ja vuoden ensimmäiset hetket sinulle Aune [---] Mutta täällä on ihminen toinen kuin siellä siviilissä ei täällä ole niin kyllä täällä on joskus herkkä tunteille mutta seuraavassa hetkessä voi toimia kuin kone ja syytää kuolemaa noin vain ohimennen kuin ei

---

³⁶⁷ Y6. 29.12.1943, APhy.

³⁶⁸ Näre 2016, 110.

³⁶⁹ Silén 2017, 103.

mitään tapahtuis. [---] Nyt alkaa uusi vuosi. Onhan kello jo muutaman minuutin yli puolen yön. kai minä nyt lopetan Tulisin terveisin³⁷⁰
Uuden vuoden kirje on selkeästi rauhallisempi ja saa Yrjön omalla tavallaan jopa selittelemään edellistä kirjettä. Sitä kuinka sota saa miehet tunteelliseksi. Näiden kahden edellisen kirjeen jälkeen ei esiinny enää rakkautta, vaan mustasukkaisuutta:

[---] sinä olet siis yhä siellä vain, onko jälleenrakennus jo saanut jalansijaa siellä ja onko siellä pidetty huvitilaisuuksia vai onko kaikki jäänyt varjoon, mutta mitäs niistä sillä nythän on sota vaikka sitä ei ehkä kaikki voikaan käsittää [---] jos viitsit minulle vielä kirjoittaa³⁷¹

Yrjö tiedustelee, oliko Aune käynyt huvittelemassa. Johtuiko Yrjön mustasukkaiset ja syyttävät kommentit Aunelle tämän käytöksestä, vai yleisestä turhautumisesta ja väsymyksestä sotaan? Läsnaolonkaipuu saattoi miehillä ilmentyä pettymyksenä ja syyllistämisenä.³⁷²

Yrjön joulukirjeen lemmennustuksien jälkeen, Yrjön kirjeiden sävy muuttui. Yrjö ei kirjoittanut enää rakkaudesta yhtä suurellisesti joulun 1942 rakkaudenpurkauksen jälkeen. Monen kirjeen jälkeen Yrjö kirjoitti: ”Olen minä sinua miettinyt, vaikken ole sinulle sitä kirjoittanut”³⁷³ Mikä sai miehen etääntymään? Eikö Aune ollut vastannut Yrjön rakkaudentunnustukseen tämän haluamalla tavalla? Todennäköistä on, että Yrjö oli lopettanut romanttiset kirjeet, koska Aune ei ollut yhtä romanttinen häntä kohtaan. Vai oliko rintamalla tapahtunut jotain? Joka tapauksessa suhde pysyi etäisenä, kunnes loppui hetkellisesti, koska Yrjö oli pettynyt Auneen. Hän selitti kirjetauon ja pettymyksensä syyn:

Anteeksi jos selitän vaitioloani, mutta lähtiessäni lomalle toinen päivä siis tämän kuun alussa, joka oli sunnuntai ja olin Viipurissa illalla kävelin siinä Koiviston ratan varrella missä oli se Koiviston juna, ja sinä olit varmasti siinä sen kojun lähellä [---] minusta se oli se sinä ja kun tulin lähelle niin käännyit heti pois, joten luulin että et halua tavat ja siitä syystä läksin pois enkä sitten kirjoittanut. Mutta jos olen erehtynyt niin pyydän mitä syvimmästi anteeksi, olin niin ikävissäni, kun, sinä et kirjoittanut. Ja minun piti tulla Sinua tapaamaan sillä olin sen vakavasti päättänyt, mutta jos sinä selität tämän ja haluat vielä minulle kirjoittaa niin olen siitä Sinulle oikein kiitollinen. Lopetan nyt tähän sillä jos sinä et halua enää minulle kirjoittaa, niin tämä kaikki on ihan turhaa, toivon että sinä ymmärrät minua Aune. Siis monin terveisin sinua muistaen Yrjö J:k. [jälkikirjoitus] Lähetän postimerkin jonka voit laittaa kuoreen sillä se , on nykyään tarpeellinen³⁷⁴

---

³⁷⁰ Y7. 31.12.1942, APhy.

³⁷¹ Y8. 29.1.1943, APhy.

³⁷² Pehkonen 2013, 135–136.

³⁷³ Y15. 17.5.1943, APhy.

³⁷⁴ Y24. 19.10.1943, APhy.

Kirjeet eivät kerro oliko asemalla ollut nainen Aune. On mahdollista, että se oli ollut hän, sillä Yrjö kirjeissään usein pyysi saada nähdä Aunea, mutta pyynnöistä huolimatta he eivät nähneet. Miksi Aune vältteli Yrjön tapaamista? Rakkaus ei aina ole tavoiteltavaa, vaan myös pelottava asia, jossa ihminen, varsinkin nainen, voi kadottaa ja menettää itsensä ja vapautensa.³⁷⁵ Sota-aikana avioliittoa karttavat olivat saaneet hyvää lisääaikaa, sillä kirjeitä ei ollut pakko kirjoittaa ja lähettää. Aune kuitenkin sai rakkauskirjeitä ja rakkautta käsitteleviä kirjeitä, joiden jälkeen hän jatkoi kirjoittamista. Jos Aune ei tykkää yhtä palavasti Yrjöstä, kuin tämä hänestä, miksi hän jatkoi seurustelukirjeiden kirjoittamista? Oliko Yrjölle kirjoittaminen Aunelle vain seurranpitämistä. Pitikö hän Yrjöö varalla, jos joku muu kirjeystävistä, joista hän piti enemmän, kaatui? Tekivätkö seurustelukirjeiden kirjoittajat näin? Mahdollisesti ihmiset tekivät näin, Aunekin. Näyttää siltä, että ajan nopeasta seurustelunkaavasta poiketen Aune halusi odottaa sodan loppuun ennen vakiintumistaan. Tai hän odotti joltain tietyltä mieheltä rakkauskirjettä, joka muuttaisi kaiken.

Aunen kirjeystävät olivat jokainen kohteliaita kirjeissään, jopa silloin kun heille oli satunut jotain vakavaa ja he olivat surullisia. Tai kun he olivat suuttuneita Aunelle. Tähän vaikutti varmasti miesten luonne, mutta myös sensuurin valvovat silmät ja ohjeistukset ja säännöt. Aunen miehet kirjoittavat paljon säästä, mutta tämä oli yleinen aihe asemasodan aikana, kun ei rintamalla tapahtunut paljoakaan. Yleensä avioliittoon päätyneiden kirjeenvaihdossa parit kirjoittivat koko ajan ja kaikkialta, kuten esimerkiksi Silénin tutkimien kirjeiden seurusteleva pari.³⁷⁶ Kukaan miehistä ei kirjoita Aunelle lomilla ollessaan tai tule tapaamaan. Seurustelukirjeistä on luettavissa, että Aune halusi kirjoittaa romantiikasta, mutta kun miehet kirjoittavat siitä suurellisesti kuten Yrjö, tai halusivat nähdä Aunen, hän perääntyi. On mahdollista, että yksi miehistä oli Aunelle rakkain, ja Aune halusi nähdä vain hänet. Kenties hän piti muita miehiä vain varalla, koska Aune todennäköisesti varjeli omaa mainettaan omassa yhteisössään. Aune eli maalaisyhteisössä, jossa seurustelukulttuurin murroksesta huolimatta julkinen seurustelu edelleen usein merkitsi avioliittoon päätyvää suhdetta. Tämän takia Aune säästi tapaamiset vain sellaiselle miehelle, josta hän oikeasti halusi puolison.

---

³⁷⁵ Ronkainen 2019, 21.

³⁷⁶ Silén 2017, 96–97.

3.3 ”Toivon että hävität kaikki miun kirjoittamat kirjeeni”³⁷⁷ – Kaikki päättyy aikaan, niin sota kuin seurustelukirjeetkin

Kun perheenjäsenet ja aviopuolisot palasivat kotiin, kuka rintamalta ja kuka työtehtävistä maalta, ei yhteydenpitoa ylläpitäneitä kirjeitä enää tarvittu. Tampereen kansallisarkiston kirjekokoelmia tutkinut Mustanoja toteaa, että usein sota-ajan kirjekokoelmat vain päättyvät. Ne todella harvoin sisältävät viimeisiä kirjeitä, joissa esimerkiksi aviomies kirjoitti tulevansa kotiin.³⁷⁸ Omaa aineistoa tutkiessani käy ilmi, että seurustelukirjeiden kirjoittajtakaa harvoin kirjoittivat viimeistä kirjettä, mikä heiltä olisi ollut jonkinlainen jäähyväiskirje. Kirjeenvaihto usein vain hiipui pois. Selvänä poikkeuksena on Yrjön viimeinen kirje, joka on selkeä jäähyväiskirje:

Kyllä kai minun on selitettävä se vaitioloni. Niin en minä Sinun kirjeistäsi mitään pahaa tykännyt. päinvastoin ne olivat ihania. Mutta kun minä päätin, ja lopetin koko kirjeen vaihdon, sillä ajattelin että Miksi? minä kirjoitan turhan takia voinhan, olla yhtä hyvin kirjoittamatta, sillä mitä se toimittaa sillä sehän on ihan turhaa – Toivon että ymmärrät minua Aune. Mutta enhän minä voi kirjoittaa ainakaan nun [? muun] kuin ystävyuden vuoksi, Sinun kanssasi olisi kyllä varmasti ollut hauska olla. ainakin nähdä Sinut, mutta kun olin [? olen] täällä vain tämä, on ja neljäs vuosi tulee pian täysi ja aina vain samaa ruljanssia ja ties kuinka kauan tämä kestää, niin en voi ajatella yhtään mitään kun päivän vain kerrallaan. Lopetan nyt kiitän kauniinus [? kauniimmin] kirjeistäsi jotka olen saanut. Toivon että hävität kaikki miun kirjoittamat kirjeeni, ”Sitten olen Sinulle kiitollinen” Taikka tee kuinka haluat.. Toivon Sinulle hyvää talven jatkoa ja että et vihaa minua ,ainakaan paljon. Sinun ystäväsi Yrjö³⁷⁹

Selkeästikin tätä kirjettä ennen Yrjö oli vain lopettanut kirjoittamisen, sillä Yrjön edellisestä kirjeestä ei löydy mitään hyvästien tapaista. Kun Yrjö ei ollut kirjoittanut takaisin, oli Aune lähettänyt kirjeen kirjeystävän perään, ja kysynyt, oliko hänen kirjeissään ollut jotain vikaa. Kirjeissä ei ollut ollut vikaa, mutta suhteessa oli ollut. Yrjö oli selkeästi halunnut parisuhteen tai edes fyysistä läheisyyttä. Kivimäki kirjoittaa, että miesten motivoiminen äärimmäisiin uhrauksiin tapahtui usein naisten avulla, minkä seurauksena naisiin kiinnitettiin voimakkaita ja tunnelatautuneita merkityksiä.³⁸⁰ Tällaista motivointia tapahtui muun muassa propagandan avulla.³⁸¹ Tällöin miehet kuten Yrjö olivat ladanneet paljon energiaa ja ajatusta naiseen, ja tämän kanssa käytyyn kirjesuhteeseen. Kenties Yrjö

³⁷⁷ Y28. 3.3.1944, APhy.

³⁷⁸ Aristoteleen kantapäät: *Sota-aikana kaikki kirjoittivat kirjeitä* 4.12.2019. YLE.

³⁷⁹ Y28. 3.3.1944, APhy.

³⁸⁰ Kivimäki 2013, 229–230.

³⁸¹ Kirves 2010b, 91. Ks. esim. *Mail Call: World War II communication as told by a soldier's diary*.

oli propagandan luomien kuvien turvin ajatellut Aunen vain lankeavan häneen, kun hän oli suomalainen sotilas - isänmaan sankari.

Sotahistorioitsija Kivimäki kirjoittaa, että naisiin pettyminen oli yhtä masentavaa kuin naisten suojelussa epäonnistuminenkin.³⁸² Yrjö oli pettynyt Auneen, joka ei ollut sitoutunut ja kiintynyt yhtä vahvasti häneen, kuin mies oli ollut Auneen. Oliko Aune pitänyt Yrjöä vain varalla, jos joku Aunelle rakkaampi kirjeystävä kaatui? Jos seurustelukirjeiden kirjoittaja ei ollut saanut suhteesta mitä halusi, niin miksi jatkaa kirjeidenvaihtoa? Lisäksi Yrjö oli saattanut projisoida sotaan pettymistään Auneen. Lisäksi monet sotavuodet olivat vieneet Yrjön voimat uskoa tulevaisuuteen. Tällöin hänen oli vain ajateltava päivä kerrallaan, jotta hän jaksoi sodan loppuun asti. Monien syiden yhdistelmän tuloksena Yrjö lopetti Aunelle kirjoittamisen. Eikä Yrjö ollut päätöksensä kanssa yksin. Pitkittynyt jatkosota teki miehistä muun muassa apaattisia, mitä lisäsi se, että sodan pitkittyessä huhupuheet kotirintaman naisten moraalittomuudesta etenkin saksalaisten kanssa, mutta myös todelliset pettymykset parisuhteissa, katkeroittivat rintamalla kiinni olevia sotilaiden mieliä.³⁸³ Sotilaat eivät nähneet mieltä enää missään, joten miksi he olisivat edes kirjoittaneet naisille, koska saksalainen tai joku muu mies naiset kuitenkin ottaisivat omakseen. Tämä oli yksi syy siihen, miksi miehet saattoivat lopettaa seurustelukirjeiden kirjoittamisen.

Pyytäessään tuhota kaikki kirjeet, Yrjö saattoi hävetä omia tunteitaan, jotka hän oli paljastanut Aunelle. Sari Näre pohtii, että Suomen Kirjallisuuden Seuran korsuperinneaineistoon on kerääntynyt paljon enemmän kertomuksia seksistä, kuin rakkaudesta kenties sen takia, että rakkaus koettiin seksiä intiimimmäksi, minkä takia rakkaudesta ei ole haluttu kirjoittaa arkistoihin.³⁸⁴ Tämä koskee miehiä, sillä naisilla oli sodassa moraalinen vastuu, joten lukemistani naisten muisteluissa puolestaan ei useinkaan löydy seksiä, vaan ennemminkin rakkautta. Tähän syynä on kaiketi se, että sota-aikana rakkaus oli ollut naisille kotirintamalla hyväksyttävämpi aihe kuin miehille rintamalla. Miehille seksin hehkus oli ollut yleistä, ja hyväksyttävämpi puheenaihe rintamalla kuin rakkaus. Ehkä tämän takia Yrjö oli pyytänyt tuhoamaan kirjeet. Naisena Aunelle rakkaus ei ollut hävettävää, minkä takia pyynnöistä huolimatta, hän päätti säilyttää kirjeet muistona.

---

³⁸² Kivimäki 2013, 230.

³⁸³ Kivimäki 2013, 225,230.

³⁸⁴ Näre 2016, 12–13, 220. Ks. myös Haavio-Mannila & Roos 1998, 270–271; Hietala 2018, 187–188.

Kaiken kotirintamalla tehtävän fyysisen työn lisäksi naisten tehtävänä oli pitää sodan aikana, ja sen jälkeen, oma ja läheisten elämä elämisen arvoisena.³⁸⁵ Kehotuksilla kirjoittaa tuntemattomille ja tutuille sotilaille naisille oli annettu kannettavaksi vastuuta myös muista miehistä, eikä pelkästään heille niistä kaikkein läheisemmistä, kuten perheenjäsenistä ja sukulaisista. Kehotukset olivat yleisiä ohjeistuksia, joten naiset tiesivät sekä niiden että konkretian kautta, että rintamamiehille kirjoitettu kirjeet ilahduttivat ja olivat tärkeitä sotilaille.³⁸⁶ Kirjeiden kirjoittaminen oli keino pitää rintamamiehet arjessa kiinni, tällöin osa naisista saattoi kokea kirjeiden kirjoittamisen velvollisuudeksi pitää miehet kiinni elämässä. Sen takia nämä naiset saattoivat kokea, etteivät he voineet lopettaa kirjeiden kirjoittamista. Kenties tämän takia Aune kyseli Yrjön perään, ja jatkoi kirjoittamista Jaakolle tämän kotitutumiseen asti. Yrjön ja Aunen suhde oli hankala, mutta se ei poista sitä mahdollisuutta, että Yrjö oli Aunelle merkityksellinen. Tämä oli saattanut saada Aunen kirjoittamaan miehen perään, jopa Yrjön hyvästelykirjeen jälkeen, ettei mies sydän suruissaan tekisi mitään typerää.

Sodan seurauksena enemmän empatiaan kasvaneet naiset olivat myös saattaneet antaa tilaa miehille, eli kun sotilaat lopetti kirjoittamisen, niin hekin lopettivat puolestaan heille kirjoittamisen. Vaikka sota-aikana ja sen jälkeen miesten tukeminen ja miesten miellyttäminen oli asetettu yhdeksi naisten päätehtäväksi yhteiskunnassa, siitä huolimatta sota-aikana naiset kirjoittivat mistä halusivat. Tällöin oli todennäköistä, että naiset myös lopettivat kirjeiden kirjoittamisen, jos he sitä todella halusivat. Eivätkä kirjoittaneet velvollisuuden tunnosta loppuun asti, vaikka varmasti tätäkin tapahtui. Naiset myös jatkoivat kirjoittamista, jos halusivat, eivätkä antaneet niin sanotusti tilaa miehelle, tai miehen päättää loppuiko kirjoittaminen vai ei. Näissä tilanteissa mies yritettiin saada jatkamaan kirjoittamista keinolla millä hyvänsä. Kenties osa naisista lupasivat antaa ihan mitä vain mies halusi, välttääkseen omia sydänsurujaan, tai silkasta paniikista saada mies.

Syksyllä 1944 välirauhan jälkeen miehet vapautuivat itärintamalta, ja heitä alkoi liikkua paljon kasarmeilla ja siviilissä. Tämän olivat siskoksetkin huomanneet, sillä Martta kirjoitti innoissaan Utista:

Kysyit niitä poikia kuules kyllä täällä pojat riittää sillä tänne on tuotu entisen lisäksi vielä vaikka kuinka paljon monia tuhansia Täällä on [-]

³⁸⁵ Lagerbohm & Kirves 2010, 162; Hagelstam 2011, 304–305; Kivimäki 2013, 223; Haataja 1994, 97, 142; *Sodan satuttamat: Osa 2. Naiset kantoivat raskaita taakkoja*. 23.10.2019. YLE.

³⁸⁶ Hagelstam 2011, 304–305; Paavilainen 2010, 144–145; Näre 2016, 93–115; Peltokorpi 2014, 228.

porukkaa ja toissa päivänä tuli rakunoita en ole vielä heitä nähnyt että olisiko tunnettui [?tuttuja.] Se st [? sanan ensimmäinen kirjain on epäselvä, mutta todennäköisesti st eli sotilas] porukka joka täällä oli koko kesän niin täytyi niiden lähteä pohjoiseen sinne meni Tanu ja Leski joista puhuimme kun siellä Tarvasjoella oltiin. Kyllä tämä kesä on hauskasti mennyt kun aina pidimme pari kertaa viikossa tanssia täällä [sukunimi] riihessä. [---] kyllä se vähän joskus harmittaa kun heidän täytyi lähteä pohjoiseen. Kuules kun me kerran olimme Alman kanssa täällä korsussa tanssissa niin siellä oli sitten hauskaa kun ei ollut kuin kuusi tyttöä ja korsu täynnä poikia ja haitari oli soittamassa niin siinä sitä lystiä riitti sai tanssia ihan pyörryksiin sellaista on se elämä täällä rajamailla. [---]³⁸⁷

Kirjoittaessaan mahdollisista tutuista rakuunoista, Martta saattoi ajatella Aunea, sillä yksi Aunen kirjeystävistä oli rakuuna eli ratsusotilas. Se ei sulje pois sitä, että myös Martalla tai Almallakin saattoi olla kirjeystäviä samasta yksiköstä. Tai sitten miehet olivat vain tuttua sakkia eli ystäväporukkaa, joita olisi ollut mukava nähdä pitkästä aikaa. Martalla oli ollut hauska kesä, mikä oli ollut täynnä seuranpitäjiä ja tapahtumia, etenkin tansseja. Yleisesti seurustelukirjeiden miehet ja naiset saattoivat unohtua kirjeystävältä toisten sulhas- ja morsianehdokkaiden ja ystävien ilmestyessä elinpiiriin. Tanu ja Leski olivat pitäneet seuraa kesällä, mutta nyt liikkeellä oli jo uusia ystäviä ja treffikumppaneita.

Usein kuitenkin kirjeystävyys loppui kuolemaan, etenkin kun miehet kaatuivat rintamalla ja taisteluissa. Martan kirje jatkuu tansseista ja uusista treffeistä kirjoittamisen jälkeen ei niin iloisissa tunnelmissa:

Alma sai muuten tänään toisen kirjeen sinulta ja ne ikävät uutiset jotka siinä kirjeessäsi olikaan että se Erkki³⁸⁸ Rakaskin on sitten joutunut täysosuman uhriksi ikävä kyllä mutta ei voi asiaa auttaa. No kuinkas se sinun kirjeysteys sitten luistaa oletko saanut kovasti kirjeitä [?]³⁸⁹

Martan reaktio kirjeystävän kuolemaan, voi tuntua vaisulta, jopa kylmältä. Tämän tutkielman lukijan on muistettava, että Martta eli 1940-luvun sota-ajan Suomessa, jossa sodan tuottamat negatiiviset tunteet eivät olleet sallittuja yhteiskunnassa, ja jossa surulle ei ollut tilaa.³⁹⁰ Sota-aikana kuolema oli koko ajan läsnä ja ihmiset turtuivat kuolemaan.³⁹¹ Ihmiset turtuivat, koska sota-aika oli täynnä muitakin menetyksiä, kuin vain kuolema. Menetyksiä, joita etenkin evakot kokivat sotien aikana menettäessään suuren osan

---

³⁸⁷ sM1. 7-9.10.1944, APhy.

³⁸⁸ Kyseessä ei ole Aunen Erkki vaan Martan Erkki, josta Alma kysyi Aunelta kirjeessään sA1. 4.10.1944, APhy.

³⁸⁹ sM1. 7-9.10.1944, APhy.

³⁹⁰ Aunila 2020, 149, 192–193, 251.

³⁹¹ Hallikainen 2019, 27.

tavaroistaan, sekä kotinsa, ja joskus jopa oman asemansa yhteiskunnassa.³⁹² Martta oli vastikään menettänyt synnyinkotinsa, jonne paluu oli epätodennäköistä, vaikka karjalaiset ja muut suomalaiset elättelivätkin toivoa takaisinpääsystä.³⁹³ Siskot eivät surkutelleet kodin menetystä kirjeissään, lähinnä he pohtivat kuka hakisi ja miten ympäri Suomea päätyneitä tavaroita ja eläimiä. Karjalainen ja Puusalainen mentaliteetti oli olla surematta.³⁹⁴ Martta oli myös hyvin nuori 17,18-vuotias ja hän oli viettänyt kesän elämää täynnä olevassa Utissa, lukuisien poikien kanssa tanssin pyörteessä. Hallikaisen tutkielman eräässä kirjeessä nainen selittää seurustelukirjeiden kirjeystävälle monia irtosuhteita, sillä että hän oli hyvin nuori.³⁹⁵ Nuoruudellaan tämä nainen kaiketi tarkoitti nuorten tietämättömyyttä ja huoletonta asennetta elämään, mikä näkyy Martankin kirjeissä. Martan nopea eteneminen kirjoittamaan siskon miehistä, sekä kirjeen alun hetken haikeus Tanen ja Lesken lähdöstään pohjoiseen, ennen siirtymistä kertomaan uusista treffeistä, kuvaa hyvin myös ajanhenkeä: oli elettävä hetkessä. Ja kohti seuraavia ihastuksia.

Kaisa-Maria Peltokorpi kirjoittaa omassa lottia käsittelevässä väitöskirjassaan, että kevyet ihastumiset saattoivat edistää lottien sodasta selviytymistä.³⁹⁶ Ihastumiset olivat osa Martan selviytymiskeinoa sodasta, sillä kuten rintamalotat, oli hänkin evakkona nähnyt sotaa läheltä. Hän oli kokenut menetyksiä miesrintamalla, sillä Martalta oli todennäköisesti kaatunut aiemminkin kirjeystäviä. Ja hän menetti vielä lisää, kuten olivat menettäneet hänen ystävänsä, sekä monet muutkin sota-ajan nuoret naiset. Vaikka jatkosota oli päättynyt ja suurin osa miehistä pääsi siviiliin, monet nuoret, kuten Martan kesäystävät Tanu ja Leski, jatkoivat pohjoiseen lastensotaa³⁹⁷. Martta kirjoitti: ”Niin kyllä minä huomasin lehdestä sen [sukunimi] Heikin ilmoituksen ikävä kyllä kun [sukunimi] Lyyti jäi taas ”leskeksi”³⁹⁸ Jatkosodassa kaatui noin 66 000 miestä.³⁹⁹ Historioitsija Jenni Kirves kertoo Ylen radio-ohjelmassa jatkosodassa, talvisodassa, sekä Lapin sodassa kaatuneita jäi kaipaamaan paljon soteleskiä, mutta myös piilosoteleskiä, joita olivat naimaikäistä

---

³⁹² Esimerkiksi Aunen setä, joka Karjalassa oli ollut isäntä, joutui talvisodan jälkeen palkolliseksi. ks. Hietala 2018, 197–198.

³⁹³ Ks. esim. H9. 9.3.1945, APhy; V20. 4.9.1944, APhy.

³⁹⁴ Kanervo, Kivistö & Kleemola 2018, 21; Hietala 2018, 205. Isoäitini, Aunen sisko, joka hoiti minua usein lapsena, ei sietänyt turhaa itkua - asioita oli turha murehtia.

³⁹⁵ Hallikainen 2019, 96.

³⁹⁶ Peltokorpi 2011, 229.

³⁹⁷ Lapinsotaa kutsuttiin myös lastensodaksi ja lasten ristiretkeksi, sillä pohjoiseen lähetettiin lähinnä armeijan tuoreet sotilaat eli nuorimmat sotilaat.

³⁹⁸ sM3. 10.12.1944, APhy.

³⁹⁹ Haataja 1994, 161. Ks myös Kivimäki 2015, 296. Tarkat tiedot sodan miestappiosta Jatkosodan pikkujättiläinen 2005, 1150–1162.

naiset, jotka eivät koskaan avioituneet, koska sulhaset, joista he eivät olleet koskaan kuulleetkaan olivat kaatuneet sodassa. Sodan aikana, ja varsinkin sen jälkeen, kun miespula oli suurimmillaan, oli naisten kilpailu miehistä niin kovaa, että soteleskiä pelättiin, sekä heitä tarkkailtiin ja valvottiin, etteivät he vieneet muiden miehiä. Heidän ei oletettu avioituvan enää uudestaan, vaan näiden naisten oletettiin jäävän vaalimaan kuolleiden aviomiestensä muistoa, joiden kanssa oli saatettu olla naimisissa vain muutamia kuukausia.⁴⁰⁰

Sodan jälkeen vanhojapiikoja puolestaan halveksittiin, sillä naisen arvostus oli äitiydessä. Mutta piilosotalesket olivat osaltaan myös sotauhreja, koska miesten kaaduttua hekin menettivät miehiä, eikä vain sotelesket ja yhteiskunta. Vanhatpiiat tekivät sodan jälkeen(kin) usein paljon hyvää yhteiskunnan hyväksi muun muassa opettajina ja erilaisina hoitajina.⁴⁰¹ Sotelesket ja piilosotalesket olivat osaltaan sotauhreja, koska miesten menettäminen oli myös heidän menetyksensä tulla äitiyden kautta osaksi yhteiskuntaa. Vaikka he tekivät sodan jälkeen(kin) työtä yhteiskunnan hyväksi, niin arvostus oli silti vähäistä, koska sodan jälkeisessä Suomessa naisen tärkein tehtävä oli olla äiti. Ehkä yhtenä syynä miksi Aune piti fyysisestä etäisyyttä miehiin eikä nähnyt heitä pyynnöistä huolimatta, saati avioitunut sodan aikana oli se, ettei hän halunnut ottaa riskiä päätyä soteleskeksi lapsen kanssa, vaikkei vanhaksipiiksi joutumisenkaan hyvä vaihtoehto ollut.

Martta kirjoitti Aunelle uudesta menetyksestään:

Kuules Aune surullista mutta totta että se minun [sukunimi] Kalle on kaatunut en minäkään tiennyt sitä kun vasta Eino sanoi Almalle en minä Kallelta kirjettä saanut kolmeen viikkoon luulin hänen päässeen siviiliin mutta hän joutuikin pohjoiseen ja siellä ikuisen siviiliin. en minä olisi uskonut että hänkin on kaatunut mutta täytyy se uskoa Kyllähän minäkin huomasin lehdestä sen ilmoituksen mutta en osannut luulla että se Kalle oli en ehkä leikannut ilmoitusta poiskaan, olisihan se ollut kiva pitää muistona.⁴⁰²

Kuolinilmoituksen säästäminen tarkoitti, että ihminen oli merkinnyt ilmoituksen talteenottajalle jotain.⁴⁰³ Kalle oli siis ollut tärkeä, kun Martta jäi harmittelemaan, ettei ollut leikannut kuvaa talteen muistoksi. Sota tuhosi suhteita, mutta samalla se loi paikan myös luoda niitä. Kääntöpuolena oli se, että sodan päätyttyä moni suhde jäi sodanaikaiseen maailmaan. Tällaisia uusia paikkoja olivat sota-ajan seurustelukirjeet, joiden maailmaan sota-ajan suhteet usein jäivät. Tähän ajatukseen kiteytyy sota-ajan hetkessä elämisen

---

⁴⁰⁰ *Jakso 9: Suomi jatkosodassa: elämä kotirintamalla. 22.6.2011. YLE.*

⁴⁰¹ *Jakso 9: Suomi jatkosodassa: elämä kotirintamalla. 22.6.2011. YLE. Ks. myös Mäki 2007, 106–109.*

⁴⁰² sM3. 10.12.1944, APhy.

⁴⁰³ Ks. esim. Hietala 2018, 194.

mentaliteetti: merkityksellisintä ei ollut suhteiden pysyvyys, vaan hetkellinen helpotus, sekä ajasta jääneet kauniit muistot.⁴⁰⁴ Martta kirjoitti, että kun kirjeet loppuivat, hän oli luullut, että toinen oli päässyt siviiliin. Martta ei ollut olettanutkaan, että seurustelukirjeiden kirjoittaminen jatkuisivat miesten sodan jälkeisessä arjessa. Seurustelukirjeet pitkälti kuuluivat lähinnä sota-ajan maailmaan. Muistoesineiksi jäivät sota-ajan ihmisille tärkeiden ja merkityksellisten ihmisten kuolinilmoituksetkin sekä seurustelukirjeet. Ne tosin todennäköisesti jäivät aikansa normeissa arkaluontoisina ja intiimeinä salaisiksi muistoesineiksi ullakoille.

Kun miehet sodan päätyttyä palasivat rintamalta, etsivät he kadonnutta nuoruuttaan ja elämää muun muassa huvituksista, kuten tansseista ja alkoholista.⁴⁰⁵ On tutkittu, että traumakokemukset voimistavat läheisyyden tarvetta, joten miehet kaipasivat muun muassa kosketusta.⁴⁰⁶ Peltokorpi kirjoittaa: ”Kosketuksella voi selittää välittämistä ja jakamista paljon aidommin ja tehokkaammin kuin sanoilla.”⁴⁰⁷ Miehillä ei usein ollut sanoja mitä käyttää. Miehillä sodan arki oli antanut tilalle musertavat tunnekokemukset ja traumat, joista heitä oli kielletty kertomasta kenellekään, ei edes läheisimmilleen.⁴⁰⁸ Sensuurin valvovan silmän alla he usein eivät kirjottaneet näistä kirjeissä. Jotkut olivat sodasta ja sen kauheuksista puhuneet ja kirjoittaneet, mutta kaikki eivät siihen kyenneet edes sodan jälkeen. Yleisesti ihmiset kaipasivat toistensa läheisyyttä ja kosketusta. Tästä oli hyvänä esimerkkinä Aunen kirjeystävä Reino, joka seurustelukirjeissään flirttaili ja kiusoitteli, ettei halua naimisiin: ”Uskotko, etten pelkää mitään enempi kun omia häitäni. Mikä lie vain siinä mut tosi vain on.”⁴⁰⁹ Viimeisessä kirjeessään hän kuitenkin kirjoitti vakavissaan Aunelle ymmärtäneensä, ettei ihmisen ole hyvä olla yksin: ”tavattais ...eikun halattais , eikös juu?”⁴¹⁰ Lause saattoi tarkoittaa halua pelkkään fyysiseen lempimiseen, mutta myös rakkautta, kun miehet sodan jälkeen kaipasivat fyysistä seurustelua. Kun sanat olivat poissa, eivätkä tulleet helposti ääneen sanottuna, oli rakkauskin fyysistä.

Kosketuksen kaipuusta kertoi myös jatkosodan jälkeinen tanssin vapauttaminen, josta seurasi tanssien valtava suosio, sekä suurten ikäluokkien syntyminen keväästä 1945

---

⁴⁰⁴ Hallikainen 2019, 80–81.

⁴⁰⁵ Tikka & Nevala 2020, 223, 233–234.

⁴⁰⁶ Peltokorpi 2011, 221; Kirves 2015, 272–273.

⁴⁰⁷ Peltokorpi 2011, 221.

⁴⁰⁸ Sotilaiden traumakokemuksista lisää Kivimäki 2013. Ks. myös Kirves 2015.

⁴⁰⁹ R12. 4.6.1944, APhy.

⁴¹⁰ R14. 1.11.1944, APhy.

alkaen. Tähän toki, biologian lisäksi, vaikuttivat myös yhteiskunnan kannustus ja suorainen propaganda perheiden perustamiseen ja uusien kansalaisten synnyttämiseen menetettyjen miesten ja muiden uhrien tilalle.⁴¹¹ Tässä valossa on ymmärrettävää, että 1939–1945 sotien aikainen valtava kirjeiden kirjoittamisen suosio laantui, kun ihmiset palasivat kotiin. Paitsi karjalaiset ja muiden menetettyjen alueiden ihmiset, jotka olivat hajallaan ympäri Suomea etsien omaa paikkaansa. Martta kirjoitti: ”Tässä välin olin puhelimestakin kun yksi kaveri soitti Tampereelta ja lupaa tulla minua torstaina tänne [tänne] katsomaan että en nyt muuta kuin odottelen kuin lehmä kesää.”⁴¹² Puhelin oli ollut käytössä ennen sotia, mutta nyt se valtasi enemmän tilaa seurustelukirjeiltä, jättäen yleisestikin kirjeet vähemmälle käytölle ihmissuhteiden ylläpitäjänä. Seurustelu palasi tapahtuvaksi vanhoihin ja uusiin paikkoihin, jättäen seurustelukirjeet taka-alalle.

Kuten niin monet pariskuntien sota-ajan kirjekokoelmat kertovat, eivät seurustelukirjeet kaikille olleet vain hetken hupia tai apua, eikä seuranpitämistä. Niiden avulla ylläpidettiin parisuhteita, ja tavoiteltiin rakkautta ja kumppania. Monen kanssa samaan aikaan tapailleet ja seurustelukirjeitä kirjoittaneet kohtasivat 1939–1945 olleiden sotien päättymisien jälkeen haasteen: kenet minä valitsen? Sodista saattoi selvitä useampi mies tai nainen, joita kohtaan oli syntynyt tunteita. Heistä kuitenkin oli yksiavioisessa Suomessa, jossa ei ainakaan julkisesti hyväksytty polyamorisia suhteita, valittava vain yksi, jonka kanssa seurustella ja lopulta avioitua, jotta Suomi sai uusia kansalaisia. Tällaisen vaikean valinnan eteen joutui myös Aunen sisko Eine jatkosodan jälkeen.

Bryynokin on siviilissä niinkuin kaikki muutkin miehet. Ja minun kundini ovat myös siviilissä [Alvarin] tuli jo aivan ensimmäisissä lähetyksissä. Täällä ne molemmat ovat aina silloin tällöin käyneet minua katsomassa, vaikka ei sentään yhtä aikaa. En ymmärrä mitä tässä oikein pitäisi alkaa niiden kanssa tekemään. Näinkään ei tule hyvä pian voivat häipyä molemmat. Kauko ei lupaa joulusta kauempaa vartoa. Eikä [Alvaristakaan] raaskisi luopua, kun siitäkkin on tullut aivan kuin toinen ihminen. Kuka tietää vaikka jouluna olisin ”myyty mies”⁴¹³

Mielenkiintoista on, että Eine koki Alvarin muuttuneen paremmaksi mieheksi sodasta palattuaan, sillä useammin sodasta palasi ”vieraita” miehiä, jotka sota oli muuttanut muun muassa etäisiksi ja väkivaltaisiksi. Tällöin naiset kaipasivat ennemminkin miestä, joka

---

⁴¹¹ Tikka & Nevala 2020, 223; Meinander 2009, 357–359; Vainio-Korhonen & Lahtinen 2015, 214; Kirves 2015, 273.

⁴¹² sM5. 10.12.1944, APhy.

⁴¹³ sE2. 1.12.1944, APhy.

mies oli ollut ennen sotaa.⁴¹⁴ Sota-aika itsenäisti nuoret naiset. Eine ja muutkin naiset olivat oppineet sota-arjessaan eläytymään toisten tunteisiin, jolloin kehittyi empatiaa.⁴¹⁵ Tämä saattoi vaikuttaa päätöksen tekemisen vaikeuteen, ja sai naiset jaksamaan muuttuneiden miesten kanssa. Viittaus siihen, että jouluna hän olisi ”mennyttä miestä” antaa vihjeen, että Eine kallistuisi enemmän Kaukon suuntaan ja sitoutuisi vain tähän joulusta eteenpäin.

Seuraavan kirjeen myötä tuli siskon päätös, jota siskokset olivat selvästikin pohtineet keskenään nähdessään joulun. Joulun jälkeisestä kirjeestä tiedän, että Einelle oli selvinnyt, että Alvar oli tehnyt jossain vaiheessa seurustelua jotain ikävää, mihin liittyi muita tyttöjä.⁴¹⁶ Joten alkuvuodesta 1945 sisko olikin jo kihloissa Kaukon kanssa. Tapaus nostaa esille huomioita ihmiselämästä ja siitä, miten arki oli ja on usein erilainen kuin normit ja säännöt. Esimerkiksi tässä tapauksessa nainen sai valita, vaikka sodan jälkeen miehiä oli vähemmän, jolloin miehillä olisi ollut enemmän valinnanvaraa. Vaikka Alvar oli heidän kahdenkeskisessä tapaamisessaan saanut kuulla Einen kihlauksesta, oli tämä silti halunnut Einen. Mutta Eine puolestaan ei huolinut miestä, koska miehellä oli ollut muita naisia. Kenties miehen suhde oli naiseen ollut seksuaalisesti-intiimi, mitä Einen suhteet todennäköisesti eivät ole olleet. Tämän seurauksena maaseutuyhteisön kasvattaman Einen, ja hänen yhteisönsä silmissä, mies oli menettänyt maineensa. Empatiasta huolimatta, mies ei enää näyttäytynyt Einelle hyvänä puolisoehdokkaana. Sodan aikana ja sen jälkeen oli rakkauskamppailuja. Olivat olosuhteet mitkä hyvänsä, oli hyvästä kumppanista aina kilpailua. Ja voittajaksi selvisi vain yksi, jonka kanssa usein lopulta menttiin naimisiin.

”Vain [Vai] se Ville [Viljo] aina Sinua muistaa sehän on hauska että vanha rakkaus elää [---]”⁴¹⁷, kirjoitti Martta Aunelle omassa viimeisessä kirjeessään. Viimeisessä kotiväen kirjeessä Martta kyseli, joko Aune pian tulisi mummolasta uuteen kotiin hänen luo Paimioon. Lisäksi äiti kaipasi apua kankaiden tekemisessä.⁴¹⁸ Viljo oli aineiston miehistä ainoa, joka vielä Suomen viimeisenä sotakeväänä kirjoitti Aunelle seurustelukirjeitä, ja

---

⁴¹⁴ *Sodan satuttamat: Osa 2. Naiset kantoivat raskaita taakkoja*. 23.10.2019. YLE; Näre 2008, 338. Ks. myös Kirves 2015, 257–258.

⁴¹⁵ Lagerbolm & Kirves 2010, 162.

⁴¹⁶ Itse käsitin asian näin, mutta todennäköisesti vain aikalaiset tai siskot ymmärsivät mistä siinä tarkkaan ottaen oli kyse. Olisiko Alvarin tytöt olleet ”Korholan tyttöjen” tapaisia helppoja naisia? Ks. esim. Pipping 1978, 186. Pohdin kauan, laitanko eettisistä syistä syytä tähän, mutta tuon asian julki, koska se on tärkeä.

⁴¹⁷ sM5. 15.3.1945, APhy.

⁴¹⁸ K4. 7.5.1945, APhy.

joista viimeinen saapui Aunelle Ylä-Vuoksen maamieskouluun Luvialle huhtikuun alussa 1945. Tässä kirjeessä Viljo kertoi muun muassa olleensa saamassa hoitoja sairaalassa, ja kuinka hänen kotipuolensa miehet olivat hullaantuneita nätteihin evakoihin. Kirje sisälsi kysymyksen Aunen koulunkäynnistä ja loppuun oli kirjoitettu Viljon uuden kodin osoite, joten mies kirjeineen jäi selvästi odottamaan vastauskirjettä. Aineistoni ei paljasta miksi kirjeenvaihto päättyi. Se ei kerro kumpi lopulta jätti vastaamatta ja mistä syystä. Kenties Aune vastasi tähän kirjeeseen, mutta Viljon vastauskirje katosi postin mukana. Tällöin toisen ollessa siviilissä oli varmaa, ettei hän ainakaan ollut kuollut taisteluissa. Tämän takia Aune saattoi olettaa, ettei mies vain halunnut enää kirjoittaa, eikä Aune sen takia enää kysellyt miehen perään.

Saattoi olla monia syitä siihen, miksi Aune ei enää vastannut Viljolle. Ehkä häntä pelotti ryhtyä sotainvalidin vaimoksi, jolloin Viljo sai vain jäädä, kuten Jaakkokin. Jaakon viimeinen kirje kysymyksineen Aunelle oli kirjoitettu heinäkuussa 1944 tämän kotona.⁴¹⁹ Jaakon kirjeestä käy ilmi, että hän oli jälleen kotiutunut sairaalasta, jossa hän joutui käymään usein vammojensa takia. Vaikkei kirjeiden perusteella Viljo pahasti invalidisoitunut ollutkaan, ei ainakaan yhtä pahasti kuin Jaakko, ja yhteiskunta julisti sotainvalidien puoliset sankareiksi,⁴²⁰ ei Aune enää kirjoittanut kummallekaan miehelle seurustelukirjeitä, ei edes ystävänä. Tai kenties hän kirjoitti molemmille viimeiset jäähyväiskirjeet selityksineen, tai ilman. Tai hän kirjoitti sellaisen vain Viljolle, joka vaikutti läheisemmältä kuin Jaakko. Tässä kirjeessä hän kiitti kirjeistä ja heidän kahdenvälisistä tapaamisistaan niiden sisällä. Kirjoitti paljastaen syyn tai sitten ei, koska oli päättänyt, ettei suhteesta tulisi mitään. Viljo nimittäin oli kaupunkilaispoika ja monien muidenkin sodasta palanneiden miesten tavoin hän sai pienen tilan, ei tosin valtiolta kuten monet muut miehet,⁴²¹ vaan sukulaiseltaan.⁴²² ” [---] ja Ville [Viljo] sitten on oikein maanviljelijä no mikäs siinä täytyy sitäkin opetella.”⁴²³ Viljo oli sodassa ollessaan kertonut kirjeissään opiskeluistaan ja siitä, että hän luki paljon.⁴²⁴ Maatilantöihin tottunutta Aunea tuskin pelotti maatilantytöt, mutta ehkä häntä pelotti ryhtyä pientilan emännäksi, koska hän tiesi kuinka raskasta

---

⁴¹⁹ J19. 27.7.1944, APhy.

⁴²⁰ Aunila 2020, 140–142.

⁴²¹ Sodan jälkeen rintamamiehille annettiin rintamiestiloja. Valtio ajatteli tiloja auttavan miehiä yli sodan traumoista. Ajateltiin, että työtä tekemällä sota unohtuisi. Kirves 2015, 262. Maanhankintalaki ks.esim. Kallioniemi 2006, 224.

⁴²² V23.23.2.1945

⁴²³ sM5. 15.3.1945, APhy.

⁴²⁴ V24. 8.4.1945, APhy.

se tulisi olemaan. Varsinkin kun toinen kaupunkilaisena tarvitsi paljon apua. Mahdollisesti Aune halusi elämältä jotain muuta.

Suurempi syy kuin pelko emännäksi joutumisesta, saattoi olla, että Viljon tila oli Pohjois-Karjalan metsissä, jolloin Aune olisi pysyvästi joutunut kauas perheestään. Tämä saattoi olla ratkaisevin tekijä, sillä esimerkiksi Aunen sisko Alma, joka oli hyvissä töissä Kouvolassa, ikävöi perhettään niin paljon, että hän lopulta jätti työnsä ja lähti perheen luo Paimioon.⁴²⁵ Karjalaiset sukuyhteisöt ovat ja olivat tiiviitä ja tärkeitä ihmisille.⁴²⁶ Lisäksi alkukevästä 1945, Viljon viimeisen kirjeen aikoihin, suurimmalta osalta miehistä sota oli jo ohi, jolloin heitä alkoi taas näkyä siviilissä. Monista ”sotaleskistä” ja miestensaantipaniikista huolimatta ei kuitenkaan ollut enää sota-ajan paniikkia ottaa kuka vain mistä päin Suomea tahansa. Tutustuminen ja seurustelu siirtyivät takaisin tapahtuvaksi omaan elinpiiriin, kuten Aunelle ja hänen siskoilleen lopulta kävi. ”Vain [Vai] Sinäkin olet siellä juhlassa käynyt”⁴²⁷ Tai kenties Aune oli tavannut Luvialla jonkun, jonka kanssa käydä kuutamokävelyillä ja tansseissa, ja olisi halunnut jäädä tämän luo ja töihin Luvialle. Mutta perhe tärkeimpänä, isänsä pyynnöstä, oppia hakenut täysi-ikäinen tytär palasi kotiin töihin uudelle tilalle. Tai ehkä hän ei vastannut Viljolle mitään, koska odotteli jo päästä Paimioon, jonne siskojen mainitsema Bryynokin oli vanhempineen päätenyt. Mahdolliset syyt, sille mihin ja miksi Aunen viimeisetkin seurustelukirje suhteet päättyivät ovat monet. Varmaa kuitenkin on, etteivät Viljo, Jaakko ja muutkaan seurustelukirjeiden miehet ja heidän kirjeensä olleet enää osa Aunen elämää Lapin sodan päätyttyä 27.4.1945.

Sodan jälkeen, aikanaan Aunekin meni naimisiin naapurinpojan kanssa. Ei kuitenkaan ”Bryynon”, jota ei lopulta kukaan Puusan tyttäristä napannut. Osa siskoksista kuitenkin seurusteli ja lopulta avioitui Paimioon muuttaneiden karjalaisten kanssa. Osa heistä seurusteli ja meni naimisiin paikallisten miesten kanssa, kuten Aune. Kaikki Puusan lapset avioituivat ja asettuivat Paimioon tai sen lähikuntiin. He pitivät yllä karjalaisia tapoja, kuitenkin keskittyen uuteen elämään ja tulevaisuuteen Varsinais-Suomessa. Aunelle seurustelukirjeitä kirjoittaneet miehet todennäköisesti seurustelivat ja avioituivat hekin taivoillaan ja pyrkivät jatkamaan elämäänsä kukin tavallaan. Kenties osalla heistä säilyi

---

⁴²⁵ Asia tuli ilmi lupapuhelun aikana tyttären kanssa.

⁴²⁶ Hietala 2018, 205. Ks. myös muut artikkelit kirjasta *Karjalani, Karjalani, maani ja maailmani. Kirjoituksia Karjalan menetyksestä ja muistamisesta, evakoiden asuttamisesta ja selviytymisestä* 2018.

⁴²⁷ sM5. 15.3.1945, APhy.

Aunen kirjoittamia seurustelukirjeitä muistona sota-ajasta ja nuoruudesta, kuten Aunella sota-ajasta ja nuoruudesta Karjalassa muistoina säilyivät heidän seurustelukirjeensä. Ajan saatossa seurustelukirjeet unohtuivat Aunen vintille pölyiseen kenkälaatikkoon, kuten jonnekin historian lehdille katosivat myös hetket seurustelusta toisen maailmansodan riehuessa ympärillä. Mutta joissa kuitenkin elää edelleen kaunis hetki hänen pehmeillä huulillaan Viljon kanssa vinttikamarissa.

4. Lopuksi

Pirstaleinen lähdeaineisto herättää usein enemmän kysymyksiä, kuin antaa vastauksia. Näin tapahtui myös Aunen seurustelukirjeitä lukiessa ja tutkiessa. Ilmaan jäi vielä paljon kysymyksiä vailla varmoja vastauksia. Loppuiko kirjoittaminen siihen, kun toinen kaatui, vai siihen kun hän löysi toisen? Miksi Aune ei tavannut miehiä sen jälkeen, kun hän oli alkanut kirjoittamaan heidän kanssaan seurustelukirjeitä? Masentuiko kirjeystävä asemasodan tylsyydestä, vai kirjeystävän etäisyydestä? Minkä takia yllättäen ennen miehen mieltä piristäneet seurustelukirjeet ja niiden kirjoittaminenkin tuntui tyhjänpäiväiseltä ja omat kirjeet vain tuhoamisen arvoisilta? Haluttiinko toisen tuhoavan kaikki seurustelukirjeet, koska osa niistä sisälsi romanttista sisältöä, jopa rakkautta, jota miehet usein häpeilivät enemmän kuin seksiä, joka puolestaan oli ollut esimerkiksi rintamalla miesten kesken hyväksyttävämpi puheenaihe kuin rakkaus, vai mikä oli syy tuhoamispyyntöön? Tässäkin tutkielmassa ymmärrystä tutkimuskohteeseen, eli itselläni seurustelukirjeisiin ja niiden sisältöön sekä niitä kirjoittaneisiin ihmisiin, tuli muiden tutkimusten ja tietolähteiden avulla. Niiden avulla pystyin luomaan tulkintoja ja päätelmiä mitä historiassa oli saatanut tapahtua ja miksi. Lähiluku menetelmällä huomioin ja tutkin kirjeistä kaikki pienetkin yksityiskohdat, jotta pystyin selvittämään, tai enemminkin tuomaan esille mahdollisuuksia, mitä Aunen läheisten kirjeet ja miesten seurustelukirjeet kertoivat sota-ajan ihmisten välisistä seurustelukirjesuhteista.

Historiantutkimuksessa vähäiselle huomiolle jääneillä sota-ajan seurustelukirjeillä oli oma tärkeä osansa sota-ajan kirje- ja seurustelukulttuurissa. Seurustelukirjeet eivät olleet yhtä laajassa ja monipuolisessa käytössä rauhanaikana, eivät ennen ja eivätkä jälkeen Suomen sotavuosien 1939–1945. Sotia ennen seurustelukirjeitä olivat kirjoittaneet lähinnä sivistyneistö ja seurustelu oli tapahtunut ihmisten omassa elinpiirissä. Koska sota erotti seurusteluikäiset miehet ja naiset toisistaan, ja koska miehet pääsivät rintamalta harvoin lomille, tapahtui kaikkien seurusteluhaluisten seurustelu pitkälti seurustelukirjeiden avulla. Sotakirjeet, joihin sota-ajan seurustelukirjeetkin ovat luettavissa, olivat kaikkien suomalaisten sota-ajan tärkein kommunikoinnin väline. Sota-aikana kaikki suomalaiset muun muassa yhteiskuntaluokasta, iästä, sukupuolesta, koulutuksesta ja kirjoitustaidoista riippumatta, tarttuivat kynään ja kirjoittamaan sotakirjeitä läheisille ja tuttaville. Sotien jälkeen seurustelu ja kumppanin etsintä palasi takaisin ihmisten omiin elinpiireihin, jättäen seurustelukirjeet sodanaikaiseen maailmaan. Puhelimen yleistymisen korvasi seurustelukirjeet seurustelun välineenä.

Sota-aikana seurustelukirjeiden avulla tavattiin muita naimattomia ihmisiä tai pidettiin yhteyttä sotaa ennen, tai sen aikana tavattuihin tuttuihin ja ystäviin, joista saatettiin toivoa tulevan jotain rakkaampaa kuin vain kirjeystävä nimittäin tosiystävä. Tämän lisäksi seurustelukirjeitä kirjoitettiin ajankuluksi, mutta myös pelkkien hyödykkeiden ja seksin toivossa. Mikään ei kuitenkaan estänyt mahdollisuutta, että ajankuluksi aloitettu kirjoittaminen muuttuikin vakavammaksi ja päättyi seurusteluun ja avioliittoon. Toisinaan sota-ajan hetkessä eläminen ja puolisonsaantipaniikki jättivät seurustelun pois lähes kokonaan, jolloin kirjeissä tutustuttiinkin aviopuolisoon.

Sota-aika ja kirjeet toivat omat haasteensa ja hyötynsä seurustelukirjeitse käytyihin suhteisiin ja seurusteluun. Seurustelukirjeet olivat paikka purkaa pahaa oloa, vaikkei sensuuri sitä hyvällä katsonutkaan. Sensuurin tuomista haasteista huolimatta ne olivat salaisia paikkoja, joissa pystyi seurustelemaan ilman, että kenenkään tarvitsi tietää, kuinka monen kanssa kirjeitä kirjoitti, sekä miten ja mitä kirjeiden kirjoittamisella tavoiteltiin - seuraa vai puolisoa. Hyödyllistä oli, että kirjeiden avulla suomalaiset saivat harjoitella tunteiden sanoittamista. Haasteena oli, että ihmiset saattoivat uskotella tunteita ja rakkautta lahjojen toivossa ja arjen pakopaikkana, eikä aina voinut olla varma kenen kanssa kirjeitä vaihtoi. Seurustelukirjeet ilahduttivat, niin miehiä rintamalla, kuin naisia kotirintamalla. Seurustelukirjeet aiheuttivat myös sydänsuruja, kun kirjeenvaihdossa olleiden ihmisten toiveet seurustelusuhteen laadusta eivät kohdanneet, kuten Yrjölle tapahtui Aunen kanssa käydyssä kirjeenvaihdossa. Aune puolestaan saattoi saada sydänsuruja Erkin kanssa käydyistä kirjeenvaihdosta.

Aunen, kuten useimpien suomalaisten, seurustelukirjesuhteet kuihtuivat pois sodan aikana. Tai viimeistään sodan päättymisen jälkeen, ollen vain hetken helpotuksia. Seurustelukirjesuhteet eivät useinkaan päättyneet avioliittoon, johon ainakin julkisten seurustelusuhteiden yhteiskunnan mukaan oli päätyttävä. Ja olisihan avioituminen ollut hankalaa, kun sekä miehillä että naisilla saattoi olla useampikin henkilö, joille he olivat kirjoittaneet seurustelukirjeitä. Aunellakin oli ollut seitsemän kirjeystävää, joille hän kirjoitti sekä romanttisia että seuranpitämismielessä kirjoitettuja seurustelukirjeitä.

Minua kiinnostaa edelleen nostaa naisia esille historian, varsinkin sotahistorian, pimeydestä. Alkuperäinen tarkoitukseni oli tutkielmani avulla tuoda ihmisten tietoisuuteen,

miten tärkeä osa naisilla oli sotaponnisteluissa kotirintamalla heidän kirjoittaessaan seurustelukirjeitä sotilaille. Etsiessäni omaan tutkielmaani erilaisia tietolähteitä naisten sotaajan toimista, kuuntelin Yle Areenasta radio-ohjelman Kenttäharmaita naisia. Siinä haastateltiin Sari Närettä ja Jenni Kirvestä, joiden tutkimuksia olen käyttänyt paljon tässä tutkielmassani. Haastattelussa he kertoivat, että sota-aikana valtion palveluksessa työskenteli tuhansia naisia, joista ei löydy mitään tietoja valtion arkistoista, koska heidän tietojaan ja töitään ei ole kirjattu minnekään ylös. Tämä merkitsee, ettei heidän sota-ajantyytään ole arvostettu. Jatkotutkimukseni saattaisi käsitellä näitä historiaan unohdettuja naisia. Haluaisin nostaa esille heidät ja heidän Suomen hyväksi tekemänsä työn.

Todennäköisempää kuitenkin on, että mahdollisessa jatkotutkimuksessa palaisin seurustelukirjeiden pariin, koska pro gradu -tutkielma on niin lyhyt. Ja koska tavallisten ihmisten seurustelukirjeet ansaitsevat tulla tutkituksi enemmän. Niiden avulla jatkaisin arjen historian tutkimista. Palaisin ehkä pohtimaan ja tutkimaan alkuperäistä aihettani: naisten osallistumista sotaan seurustelukirjeiden kautta. Pyrkisin laajojen lähdeaineistojen avulla selvittämään, miten oli mahdollista, ja hyväksytyäkin, että nainen saattoi seurustella kirjeitse monen miehen kanssa yhtä aikaa. Pysyivätkö suhteet vain seurustelukirjeissä kuten Aunella, vai seurustelivatko naiset myös julkisesti monen miehen kanssa? Mielestäni Aunen kirjeet olivat kirjoitettu lähinnä omaksi iloksi ja kumppanin löytämistarkoituksella, joten olisi mielenkiintoista tutkia velvollisuudentunnosta kirjoitettuja kirjeitä. Millaisia ne ovat? Noudattavatko ne valtion ohjeistuksia, eli ovatko ne pirteitä, isänmaallisia ja sotilaita ilahduttavia iloisia, vai millaisia? Miksi niitä on kirjoitettu? Miten ne eroavat esimerkiksi Aunen kirjeistä?

Monen kanssa seurustelukirjeitä kirjottaneiden naisten kirjeitä ei ehkä ole säilynyt, koska ne ovat saattaneet olla naisille sota-aikana ja sen jälkeen liian arkaluontoisia säilyttää. Tällaisen aineiston vähyyden takia jatkotutkimusaineistoa täytyisi laajentaa elämänker-toihin ja päiväkirjoihin. Tai voisin laajentaa aineiston hakuani eri sosiaalisiin ja muihin medioihin. Lisäksi palaisin etsimään aineistoa Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkistoon, sillä arkiston tietokannasta hakemista ja sen käyttöä on helpotettu. Sinne myös tulee koko ajan lisää aineistoa. Olen itsekkin harkinnut, että ehkä jonain päivänä lahjoitan osan Aunen kirjekokoelmasta sinne. Kokonaan en kokoelmaa sinne voi lahjoittaa, koska soittaessani kirjeiden käyttö lupapuheluita Aunen siskojen lähiomaisille, kysyin samalla heidän kiinnostustaan saada kirjeet itselleen, tai niiden mahdollista luovuttamista

arkistoon pro-gradun tutkielmani valmistumisen jälkeen. Osa halusi oman lähiomaisensa kirjeet itselleen, ja osa antoi luvan lahjoittaa oman lähiomaisensa kirjeet arkistoon.

Itselleni ilmestyy usein arjessa uusia ja mielenkiintoisia tutkimusaiheita ja -kysymyksiä. Pyhäinpäivänä 2020 kävin äitini ja hänen veljensä kanssa Paimion hautausmaalla viemässä lähisukulaisten haudoille kynttilöitä. Olimme hautausmaalla aika kauan, kun kiinnostuimme kiertämään laajemminkin sukulaisten hautoja. Ja koska pysähdyimme usein juttelemaan omia sukulaisiaan ja ystäviään kunnioittamaan tulleille tutuille ja sukulaisille. Jossain kohtaa setäni pysähtyi juttelemaan kyyryselkäisen vanhan miehen kanssa. Mies alkoi kertoamaan edessään olevan haudan naisesta ja tämän pojasta, jonka kanssa ei saanut leikkiä koska tämä oli sotaäpärä. Harmittaa, että jonkinlainen häveliäisyys esti minua kysymästä lisää tuosta naisesta, vaikka mies itse puhui naisesta ilman häpeän häivää. Jopa ylpeänä siitä kuinka hän oli tuntenut tuon naisen ja leikkinyt pojan kanssa. Saksalaisottilaiden ja venäläisvankien suomalaislapsista ja heidän äideistään on tehty jonkin verran tutkimusta ja kirjoja, mutta mitä tapahtui sodan kiihkossa suomalaisten kesken syntyneille lapsille ja heidän äideilleen? Mielenkiintoista on, että konservatiivinen yhteiskunta, ja jopa kristilliset piirit, osittain hyväksyivät aviottomat lapset. Mutta yhteisöt todennäköisesti hyljeksivät heitä, kuten tätä lasta ja äitiä, joista hautausmaalla tapaamani mies kertoi.

Kuinka monta tarinaa katoakaan ihmisten mukana, varsinkin tavallisten ihmisten historiaa, kun ei ehditä, kiinnostuta, saati uskalleta kysyä ja tallentaa tarinoita ylös. Muttei myöskään uskalleta kertoa oman ajan kielletyistä asioista, joille nykypäivänä löytyy ymmärrystä. Mielestäni olisi tärkeää tehdä enemmän haastattelututkimusta vielä, kun sota-ajan kokeneita elää keskuudessamme. Jokaisen ihmisen tarina ansaitsee tulla kuulluksi, jolloin historioitsijan tehtävänä on etsiä, löytää ja nostaa esille nämä tarinat ja niiden kokijat ja kertojat historian pimennosta.

Lähdeluettelo

Alkuperäislähteet

- Aune Puusan henkilökohtainen yksityisarkisto (tekijän hallussa ja omistuksessa) arkiston lyhenne APhy

Miesten seurustelukirjeet ja -postikortit Aunelle 16.3.1942 – 8.4.1945

- Ilmari (I) 2 kirjettä 24.10.1943 & 8.12.1943 sekä joulukortti 1943.
- Martti (M) 3 kirjettä 16.3.1942, 31.3.1942 & 18.4.1942.
- Erkki (E) 8 kirjettä 29.1.1943 – 2.3.1944 sekä 2 postikorttia 1943.
- Reino (R) 13 kirjettä 7.4.1943 – 1.11.1944 sekä 5 postikorttia 29.3.43 – 7.3.1944.
- Jaakko (J) 19 kirjettä 15.9.1943 – 27.7.1944 sekä 2 postikorttia.
- Viljo (V) 24 kirjettä 9.4.1943 – 8.4.1945.
- Yrjö (Y) 30 kirjettä 9.10.1942 – 3.3.1944 sekä ja 5 postikorttia.

Aunen itsensä ja sukulaisten kirjeet ja postikortit 4.10.1944 – 7.5.1945

- Reinolle osoitetun seurustelukirjeen kirjekuori, palautettu lähettäjälle, postileima 14.7/8 1944.
- Aunen itsensä aloittama kirje 17.2.1943.
- Alma (sA) 5 kirjettä 4.10.1944 – 15.3.1945 sekä joulu- ja pääsiäiskortti.
- Eine (sE) 3 kirjettä 9.10.1944 – 7.1.1945 sekä pääsiäiskortti.
- Martta (sM) 5 kirjettä 7.10.1944 – 25.3.1945.
- Kotiväki (K) 4 kirjettä 4.2.1945 – 7.5.1945 sekä 2 postikorttia.

Ystävän ja naapurin kirjeet ja postikortit 16.5.1943 – 9.3.1945

- Hilja (yH) 9 kirjettä 5.12.1942 – 12.3.1945 sekä 6 postikorttia.
- M. L. (nM) 1 kirje 23.10.1944.

Muu Aune Puusan henkilökohtaisen yksityisarkiston kirjallinen aineisto

- Hyväksymiskirje Ylä-Vuoksen maamieskouluun 8.9.1944.

Muu Aunea ja Puusan sukua koskeva aineisto

- Puusan suvun jäsenen yksityisestä valokuva-albumista skannattuja valokuvia.
- Puusan-suvun matka Viipuri, Johannes, Kajjala, Koskijärvi 9 – 10.6.2018. [tekijä osallistunut matkalle]

Muu aineisto

Jatkosodan pikkujättiläinen. Artikkelikokoelma. Toim. Jari Leskinen & Antti Juutilainen. WSOY, Helsinki 2005.

Koskijärvi. Kylä Viipurin läänin Johanneksen pitäjässä. Toim. Koskijärven kylätoimikunta, Paimio 1999. Lyhenne Koskijärvi.

Mail Call: World War II communication as told by a soldier's diary. <https://americanhistory.si.edu/blog/mail-call-world-war-ii-communication-told-soldiers-diary> [Haettu 20.3.2021]

Nainen sodassa: kotona ja rintamalla 1939–1945 Suomen vapauden puolesta. Muistelmakokoelma. Valitut palat, 1995. Lyhenne Nainen sodassa.

Näin taisteli kotirintama. Muistoja Lapin sotavuosilta 1939–1945. Kirjoituskilpailu kokoelma. Toim. Veli Arrela & Erkki Rännälli. Lapin maakuntaliitto r.y., Rovaniemi 1991. Lyhenne Näin taisteli kotirintama.

Suomalainen Korpisoturi: Taistelijan elämää talvi- ja jatkosodassa. Muistelmakokoelma. Valitut palat, 1994. Lyhenne Suomalainen korpisoturi.

Taivaallista seksiä. Kristinusko ja seksuaalisuus. Kirjasta kopioitujen sivujen monisteita. Toim. Marjo-Riitta Antikainen, Minna Ahola, Tuula Kousa & Päivi Salmesvuori. Tammi, Helsinki 2006. Lyhenne Taivaallista seksiä.

Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkisto (Kper), Tampere.

Valokuva Yrjön kirjeiden nro. 1 (9.10.1942) ja nro. 2 (29.10.1942) kirjekuorista.

Aikalaisjulkaisuaineisto

Isoäidin kirjeenvaihto: Seurustelun vaarat. *Kotiliesi* 2/1935. <https://kotiliesi.fi/i ihmiset-ja-ilmiot/isoaidin-kirjeenvaihto-seurustelun-vaarat/> [Haettu 28.10.2020]

Lehtonen, K.N: *Kirjeenvaihto ja seurustelu. Ohjeita nuorisolle.* Opasvihkonen. Toiminnimi Vakka, Turku 1942.

Lukkarinen, J.: *Suomalaisten naimatapoja. Aineksia suomalaisten kansojen avioliiton historiaan.* SKS, Helsinki 1933.

Audiovisuaaliset lähteet

Aristoteleen kantapäät: Sota-aikana kaikki kirjoittivat kirjeitä. To: Pasi Heikura. Haastateltavana suomen kielen tutkija, yliopistolehtori FM Liisa Mustanoja. T: YLE. E: 4.12.2019. [Kuunneltu Yle Areenasta 17.1.2021]

Jakso 9: Suomi jatkosodassa: elämä kotirintamalla. To: Seppo Heikkinen. Haastateltavina tietokirjailija Satu Jaatinen, lääketieteen sosiaalhistorian tutkija Helene Laurent ja väitöskirjatutkija Jenni Kirves. T: YLE. E: 22.6.2011. [Kuunneltu Yle Areenasta 6.3.2021.]

Sodan satuttamat: Osa 2. Naiset kantoivat raskaita taakkoja. To: Virpi Väisänen. Haastateltavana Suomen akatemian kunniatohtori Antti Malinen. T: YLE. E: 23.10.2019. [Kuunneltu Yle Areenassa 7.3.2021]

Yhdeksän miehen saappaat (jakso 1/9) Sk & O: Ralf Långbacka ja Veli-Matti Saikkonen. K: Pekka Mäkinen. Le: Kaija Ahopelto. La: Ensio Suominen. M: Heikki Aaltoila. Ä: Heikki Kujala. N: Tapio Hämäläinen (Vääpeli Väinö Soro), Eila Pehkonen (Katariina Puhti), Matti Oravisto (kertoja). T: YLE. Julkaistu: 1969. Jakson kesto 34 min. Alkuperäisteos: Pentti Haanpää - Yhdeksän miehen saappaat -romaani, 1945. [Katsottu Yle Areenasta 12.2.2021]

Aikakaus- ja sanomalehdet

Rakkautta koronan aikaan, *HS* 25.4.2020. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000006486504.html> [14.3.2021]

”Sirojen säärinen juureen...” Sota-ajan kirjeet tihkuivat pidäteltyä kiihkeyttä – näin Tapio kirjoitti Oililleen rintamalta, *Kotiliesi* 28.06.2019. <https://kotiliesi.fi/i ihmiset-ja-ilmiot/historia/miljardi-kirjetta-taynna-kaipausta/> [Haettu 4.4.2021]

Tutkimuskirjallisuus

Alander, Jussi-Pekka: *Kansa sodassa. Kotirintaman ratkaisevan merkitys.* Readme.fi, Helsinki 2020.

Aunila, Seija: *Kuinka naistenlehdessä tuli osa sotapropagandaa. Naisihanteen muodos- tuminen ja muokkautuminen Kotiliesi-lehdessä toisen maailmansodan aikana.* Väitös- kirja. Jyväskylän 2020. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/71387/978-951-39-8256-0_vaitos_2020_09_12_jyx.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Haettu 13.3.2021]

Bourke, Joanna: ”Uusi sotahistoria”. *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*. Toim. Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki. Suom. Ville Kivimäki. Minerva, Helsinki 2006. s.21–42.

Buss, David M.: *Halun evoluutio. Ihmisen pariutumisenstrategiat*. Sitruuna kustannus, Kerava 2006.

Elomaa, Hanna: Mikrohistoria johtolankojen jäljillä. *Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen*. Toim. Kari Immonen & Maarit Leskelä-Kärki. Tietolipas 175, SKS, Helsinki 2002, s.59–74.

Franck, Marketta: Nuoruus: nuoruuden historiaa ja riittejä. Julkaisu n:o 39. Nukke- ja pukumuseo, Tampere 2003.

Frigren, Pirita: Tirkistelyä vai ymmärryksen lisäämistä? Historiantutkija arkaluontoisista asioista kirjoittamassa. *Historiantutkimuksen etiikka*. Toim. Satu Lindman, Anu Koskivirta & Jari Eilola. Gaudeamus, Helsinki 2017. s.51–73.

Haataja, Lauri: *Ja kuitenkin me voitimme. Sodan perintö*. Gummerus, Helsinki 1994.

Haavio-Mannila, Elina; Roos, J.P.: Pidättyvyyden polven naisten ja miesten rakkaustyynejä. *Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Toim. Matti Hyvärinen, Eevan Peltonen & Anni Vilkkö. Vastapaino, Tampere 1998. s.239–272.

Hagelstam, Sonja: Lähellä ja kaukana. Parisuhteen ylläpitäminen rintaman ja kotirintaman välisessä kirjeenvaihdossa. *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodassa*. Minerva, Helsinki 2006a. s.213–241.

Hagelstam, Sonja: Velvollisuus ja vastahakoisuus. Ambivalentti sotilasidentiteetti jatkosodan aikaisissa kirjeissä. *Aika ja identiteetti. Katsauksia yksilön ja yhteisön väliseen suhteeseen keskiajalta 2000-luvulle*. Toim. Laura-Kristiina Moilanen & Susanne Sulkanen. Historiallinen arkisto 123. SKS, Helsinki 2006b. s.142–167.

Hagelstam, Sonja: Rakas sotilaani! Kirjeiden kirjoittamisen jatkosodan poikkeusoloissa. *Kirjeet ja historian tutkimus*. Toim. Leskelä-Kärki, Maarit; Lahtinen, Anu; Vainio-Korhonen, Kirsi. SKS, Helsinki 2011. s.299–328.

Hagelstam, Sonja; Taskinen, Ilari: Hiljaisuuden myytit. Postisensuuri, vaikeneminen ja etulinjan kokemukset sota-ajan kirjeissä. *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina*. Toim. Marko Tikka, Ilari Taskinen, Seija-Leena Nevala-Nurmi. Postimuseo. Tampereen Historiallinen Seura, Tampere 2015. s.44–59.

Halldórsdóttir, Erla Hulda: Elämä kirjeissä. Miten representoida ja representoitua elämää. *Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus*. Toim. Heini Hakosalo, Seija Jalagin, Marianne Junila & Heidi Kurvinen. SKS, Helsinki 2014. s.172–185.

Haapala, Pertti 1989: *Sosiaalhistoria. Johdatus jatkotutkimukseen*. SHS. Gummerus, Helsinki 1989.

Hallikainen, Iida: ”Kohta taitaa muuttua säännöstelyn alaiseksi sekin, että kenelle kirjoittaa” Kotirintaman naisten suhtautuminen valtion säädöksiin, tiedotukseen ja sodankäynnin motiiveihin jatkosodan aikaisissa kirjeissä. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto 2020. https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/150296/Hallikainen_Iida_progradu.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Haettu 13.3.2021]

Hietala, Marjatta: Ikuinen ikävä. Kirjeet tunteiden tulkkina. *Karjalani, Karjalani, maani ja maailmani. Kirjoituksia Karjalan menetyksestä ja muistamisesta, evakoiden asuttamisesta ja selviytymisestä*. Toim. Pirkko Kanervo, Terhi Kivistö & Olli Kleemola. Siirtolaisuusinstituutti, Turku 2018. s.186–205.

Hintikka, Onerva; Häppölä, Kirsti: *Tuntematon emäntä*. Gummerus, Helsinki 2007.

Huuhtanen, Taina: *Talvisodan kirjeet*. Otava, Helsinki 1984.

Huuhtanen, Taina: *Jatkosodan kirjeet*. Otava, Helsinki 1986.

Hytönen, Kirsi-Maria: ”Olen niin lopen väsynyt kaikkeen.” – Naisten väsymys talvi- ja jatkosodan kotirintamalla. *Eletty historia. Kokemus näkökulmana menneisyyteen*. Toim. Johanna Annala, Ville Kivimäki & Antti Malinen. Vastapaino, Tampere 2019. 341–366.

Immonen, Kari: Uusi kulttuurihistoria. *Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen*. Toim. Kari Immonen & Maarit Leskelä-Kärki. Tietolipas 175, SKS, Helsinki 2002, s.11–25.

Kalela, Jorma: *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus, Helsinki 2020.

Kallioniemi, Jouni; *Kotirintaman lapset ja nuoret*. Vähäheikkilän kustannus, Turku 2006.

Kanervo, Pirkko; Kivistö, Terhi; Kleemola, Olli: Evakoita vai pakolaisia? *Karjalani, Karjalani, maani ja maailmani. Kirjoituksia Karjalan menetyksestä ja muistamisesta, evakoiden asuttamisesta ja selviytymisestä*. Toim. Pirkko Kanervo, Terhi Kivistö & Olli Kleemola. Siirtolaisuusinstituutti, Turku 2018. s.7–25.

Kankaanpää, Iris: Rakkaus kirjeissä. *Mitä? missä? milloin? Kolmetoista tulkintaa identiteeteistä*. Toim. Tarja Kupilainen, Katja Laitinen & Sinikka Vakimo. SKS, Helsinki 2001. s.64–81.

Kanon, Laila: *Stadin friidu ja metsien mies. Jatkosodan rakkaustarina*. WSOY, Helsinki 2001.

Kietäväinen-Sirén, Hanna: *Erityinen ystävyys: Miehen ja naisen välinen rakkaus uuden ajan alun Suomessa (n. 1650-1700)*. Suomen historia. Jyväskylän yliopisto 2015. file:///C:/Users/elina/Downloads/978-951-39-6095-7_vaitos_13032015.pdf [Haettu 28.4.2021]

Kinnunen, Tiina: *Naiset, kansakunta ja moraalit sota-aikan Suomessa. Kotirintama*. Toim. Martti Turtola. WSOY, Helsinki 2018. 150–183.

Kirves, Jenni: ”Mutta hauskaa meillä oli” *Me puolustimme elämää. Naiskohtaloita sotakuvien takaa*. Toim. John Lagerholm, Jenni Kirves & Olli Kleemola. Otava, Helsinki 2010a. s.72–85.

Kirves, Jenni: ”Kuvaa seuraa mun matkallain” *Me puolustimme elämää. Naiskohtaloita sotakuvien takaa*. Toim. John Lagerholm, Jenni Kirves & Olli Kleemola. Otava, Helsinki 2010b. s.86–99.

Kirves, Jenni: *Suojaava rakkaus. Me puolustimme elämää. Naiskohtaloita sotakuvien takaa*. Toim. John Lagerholm, Jenni Kirves & Olli Kleemola. Otava, Helsinki 2010c. s.100–117.

Kirves, Jenni: ”Vaik itku ois silmissä, ni suun pittää nauraa” *Me puolustimme elämää. Naiskohtaloita sotakuvien takaa*. Toim. John Lagerholm, Jenni Kirves & Olli Kleemola. Otava, Helsinki 2010d. s.130–141.

Kirves, Jenni; Lagerbohm, John: *Ja taas tarvittiin naista. Me puolustimme elämää. Naiskohtaloita sotakuvien takaa*. Toim. John Lagerholm, Jenni Kirves & Olli Kleemola. Otava, Helsinki 2010. s.162–169.

Kirves, Jenni: *Elämä omiin käsiin. Traumoista selviytyminen. Rauhaton rauha. Suomalaiset ja sodan päättyminen 1944–1950*. Toim. Ville Kivimäki & Kirsi-Maria Hytönen. Vastapaino, Tampere 2015. s.257–282.

Kivimäki, Ville: *Murtuneet Miehet. Taistelu suomalaissotilaiden hermoista 1939–1945*. WSOY, Helsinki 2013.

Kivimäki, Ville: *Uusi Suomi. Sukupolvi ja sodanjälkeinen aika. Rauhaton rauha. Suomalaiset ja sodan päättyminen 1944–1950*. Toim. Ville Kivimäki & Kirsi-Maria Hytönen. Vastapaino, Tampere 2015. s.285–321.

Koivisto, Hanne: Kirjeitä Raoul Palmgrenille 1930–1960. *Kirjeet ja historian tutkimus*. Toim. Leskelä-Kärki, Maarit; Lahtinen, Anu; Vainio-Korhonen, Kirsi. SKS, Helsinki 2011. s.357–384.

Kopsa, Pentti: *Kenttäposti 1941–1945*. Helsinki 1991.

Kopsa, Pentti: *Keräilijän kenttäposti*. Helsinki 1996.

Koskivirta, Anu; Lidman, Satu: Historioitsija eettisten valintojen äärellä. *Historiantutkimuksen etiikka*. Toim. Satu Lindman, Anu Koskivirta & Jari Eilola. Gaudeamus, Helsinki 2017. s.11–25.

Lahtinen, Anu; Leskelä-Kärki, Maarit; Vainio-Korhonen, Kirsi; Vehkalahti, Kaisa: Kirjeiden uusi tuleminen. *Kirjeet ja historian tutkimus*. Toim. Maarit Leskelä-Kärki, Anu Lahtinen & Kirsi Vainio-Korhonen. SKS, Helsinki 2011, s.9–27.

Lamminpää Hannele: ”Kirjeet täällä korvessa ovat ainoat, jotka tuovat jonkinlaista merkitystä. Jatkosodan kirjeet sotilaan ja kotiväen selviytymisen välineenä. Tampereen yliopisto, pro gradu -tutkielma, Tampere 2014. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/96576/gradu07221.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [Haettu 24.2.2019]

Leino-Kaukiainen, Pirkko: Lukijoista kirjoittajiksi. *Kirjeet ja historian tutkimus*. Toim. Maarit Leskelä-Kärki, Anu Lahtinen & Kirsi Vainio-Korhonen. SKS, Helsinki 2011. s.192–193.

Leskelä-Kärki, Maarit: *Kirjoittaen maailmassa. Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä*. SKS, Helsinki 2006.

Lumme, Annikki: *Kenttäpostia*. Kustannuspiste Oy, Tampere 1975.

Meinander, Henrik: *Suomi 1944. Sota, yhteiskunta, tunnemaisema*. Suom. Paula Autio. Siltala, Helsinki 2009.

Mustanoja, Liisa: Johdanto: Kirjeitä sodasta ja rakkaudesta. *Arjen sirpaleita ja suuria tunteita: Kirjeet sodan sanoittajina ja ihmissuhteiden ylläpitäjinä 1939–1944*. Toim. Liisa Mustanoja. Tampereen yliopisto 2017. s.9–21. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/102023/arjen%20sirpaleita%20ja%20suuria%20tunteita_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Haettu 12.3.2021]

Mäki, Kirsi: Sota. *Toinen maailmanpolitiikka 10 käsitettä feministiseen kansainvälisten suhteiden tutkimukseen*. Toim. Johanna Kantola & Johanna Valenius. Vastapaino, Tampere 2007.

Männistö & Kivimäki, Ville: *Sodan särkemä arki*. Toim. Anssi Männistö & Ville Kivimäki. WSOY, Helsinki 2016.

Näre, Sari: ”Kuin viimeistä päivää” – sota-ajan sukupuolikulttuuri ja seksuaalinen väkivalta. *Ruma sota*. Toim. Sari Näre & Jenni Kirves. Johnny Kniga, Helsinki 2008. s.335–380.

Näre, Sari: *Sota ja seksi*. Tammi, Helsinki 2016.

Näre, Sari: Naiset ja miehet sodan pyörteissä. *Kotirintama*. Toim. Martti Turtola. WSOY, Helsinki 2018. s.8–31.

Ollila, Anne: *Kirjoituksia kulttuurista, sukupuolesta ja historiasta*. SKS, Helsinki 2010.

Olssen, Pia: Nainen ja työn muuttuvat normit. *Kotirintama*. Toim. Martti Turtola. WSOY, Helsinki 2018.s.150–183.

Paavilainen, Sinikka: *Työtytöt 1841–1945*. Minerva, Helsinki 2010.

Pehkonen, Erkka: ”Poikasi täältä jostakin” Narratiiviset resurssit, diskurssit ja luovuus kirjoittaen kerrotuissa jatkosodan aikaisissa kirjeissä. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2013.

Pehkonen, Erkka: Kirjetutkimuksen etiikka. Yksityistä sota-ajan kirjeenvaihtoa tutkivan eettismetodologiset haasteet. *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina*. Toim. Marko Tikka, Ilari Taskinen, Seija-Leena Nevala-Nurmi. Postimuseo. Tampereen Historiallinen Seura, Tampere 2015. s.60–73.

Peltokorpi, Kaisa-Maria: *On elettävä kun koska tahansa voi kuolla – Lottien selviytyminen sodassa 1939–1945*. Akateeminen väitöskirja. Lapin yliopisto 2011. https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61664/Peltokorpi_Kaisa-Maria_DO-RIA%20%282%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Haettu 20.10.2020]

Peltonen, Matti: *Mikrohistoriasta*. Hanki ja Jää. Gaudeamus, Helsinki 1999.

Pilke, Helena: Sotilaan arki, asuminen ja vapaa-ajan vietto. *Elämää juoksuhaudoissa. Sotilaiden hovit ja harrastukset jatkosodan rintamilla*. Toim. Johanna Pilke & Olli Kleemola. SKS, Helsinki 2015. s.11–55.

Pipping, Knut: *Komppania pienoisysteiskunta*. Otava, Helsinki 1978.

Raitasalo, Pirkko: ”Katsel ain minnuu” *Kirkonpenkiltä tanssilattialle. Nuorison tutustuminen ja seurustelu Muolaassa Karjalan kannaksella 1910-luvulta vuoteen 1939*. Somero 2004.

Ronkainen, Margareta: *Sivistynyttä seurustelua: Suomenkielisen sivistyneistönuorison seurustelukäytännöt 1900-luvun alun Helsingissä*. Yleisen historian pro gradu tutkielma. Helsingin yliopisto 2019. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/300563/Ronkainen_Margareta_Pro_gradu_2019.pdf?sequence=2&isAllowed=y [Haettu 18.3.2021]

Saarimäki, Pasi: Aviottomien lasten elatuksen eettinen tutkiminen *Historiantutkimuksen etiikka*. Toim. Satu Lindman, Anu Koskivirta & Jari Eilola. Gaudeamus, Helsinki 2017. s.74–89.

Salmi, Hannu: Kulttuurihistoria, mahdollinen ja runsauden periaate. *Kulttuurihistoriallinen katse*. Toim. Heli Rantala & Sakari Ollitervo. Cultural history – Kulttuurihistoria 8. Turun yliopisto, Turku 2010. s.338–359.

Silén, Sara: ”Täällä ollessa vasta aukee silmä ja sydän tajuamaan omat tunteensa” Parisuhdediskursseja sota-ajan kirjeissä. *Arjen sirpaleita ja suuria tunteita: Kirjeet sodan sanoittajina ja ihmissuhteiden ylläpitäjinä 1939–1944*. Toim. Liisa Mustanoja. Tampereen yliopisto 2017. s.94–111. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/102023/arjen%20sirpaleita%20ja%20suuria%20tunteita_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Haettu 12.3.2021]

Taskinen, Ilari: Sota-ajan kirjekulttuuri ja kirjeiden kokemuksen tulkinta. *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina*. Toim. Marko Tikka, Ilari Taskinen & Seija-Leena Nevala-Nurmi. Postimuseo. Tampereen Historiallinen Seura, Tampere 2015. s.12–29.

Tikka, Marko; Taskinen, Ilari; Nevala-Nurmi, Seija-Liisa: *Kirjeiden tutkimaton maailma. Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina*. Toim. Marko Tikka, Ilari Taskinen & Seija-Leena Nevala-Nurmi. Postimuseo. Tampereen Historiallinen Seura, Tampere 2015. s.6–9.

Tikka, Marko; Nevala, Seija-Leena: *Kielletyt leikit. Tanssin kieltämisen historia Suomessa 1888–1948*. Atena, Jyväskylä 2020.

Vainio-Korhonen, Kirsi; Lehtinen Anu: *Lemmen ilot ja sydämen salat. Suomalaisen rakkauden historia*. WSOY, Helsinki 2015.

Vainio-Korhonen, Kirsi: Vastuullinen historia. *Historiantutkimuksen etiikka*. Toim. Satu Lindman, Anu Koskivirta & Jari Eilola. Gaudeamus, Helsinki 2017. s.29–47.

Vehkalahti, Kaisa: Muisteltu ja kerrottu nuoruus 1920–30-luvulla syntyneiden omaelämäkerrallisissa teksteissä. *Nuoruuden sukupolvet: monitieteisiä näkökulmia nuoruuteen eilen ja tänään*. Toim. Kaisa Vehkalahti & Leena Suurpää. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura, Helsinki 2014. 58–87.